

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ: ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО

Науковий журнал

Виходить 6 разів на рік

Заснований у січні 2010 р.

Журнал визнано ДАК МОН України

як фахове видання з юридичних наук

**№3 (92)
2017**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

МАЗАРАКІ Анатолій Антонович, д. е. н., професор, КНТЕУ

Заступник головного редактора

ПРИТУЛЬСЬКА Наталія Володимирівна, д. т. н., професор, КНТЕУ

Відповідальний секретар

МЕЛЬНИЧЕНКО Світлана Володимирівна, д. е. н., професор, КНТЕУ

Члени редакційної колегії

з економічних наук:

БЛАНК Ігор Олександрович, д. е. н., професор, професор кафедри економіки та фінансів підприємства КНТЕУ.

БЄЛОСТЄЧНИК Григорій Леонович, д. е. н., професор, ректор Молдавської економічної академії.

БОЙКО Аліна Василівна, д. е. н., доцент, професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ.

ВОЛОСОВИЧ Світлана Василівна, д. е. н., професор, професор кафедри фінансів КНТЕУ.

ГЕСЦЬ Валерій Михайлович, д. е. н., професор, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України.

ГОСПОДАРОВІЧ Анджей, д. е. н., професор, ректор Вроцлавського економічного університету (Польща).

ДОБІЯ Мечислав, д. е. н., професор Краківського університету економіки (Польща).

ДУБОВИК Тетяна Віталівна, д. е. н., доцент, професор кафедри маркетингу та реклами КНТЕУ.

КАЛЮЖНА Наталія Геннадівна, д. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

КВАЧ Ярослав Петрович, д. е. н., професор, директор Одеського інституту фінансів КНТЕУ.

ЛАЦЕ Наталя, д. е. н., професор Ризького технічного університету (Латвія).

МЕЛЬНИК Тетяна Миколаївна, д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ОНИЩЕНКО Володимир Пилипович, д. е. н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ПАНКОВ Дмитро Олександрович, д. е. н., професор, завідувач кафедри Білоруського державного економічного університету (Мінськ).

ПЕДЬ Ірина Валерівна, д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

САЙ Валерій Миколайович, к. е. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків КНТЕУ.

ФЕДУН Ігор Леонідович, д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ЦІГАНОВ Сергій Андрійович, д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

ШЛЮСАРЧИК Богуслав, д. е. н., професор Жешувського університету (Польща).

ЯЦЕНКО Ольга Миколаївна, д. е. н., професор кафедри міжнародної торгівлі Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана.

з юридичних наук:

АНЦЕЛЕВИЧ Герольд Олександрович, к. ю. н., професор, професор кафедри міжнародного публічного права КНТЕУ.

БАКАЛІНСЬКА Ольга Олегівна, д. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права КНТЕУ.

БЕРЗІН Павло Сергійович, д. ю. н., професор, заступник декана з наукової роботи Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

БЕРЛАЧ Анатолій Іванович, д. ю. н., професор, професор кафедри адміністративного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

БРЕДІ Річард, директор Британського центру сприяння розвитку права, координатор проекту «Британське законодавство XXI сторіччя» (Велика Британія, м. Лондон).

ГУРЖІЙ Тарас Олександрович, д. ю. н., професор, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права КНТЕУ.

ДЕНИСОВ Володимир Наумович, д. ю. н., професор, завідувач відділу міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

КАЛЮЖНИЙ Ростислав Андрійович, д. ю. н., професор, заступник директора з наукової роботи Юридичного інституту Національного авіаційного університету.

КОШИЛЕНКО Олександр Любимович, д. ю. н., професор, директор Інституту законодавства Верховної Ради України.

ОСИКА Сергій Григорович, к. ю. н., професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ОШІЙНИК Олег Вікторович, д. ю. н., професор кафедри загальноправових дисциплін КНТЕУ.

ПРИМАК Володимир Дмитрович, д. ю. н., професор кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права КНТЕУ.

ЯЦУК Ева, д. філософії, доцент, проректор Вищої школи торгівлі, економіки і права в Радомі (Польща).

Засновник, редакція,
видавець і виготовлювач

**КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Завідувач редакції

І. В. Кривицька

Редактори

В. М. Дудник, Т. Д. Обламська

Художньо-технічний редактор

А. А. Савчук

Підписано до друку 15.06.2017.

Тираж 200 пр. Зам. 718.

Адреса редакції, видавця,
виготовлювача:

вул. Чигоріна, 57, м. Київ,

Україна, 01601

Телефон редакції: 529-30-61

E-mail: zt@knteu.kiev.ua

Свідцтво про державну
реєстрацію
серія КВ №22092-11992ПР
від 16.05.2016

Індекс журналу в Каталогі
видань України на 2017 рік –
09641

Надруковано на обладнанні КНТЕУ
Свідцтво суб'єкта видавничої
справи серія ДК № 4620
від 03.10.2013

Видається за рекомендацією
Вченої ради КНТЕУ
(протокол засідання № 12
від 25.05.2017)

Передрук і переклади
матеріалів, опублікованих
у журналі, дозволяються лише
зі згоди автора та редакції

Журнал представлено в міжнародних і національних наукометричних базах: індекс Копернікус (Index Copernicus); реферативній базі даних «Україніка наукова», а також у пошуковій системі Академії Google (Google Scholar)

© Київський національний торговельно-економічний університет, 2017

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

ШЕСТОПАЛОВА Л.	Поняття вини в українському праві	5
ТИЩЕНКО Ю.	Визначення статусу суб'єктів інвестиційної діяльності	16

ПРИВАТНЕ ПРАВО

БАКАЛІНСЬКА О.	Правове регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання	24
ПРИМАК В.	Відповідальність за порушення грошового зобов'язання: гарантії справедливості	34
ОНДРОВА Ю.	Критерії прийнятності індивідуальної заяви до Європейського суду з прав людини	48
КРЕГУЛ Ю., БАНК Р.	Недержавний сектор безпеки підприємницької діяльності в Україні	58
КОРЕНЮК О.	Міжнародно-правове регулювання обороту торгових марок	69

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

ГУРЖІЙ Т., КОВАЛЕНКО Ж.	Організаційно-правові засади адміністрування податків в Україні	78
МУШЕНОК В.	Правове регулювання доходів місцевих бюджетів	90
МЕЛЬНИЧЕНКО Р.	Адміністративно-правове регулювання трансфертного ціноутворення	99

C O N T E N T

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW

SHESTOPALOVA L.	The Concept of guilt in Ukrainian law	5
TYSHCHENKO Y.	Determining the status of subjects of investment activity	16

PRIVATE LAW

BAKALINSKA O.	Legal regulation of state aid to business entities	24
PRYMAK V.	Liability for violation of money obligation: the guarantees of justice	34
ONDROVA Y.	Acceptability Conditions of an Individual Complaint at the European Court of Human Rights	48
KREHUL Y., BANK R.	Non-state security sector of entrepreneurial activities in Ukraine	58
KORENIUK O.	The international legal regulation of trademarks turnover	69

PUBLIC LAW

GURZHIY T., KOVALENKO Z.	Legal basis of tax administration in Ukraine	78
MUSHENOK V.	Legal regulation revenues of local budgets	90
MELNICHENKO R.	Administrative-legal regulation of transfer pricing	99

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

ШЕСТОПАЛОВА Л.	Понятие вины в украинском праве	5
ТИЩЕНКО Ю.	Определение статуса субъектов инвестиционной деятельности	16

ЧАСТНОЕ ПРАВО

БАКАЛИНСКАЯ О.	Правовое регулирование государственной помощи субъектам хозяйствования	24
ПРИМАК В.	Ответственность за нарушение денежного обязательства: гарантии справедливости	34
ОНДРОВА Ю.	Критерии приемлемости индивидуального заявления в Европейский суд по правам человека	48
КРЕГУЛ Ю., БАНК Р.	Негосударственный сектор безопасности предпринимательской деятельности в Украине	58
КОРЕНЮК О.	Международно-правовое регулирование оборота торговых марок	69

ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

ГУРЖИЙ Т., КОВАЛЕНКО Ж.	Организационно-правовые основы администрирования налогов в Украине	78
МУШЕНОК В.	Правовое регулирование доходов местных бюджетов	90
МЕЛЬНИЧЕНКО Р.	Административно-правовое регулирование трансфертного ценообразования	99

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 343.144 (477)

ШЕСТОПАЛОВА Людмила,

к. юрид. н., с. н. с., професор кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету

ПОНЯТТЯ ВИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ

Розглянуто науково-теоретичні, законодавчі і практичні юридичні підходи до поняття вини як міжгалузевого інституту права та суміжних з ним понять, варіативність (парність) уживання однокорених термінів цього смислового гнізда в юридичних текстах, наведено їх приклади. Обґрунтовано та запропоновано уніфікований підхід до вибору та правильного застосування в праві юридичних термінів цього смислового гнізда.

Ключові слова: вина, винний, винуватий, винуватість, обвинувачений, обвинувачення, правнича лінгвістика, провина.

Шестопалова Л. Понятие вины в украинском праве. Рассмотрены научно-теоретические, законодательные и практические юридические подходы к понятию вины как межотраслевого института права и смежных с ним понятий, вариативность (парность) употребления однокоренных терминов этого смыслового гнезда в юридических текстах, приведены их примеры. Обоснован и предложен унифицированный подход к выбору и правильному применению в праве юридических терминов этого смыслового гнезда.

Ключевые слова: вина, виновный, виноватый, виновность, обвиняемый, обвинение, юридическая лингвистика, проступок.

Постановка проблеми. За своїм значенням і роллю для юридичних наук правнича лінгвістика, перебуваючи на стику кількох соціогуманітарних наук, завдяки своєму призначенню, напрацюванням та можливостям наближається до філософії права, методології права чи загальної теорії права. Володіючи інструментарієм, який

застосовується для вирішення багатьох теоретичних питань права, можна зняти внутрішні суперечності щодо розуміння сутності понять, якими оперують теорія права, галузеві юридичні науки та практична юриспруденція, впорядкувати зовнішні форми права, уніфікувати законодавче поле тощо. Одним з найбільш вживаних методів щодо правових об'єктів є терміно-юридичний. Поки що арсенал можливостей правничої лінгвістики застосовується теоретиками права та правниками загалом недостатньо та спорадично, а тому мовленнєве оформлення юридичної діяльності, законодавчі тексти, науково-правова комунікація, навіть окремі титульні елементи догми права містять суперечності, подвійне тлумачення, невиправдану термінологічну синонімію тощо. І це гальмує розвиток права та ускладнює виконання його функцій. Найбільш показовими в цьому плані є терміни на позначення правових категорій та міжгалузевих інститутів права.

Право, як підсистема культури, постійно розвивається та швидко змінюється. «Живе» право як право-творець, право-джерело, право-реалізатор завжди випереджає позитивне (юридизоване, державно-унормоване), воно набагато ширше та гнучкіше за останнє. Легітимація (юридизація) нових правових відносин і способів їх регулювання щоразу потребує певної напруженої науково-теоретичної роботи й глибокого проникнення в їх сутність щодо правового обґрунтування та адекватності формалізації, в тому числі послуговуючись юридичними термінами, поняттями, категоріями. Тому в праві, в теорії права залишається багато питань, які вирішуються за допомогою правничої лінгвістики. Йдеться про «делімітацію» лінгво-юридичного поняття «вина», розуміння та правильність і легальність паралельного вживання інших юридичних термінів цього понятійно-сислового гнізда (винність, винуватість, винний) у мові права, а також інших однокореневих юридичних термінів (провина, винуватий, винний, невинність, невинуватість і т. д.), їх «демаркацію» в законодавстві, оскільки єдиних усталених підходів ані законодавством України, ані юристами-практиками чи науковцями дотепер не напрацьовано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча відповідні дослідження проводилися зарубіжними науковцями [1–2], для вітчизняної юриспруденції наукові розвідки та напрацювання з цього питання іноземними мовами можуть мати тільки факультативний характер. З огляду на інформативність, не можна заперечувати їх певне факультативне значення. Українські науковці, які на дисертаційному рівні переймалися юридичним тлумаченням вини – Р. В. Вереша [3], Н. В. Греса [4], О. Л. Мартенко [5] та ін. Разом з тим, у герменевтичному співвідношенні юридичного змісту вини та нормативного лінгво-юридичного оформлення терміноформи цього поняття і суміжних з ним однокореневих слів зупинитися ще зарано. Лише окремі наукові рекомендації витримали перевірку на правність, але і їх не сприйняли практики, а правнича лінгвістика не розглядала належним чином це питання.

Мета статті полягає в узгодженні правових підходів і впорядкуванні юридичної термінології на позначення правової категорії та інституту вини в праві та його галузях й інших однокореневих термінів.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження стали чинні нормативно-правові акти України й актуальні праці вітчизняних науковців. Застосовано загальнонаукові та спеціально-наукові методи, зокрема структурно-системний – для з'ясування субординаційних і семантико-юридичних зв'язків досліджуваних правових категорій, а також порівняльно-правовий і лінгво-правовий – з метою визначення конфігурації споріднених юридичних термінів тощо.

Результати дослідження. Основний Закон України – Конституція України – кілька разів послуговується термінами зі смислового гнізда, що концентрується навколо слова «вина», де корінь *-вин-*. Стаття 62 Конституції проголошує: «Особа вважається *невинуватою* (тут і далі курсив автора – Л. Ш.) у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її *вину* не буде доведено в законному порядку і встановлено *обвинувальним* вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою *невинуватість* у вчиненні злочину. *Обвинувачення* не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності *вини* особи тлумачаться на її користь» [6].

Не поновлюючи питання щодо ранжирування правової джерельності рішень Конституційного Суду України, варто зазначити, що його Рішення від 20 жовтня 2011 р. № 12-рп/2011 містить офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 62, де Суд послався, серед іншого, на Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. і вжив інші терміноформи: «... доказами в кримінальній справі є фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, *винність* особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (частина перша); ці дані встановлюються показаннями свідка, потерпілого, підозрюваного, *обвинуваченого* ... та іншими документами» [7].

У чинному Кримінальному кодексі (КК) України також неодноразово використовується юридична термінологія, що становить предмет даного дослідження. Частиною 1 статті 50 встановлено, що «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної *винною* у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» [8].

Більшою «репрезентативністю» в цьому плані володіє чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, який вже в статті 2 визначає, що «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження,

а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї *вини*, жоден *невинуватий* не був *обвинувачений* або засуджений...». Пунктом 19 статті 3 цього Кодексу стороною кримінального провадження визнається «...з боку захисту... *обвинувачений*...». Цей термін, що позначає процесуальне становище особи в кримінальному процесі (провадженні), широко вживається в Кодексі й далі. Пунктом 10 статті 7 цього Кодексу до загальних засад кримінального провадження, крім інших, віднесено «презумпцію *невинуватості*». А в тексті статті 100 пункту 10 законодавець оперує іншим терміном: «...у разі відсутності у *винної* особи майна...». У пункті 3 статті 108 проголошено, що «службові особи, *винні* в недотриманні розумних строків, можуть бути притягнуті до відповідальності, встановленої законом», так само «за неповагу до суду *винні* особи притягуються до відповідальності, встановленої законом» (п. 4 ст. 330 цього Кодексу). Пункт 2 частини 3 статті 374 зобов'язує «...в разі визнання особи *винуватою* ... у мотивувальній частині вироку...» зазначати «...статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, *винним* у вчиненні якого визнається *обвинувачений*». Поняттям і терміном «винуватий», «винувата особа» в цьому Кодексі законодавець оперує повсякчас, наприклад: «...у резолютивній частині вироку зазначаються: 1) у разі визнання особи виправданою – прізвище, ім'я та по батькові *обвинуваченого*, рішення про визнання його *невинуватим* у пред'явленому *обвинуваченні* та його виправдання... 2) у разі визнання особи *винуватою*: прізвище, ім'я та по батькові *обвинуваченого*, рішення про визнання його *винуватим* у пред'явленому *обвинуваченні* та відповідні статті (частини статті) Закону України про кримінальну відповідальність» (ст. 374). У статті 381 йдеться: «Суд за клопотанням прокурора або слідчого ... має право розглянути *обвинувальний* акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо *обвинувачений*, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою *винуватість*, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом *обвинувального* акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду». І, нарешті, стаття 91 до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, відносить і «...*винуватість обвинуваченого* у вчиненні кримінального правопорушення, форму *вини*, мотив і мету вчинення кримінального правопорушення» [9].

Текст Кримінально-виконавчого кодексу України також містить такі терміни. У частині 2 статті 39 зафіксовано: «У разі систематичного несвоєчасного подання інформації про виконання громадських робіт або нездійснення контролю відповідальною особою за роботою

та поведінкою засудженого ... уповноважений орган з питань пробації надсилає матеріали правоохоронним органам для відповідного реагування для вирішення питання про притягнення *винних* осіб до відповідальності згідно із законом». А частина 2 статті 37 встановлює, що «до винесення постанови має бути встановлений розмір збитків, обставини, за яких їх було завдано, і ступінь *вини* засудженого в заподіянні збитків...» [10].

Охоронне право активно користується юридичною термінологією цього смислового гнізда, хоча поняття *вини* (та *провини*) відоме всім галузям права, де є інститут ретроспективної відповідальності. У ст. 614 Цивільного кодексу України зазначається: «*Вина* як підстава відповідальності за порушення зобов'язання»: «1. Особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її *вини* (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є *невинуватою*, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. 2. Відсутність своєї *вини* доводить особа, яка порушила зобов'язання». Або: «Якщо малолітня особа завдала шкоди як з *вини* батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з *вини* закладів або особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею, батьки (усиновлювачі), опікун, такі заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду в частці, яка визначена за домовленістю між ними або за рішенням суду» (ч. 4 ст. 1178 цього Кодексу) [11].

Навіть з цих окремих законодавчих положень видно, що такі юридичні терміни як «вина», «винність» і «винуватість» та «винний» і «винуватий» вживаються паралельно та подеколи сприймаються як абсолютні синоніми. Якщо звертатися до наукових праць у галузі права, то в цьому плані вони ще більш строкаті, так само, як і мова документів судової влади, що характеризуються широкою варіативністю щодо застосування різних словоформ на позначення одного юридичного поняття зі смислового гнізда з ядром «вина». Тільки один приклад ілюструє порушення вимог правової доктрини щодо використання юридичної термінології, зокрема таких, як буквальність, непорушність, однозначність, неприпустимість синонімії, постійність, стійкість тощо.

Вихід з такої ситуації вбачається у стилістичному розведенні термінів у спеціалізованих тезаурусах (та нормах-дефініціях), як це закріплено в словникових статтях до загальноживаного слова «*звинувачувати*» та юридичного терміна «*обвинувачувати*». Р. В. Вереша пропонує «невиправдану ... полісемію у вживанні терміна «вина» ... усунути редакційним уточненням відповідних положень Конституції України та КК України», а «...на підставі того, що поняття «винен», «винуватий», «винна особа» є похідними від поняття «винуватість» («винність»), а винність та винуватість – це слова, що позначають одне і те ж поняття, пропонується:

- поняття «винуватість» – «винність»; «винуватий» – «винний» («винен») – «винна особа» розглядати як синоніми, що не мають різного юридичного змісту;
- для однотипності вживання термінології використовувати термін «винуватість» у конституційному, кримінально-процесуальному та кримінальному праві України, оскільки саме цей термін за змістом ч.ч. 1, 2 ст. 62 Конституції України вбачається найбільш коректним;
- «винуватість» визначати як поняття, що включає процесуальний момент – висновок про те, що саме ця особа вчинила відповідне діяння, яке містить склад злочину» [3, с. 15].

Не з усім цим можна погодитися. Тому варто взяти до уваги конфігурації поняття, яке називає юридичний термін «вина», та споріднені з ним.

Розділ п'ятий КК України якраз і має назву «Вина та її форми», а його ст. 23 визначає: «Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності», тобто до протиправного (тут – злочинного) діяння, злочину. А стаття 11 третього розділу КК України визначає поняття злочину: «1. Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне *винне* діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» [8], тобто вина належить до обов'язкових суб'єктивних ознак злочину. Саме так у кримінальному законодавстві незалежної України відображено обґрунтовані континентальною кримінально-правовою наукою підходи до суб'єктивної осудності. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність – за загальним правилом – можлива лише при винному вчиненні забороненого діяння (порушенні охоронної норми). Винуватість же сприймається як ознака, якість, притаманність вини суб'єктові, й у зв'язку з цим суб'єктивному поняттю «вина» ніби додається об'єктивних ознак (не тільки психічне ставлення особи до свого діяння, його наслідків, але й його оцінка іншими, зокрема офіційними, уповноваженими суб'єктами права, наприклад, судом). Визнати юридично (об'єктивно встановити) винуватість, тобто наявність вини юридичної (чи невинуватість, тобто її відсутність), можуть лише суб'єкти, яким надано таке право законом, а до тих пір, наприклад, у кримінальному процесі щодо фізичних осіб діє презумпція невинуватості, а презумпція винуватості ж діє в інших галузях права щодо тих осіб, на яких покладається обов'язок доказувати свою невинуватість. Консенсусу між основними теоріями вини (психологічною, оцінною, фінальною, об'єктивною, нормативною) бути не може, оскільки вони ранжирують ознаки вини, фокусуються лише на одній з них, та не охоплюють усі підходи загалом. Натомість вітчизняним кримінальним законодавством віддано перевагу психологічній теорії вини, що й знайшло відображення в ст. 23 КК України.

Юридичні терміни «вина» і «винуватість» та «винний» і «винуватий» («невинність» і «невинуватість» та інші пари) мають не просто відмінне стилістичне забарвлення, але й етимолого-морфологічні особливості.

Із заперечним префіксом *не-* кращим для сприйняття видається юридичний термін «невинуватість» (невинуватий, невинувата особа), гіршим – «невинність» (невинний, невинна). Мозок не просто пропускає заперечення (за однією з психологічних теорій), але вибудовує аналогію через вплив російської мови з іншим поняттям (недоторканість, цнота, непорочність), аналогії якій насправді немає.

Більше того, ці пари позначають окремі правові категорії. Вважається, якщо «вина» – матеріально-правова категорія, то «винуватість» – процесуально-правова, вторинна для континентального права, яку слід пізнати в регламентованому правовому процесі з певними стадіями та процедурами.

Якщо звертатися лише до відповідних вітчизняних джерел й ігнорувати міжнародно-правові, навіть Загальну декларацію прав людини, де ці категорії також відображені, то через переклад з мови оригіналу терміни не позбавлені формально-суб'єктивних чинників.

За різними словниками вина тлумачиться як провина, правопорушення, причина, початок, джерело, виток, гріх, злочин, психічний стан, умова відповідальності, привід, зачіпка, відмовка та ін. Науковий інтерес у цьому випадку концентруватиметься навколо юридиколінгвістичних підходів.

Етимологія слова «вина»: в значенні «причина, підстава» – давньоруське та старослов'янське «вина»; болгарське «вина»; чеське, словацьке «vina», польське «wina» споріднено з литовським «vaina», тобто «помилка»; латиським «vaīna» (тобто «вина») та «atvainuôt» (тобто «вибачати»), а також, можливо, з латиським «vindex» (тобто «месник», «той, що признає пеню»; а також зі словами «війна», «воїн» та давньоіндійським «véti» (тобто «переслідує») [12]. В українській мові історично спорідненими зі словом «вина» є такі слова, як: повинен/повинна, виняток, обставина, виник тощо, а слово «провина», з огляду на значення префікса, сприймається як: 1) незначна, початкова вина (незначний ступінь вини), наприклад: «У чому моя провина?»); 2) проступок, малозначуще протиправне діяння, незначне правопорушення – це й відбилося в теоретико-правовій класифікації правопорушень (кримінальні правопорушення: злочини, кримінальні проступки; інші правопорушення – провини (делікти)).

Вина містить видимий діяльнісний аспект, а не замикається на суто суб'єктивному, внутрішньому, особистісному сприйнятті. Почуття вини досліджує психологія. Соціальне та юридичне поняття вини ментально відбиває історичний і культурний розвиток нації, концентровані погляди на найважливіші складові співіснування та взаємодії людей.

Оскільки терміни «вина» та «винуватість» споріднені за значенням, то слово «винуватість» сприймається ніби як похідне від слова «вина», утворене, на перший погляд, за допомогою градаційного суфіксу *-уват-* (для порівняння: гіркий – гіркуватий, жовтий – жовтуватий), що позначає неповноту дії, якості. Так само, як від «винний» утворено «винуватий» і далі – «винуватість» (плюс ще один продуктивний суфікс доконаності чи відстороненого стану *-ість-*, що утворює слово з поєднанням значення основи прикметника чи дієприкметника й іменника як частини мови).

Але зазначений суфікс *-уват-* є градаційним і продуктивним тільки щодо якісних прикметників і «не працює» з відносними (як це в нашому випадку зі словом «винуватий»). Юридичного терміна та поняття обмеженої (часткової, неповної) вини (на відміну від обмеженої осудності чи обмеженої дієздатності) в континентальному праві не існує: суб'єкт правовідносин несе ретроспективну юридичну відповідальність лише за наявності вини, тут має значення саме факт існування вини, а форма вини (її ступінь, винуватість суб'єкта права/правопорушення чи його невинуватість) встановлюється в юридичному процесі [13, с. 42]. Тому заперечення проти вживання юридичного терміна «винуватий» («винуваті особи» та ін.) замість «винний» неправильне, бо містить логічну помилку.

Слід взяти до уваги, що насправді іменник «винуватість» походить (утворений) не від іменників «вина», «винність» чи (діє-)прикметників «винний», «винуватий», а від дієслова «винуватити» (звинувачувати, обвинувачувати, обвинуватити, де перше має загальносоціальне і психологічне значення, а інші – суто юридичне, процесуальне. Це той випадок, коли іменник вмотивовано значенням основи дієслова, що й підтверджує висловлену раніше думку.

Таким чином, «винуватий» так як і «обвинувачений» – це процесуальний статус особи (визнаної повноважним суб'єктом винуватою у вчиненні правопорушення). А «обвинувальний», відповідно, – означення до процесу (обвинувачення) чи його підсумкового документа (щодо акту й акта).

«Вина» і «винуватість» позначають різні аспекти протиправної поведінки (негативного правового вчинку). «Винність» і «винуватість» мають і стилістичне, і юридичне розрізнення. «Винуватість» пов'язана з відповідальністю за вчинене правопорушення. «Винність» же – наявність вини. І якщо іменник «винуватість» утворено від дієслова, то іменник «винність» утворено від прикметника «винний», а той – від іменника «вина».

Українській мові відомі й інші юридичні конструкції зі спорідненим значенням. Наприклад, «ставити у вину» (російською «вменять»), «завинити» – бути винним перед кимось, заподіяти шкоду тощо. Багатство нашої мови потрібно використовувати правильно.

Висновки. Підсумовуючи результати загальнотеоретичних правових і правничо-лінгвістичних наукових розвідок, в українській юридичній мові варто віддавати перевагу юридичним термінам «вина», «провина», «винуватість», «винуватий» (вживати їх разом з такими, як: «обвинувачений», «обвинувачення», «обвинувачувати», «обвинувальний» тощо); натомість слова «винність» і «винний» («винна особа»), «звинувачення», «звинуватити» («звинуватити можна невинного, але викрити – тільки винуватого», як сказав давньоримський адвокат, поет і філософ Луцій Апулей [14]) як такі, що належать до загально-соціальної сфери, вживати поза юридичним процесом і текстами [2]. Це убезпечить від правових колізій і неоднозначності трактування правових категорій, від неправильного застосування правових норм, неправильної кваліфікації правопорушень та сприятиме уніфікації правового матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юрчак Е. В. Теория вины в праве : монография ; под ред. Т.В. Кашаниной. М. : Проспект, 2016. 160 с.
2. Ashenden S., Brown J. Guilt. Economy and Society: Journal. Vol. 43. 2014. Issue 1. P. 1–18. URL : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03085147.2014.893076?src=recsys&journalCode=reso20>.
3. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2004. 20 с.
4. Греса Н. В. Психологічні чинники усвідомлення вини неповнолітніми злочинцями : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 20 с.
5. Мартенко О. Л. Психологічний аналіз окремих кримінально-правових понять (за чинним КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. ; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. Київ, 2005. 19 с.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/perv>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої ст. 62 Конституції України : справа № 1-31/2011 від 20 жовт. 2011 р. № 12-рп/2011. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11/print1448911182487404>.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відом. Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відом. Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88.
10. Кримінально-виконавчий кодекс України Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. Відом. Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.
11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Відом. Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
12. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка ; пер. с нем. О. Н. Трубачева. В 4-х т. : Russisches etymologisches Wörterbuch. 4-е изд., стереотип. М. : Астрель. АСТ, 2004. Т. 1. 588 с.

13. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 632 с.
14. Колесник А. А. Мудрость веков. 1000 самых важных мыслей в истории человечества. М. : Эксмо, 2013. 336 с.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2017.

Shestopalova L. The Concept of guilt in Ukrainian law.

Background. *So far the lawmakers of Ukraine, lawyers and scientists have not accumulated the unified and well-established approaches to lexical design of the legal concept of «guilt» and related legal concepts.*

Materials and methods. *The information base of research is the texts of existing legal acts of Ukraine and relevant scientific works of domestic scientists. The author used general scientific and special scientific methods, in particular structural-systematic, that includes different components with their specific tasks and functions, which interact with each other for achievement of this objective, comparative legal and linguistic-legal methods and others.*

Analysis of recent researches and publications. *For the modern Ukrainian scientists who were engaged in legal interpretation of guilt, questions of definition and consolidation of its lexical-semantic configuration remains open. Therefore, the problem requires further study.*

The aim of the article lies in the harmonization of legal approaches and the normalization of legal terminology to designate legal category and institution of guilt in the law and its branches, and other single-rooted terms.

The results of the study. *There were reviewed scientific-theoretical, legislative and practical legal approaches to the concept of guilt as an inter-branch Institute of law and related concepts, variability (duality) of use of single-root terms in this semantic «nest» in legal texts, given relevant examples. There was indicated that duality (parallelism) of language design of legal terminology does not promote the correct application of the law, and causes confusion and contradictions, conflicts of law. There was implemented legal and etymology-morphological analysis of the terms: fault, guilt, blame, transgression, guiltiness, the accused, etc. The attention is focused on their stylistic features and the semantic content in the theory of law and practical jurisprudence; the legal statuses marked by them were delimited.*

Conclusion. *The unified approach to the selection and proper application of legal terms of semantic nest in law, which are concentrated around the concept of «guilt» was justified and proposed.*

Keywords: the accused person, blame, guilt, guiltiness, fault, Legal Linguistics, offense, transgression.

REFERENCES

1. Jurchak E. V. Teorija viny v prave : monografija ; pod red. T. V. Kashaninoj. M. : Prospekt, 2016. 160 s.
2. Ashenden S., Brown J. Guilt. Economy and Society: Journal. Vol. 43. 2014. Issue 1. P. 1–18. URL : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03085147.2014.893076?src=recsys&journalCode=reso20>.
3. Veresha R. V. Ponjattja vyny jak element zmistu kryminal'nogo prava Ukrai'ny : avto-ref. dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.08. ; Kyi'v. nac. un-t imeni Tarasa Shevchenka. Kyi'v, 2004. 20 s.

4. Gresa N. V. *Psyhologichni chynnyky usvidomlennja vyny nepovnolitnomy zlochyncjamy* : avtoref. dys. ... kand. psyhol. nauk: 19.00.06. ; Hark. nac. un-t vnutr. sprav. Harkiv, 2008. 20 s.
5. Martenko O. L. *Psyhologichnyj analiz okremykh kryminal'no-pravovyh ponjat' (za chynnym KK Ukrainy)* : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : 19.00.06. ; Nac. akad. vnutr. sprav Ukrainy MVS Ukrainy. Kyi'v, 2005. 19 c.
6. *Konstytucija Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/perv>.
7. *Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrainy u spravi za konstytucijnym podannjam Sluzhby bezpeky Ukrainy shhodo oficijnogo tlumachennja polozhennja chastyny tret'oi' st. 62 Konstytucii' Ukrainy* : sprava № 1-31/2011 vid 20 zhovt. 2011 r. № 12-rp/2011. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11/print1448911182487404>.
8. *Kryminal'nyj kodeks Ukrainy* : Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. № 2341-III. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrainy. 2001. № 25–26. St. 131.
9. *Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrainy* : Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrainy. 2013. № 9–13. St. 88.
10. *Kryminal'no-vykonavchij kodeks Ukrainy* Zakon Ukrainy vid 11 lyp. 2003 r. № 1129-IV. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrainy. 2004. № 3–4. St. 21.
11. *Cyvil'nyj kodeks Ukrainy* : Zakon Ukrainy vid 16 sich. 2003 r. № 435-IV. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrainy. 2003. № 40–44. St. 356.
12. Fasmer M. *Jetimologicheskij slovar' russkogo jazyka* ; per. s nem. O. N. Trubacheva. V 4-h t. : Russisches etymologisches Wörterbuch. 4-e izd., stereotip. M. : Astrel'. AST, 2004. T. 1. 588 s.
13. Kovalenko Je. G. *Teorija dokaziv u kryminal'nomu procesi Ukrainy*. Kyi'v : Jurinkom Inter, 2006. 632 c.
14. Kolesnik A. A. *Mudrost' vekov. 1000 samyh vaznyh myslej v istorii chelovechestva*. M. : Jeksmo, 2013. 336 s.

УДК 346.543

ТИЩЕНКО Юлія,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права Київського національного
торговельно-економічного університету

ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначено коло осіб, які є суб'єктами інвестиційної діяльності. Проаналізовано положення вітчизняного законодавства, а також міжнародно-правові акти, що містять визначення цього поняття. Досліджено доктринальні дефініції поняття «суб'єкт інвестиційної діяльності».

Ключові слова: інвестиційна діяльність, суб'єкт інвестиційної діяльності, суб'єкт інвестиційного права, учасник інвестиційної діяльності, іноземний інвестор.

Тищенко Ю. Определение статуса субъектов инвестиционной деятельности. Определен круг лиц, являющихся субъектами инвестиционной деятельности. Проанализированы положения отечественного законодательства, а также международно-правовые акты, содержащие определение этого понятия. Исследованы доктринальные дефиниции понятия «субъект инвестиционной деятельности».

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, субъект инвестиционной деятельности, субъект инвестиционного права, участник инвестиционной деятельности, иностранный инвестор.

Постановка проблеми. Ефективне здійснення будь-якої діяльності, в тому числі інвестиційної, залежить від належного правового регулювання. Вітчизняне інвестиційне законодавство характеризується розгалуженою системою нормативно-правових актів, які регулюють здійснення інвестиційної діяльності. Але норми цих документів не містять єдиного визначення суб'єктів, на регулювання діяльності яких вони спрямовані.

Актуальним у забезпеченні інвестиційної діяльності стає чітке окреслення кола суб'єктів, до яких будуть застосовуватися правові приписи, що визначатимуть їх правовий статус та гарантії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, які є складовими правового інституту суб'єктів інвестиційної діяльності, були предметом дослідження таких науковців та практиків права, як М. М. Бліхар, О. М. Вінник, В. В. Поєдинок, О. Г. Хрімлі [1–4] та ін.

Залишаються відкритими деякі питання щодо визначення осіб, які є суб'єктами інвестиційної діяльності та до яких застосовується відповідне правове регулювання.

Мета статті – визначення поняття «суб’єкт інвестиційної діяльності» та формулювання пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Матеріали та методи. Методологічною основою обрано ряд загальнонаукових та спеціальних методів наукового пошуку: діалектичний, системно-функціональний, порівняльно-правовий, узагальнення тощо. Інформаційну базу статті складають національні та міжнародно-правові акти, праці вітчизняних та зарубіжних науковців.

Результати дослідження. Запропоновано розмежувати дві правові категорії – «суб’єкти інвестиційної діяльності» та «суб’єкти інвестиційного права».

Інвестиційне право у правовій доктрині розглядається як підгалузь господарського права України [2, с. 54; 5, с. 36]. Відповідно, суб’єкти інвестиційного права є суб’єктами господарського або це учасники відносин у сфері господарювання, які організують і здійснюють господарську діяльність, реалізуючи при цьому свою господарську компетенцію, або споживають результати такої діяльності [6, с. 10]. Таким чином, суб’єкти інвестиційного права як підгалузі господарського права – широке поняття, що включає осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність (суб’єктів), і тих, хто бере участь у цій діяльності (учасників).

Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 [7], інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Відповідно до частини першої статті 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» суб’єктами інвестиційної діяльності можуть бути дві категорії осіб – інвестори та учасники. Інвесторами, згідно з частиною другою цієї ж статті, є суб’єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладання власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об’єкти інвестування. А учасниками інвестиційної діяльності, за частиною третьою статті 5 Закону, є громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора. Тобто учасники – це особи, які не вкладають свої чи залучені кошти в певні об’єкти і не чекають на позитивні результати своїх інвестицій.

Положення Закону містить поняття «суб’єкт інвестиційної діяльності» у широкому значенні, включаючи як осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність, так і учасників. Такий підхід суперечить статті 55 Господарського кодексу України від 16.01.2013 [8], яка визначає суб’єктів господарювання як учасників господарських відносин, що здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію, і якими є господарські організації – юридичні особи та громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому чинним законодавством порядку.

Будь-який суб'єкт інвестиційної діяльності є учасником, але не будь-який учасник є суб'єктом. Існує необхідність виключення з частини першої статті 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» категорії «учасник» із визначення суб'єктів інвестиційної діяльності за відсутністю в їх діях ознак такої діяльності.

Поняття суб'єкта інвестиційної діяльності міститься і в статті 5 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 [9], згідно з якою суб'єктами інноваційної діяльності (як різновиду інвестиційної діяльності) можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію інноваційних проектів в Україні.

Надана дефініція містить необхідні ознаки суб'єкта інвестиційної діяльності, а саме: вичерпний перелік осіб, які здійснюють практичні дії щодо реалізації інвестицій.

Аналіз доктринальних визначень суб'єктів інвестиційної діяльності свідчить про домінування розробок економічного аспекту питання над юридичним, яке можливо пов'язане з економічною природою процесу інвестиційної діяльності. Винесення цієї проблеми в правову площину дозволить забезпечити ефективне правове регулювання цієї економічної категорії.

Інвесторів як суб'єктів інвестиційної діяльності, що вклали власні, позикові чи залучені майнові й інтелектуальні цінності в об'єкти інвестування, які можуть виступати вкладниками, кредиторами, покупцями, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності, виділяє В. М. Стойка. Науковець наголошує, що учасники інвестиційної діяльності є суб'єктами, якщо забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень на основі доручення інвестора [10, с. 6].

Інвесторів – суб'єктів господарювання та інвесторів – негосподарюючих суб'єктів, які наділені окремими правами та обов'язками у сфері господарювання, розрізняє В. В. Поєдинок, вказуючи, що ці види різняться за обсягом юридичних можливостей щодо здійснення функції інвестора: для негосподарюючих суб'єктів такі можливості практично вичерпуються корпоративною формою інвестування через неспроможність самостійно забезпечити господарське використання інвестицій [11, с. 49]. Науковець відносить до суб'єктів інвестиційної діяльності (інвесторів) негосподарюючих суб'єктів (фізичних осіб, органи державної влади та органи місцевого самоврядування тощо), підкреслюючи обмеженість їх інвестиційної діяльності тільки корпоративною формою.

З цією позицією можна погодитися, адже інвестиції, реалізовані в корпоративній формі, не обов'язково мають належати суб'єктам господарювання. Проте виникає питання віднесення відносин щодо реалізації

інвестицій у корпоративні права до господарсько-правових. Цей різновид інвестиційних відносин є предметом цивільного права, що тільки підтверджує складність та багатогранність інвестиційної діяльності.

Суб'єктом інвестиційної діяльності є також іноземний інвестор, що має особливий правовий статус, який пояснюється наявністю спеціальних національних та міжнародно-правових гарантій захисту іноземних інвестицій. Перелік таких гарантій міститься в Законі України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 [12]. До положень, якими можуть користуватися іноземні інвестори під час здійснення своєї інвестиційної діяльності в Україні, можна віднести норми щодо гарантій прав суб'єктів інвестиційної діяльності та захисту інвестицій, які містяться в Законах України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 і «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 [7; 13].

Формування міжнародно-правового забезпечення інвестицій зумовлено різким зростанням транскордонного руху капіталу, що спостерігався в середині ХХ ст. і триває донині.

Згідно зі статтею 9 Конституції України [14] чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Відповідно іноземні інвестори та території України можуть користуватися гарантіями, закріпленими в Сеульській конвенції про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій від 11.10.1985 [15], Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18.05.1965 [16]. Україна є учасницею більш ніж сімдесяти договорів з іноземними державами про взаємне заохочення та захист інвестицій, в яких закріплені норми, що забезпечують діяльність інвесторів з країн-учасниць.

Проблемою використання всього спектра національних та міжнародно-правових гарантій іноземних інвестицій полягає в тому, що правові джерела, які закріплюють відповідні гарантії, містять різні підходи до визначення особи, яка може ними користуватися, тобто іноземного інвестора.

У статті 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземним інвестором є суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме – юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж вітчизняне законодавство та фізичні особи – іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності.

Визначення суб'єктів інвестування більш вдало викладене в Законі України «Про режим іноземного інвестування», бо використовує цивільну категорію «фізична особа», натомість Закон України «Про інвестиційну діяльність» оперує конституційним поняттям «громадянин». Проте обидва ці законодавчі акти виключають зі сфери своєї дії осіб

без громадянства, що унеможливило б правове забезпечення їх інвестиційної діяльності. Цей недолік виправлено у положеннях Закону України «Про інноваційну діяльність».

Для визначення осіб, які можуть користуватися правами та гарантіями іноземного інвестора, в національному законодавстві застосовується критерій громадянства (для фізичних осіб) або місця реєстрації (для юридичних осіб).

Такий же підхід до визначення іноземного інвестора є і в двосторонніх договорах з питань руху інвестицій та статусу інвесторів, укладених Україною з іноземними державами. В Угоді між Україною та Японією про сприяння та захист інвестицій від 05.02.2015 [17] термін «інвестор Договірної Сторони» означає фізичну особу, яка має громадянство цієї Договірної Сторони відповідно до її чинного законодавства; або підприємство цієї Договірної Сторони, що здійснює інвестиції на території іншої Договірної Сторони. Термін «підприємство Договірної Сторони» означає будь-яку юридичну особу належним чином створену та таку, що здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства цієї Договірної Сторони.

Положення багатосторонніх міжнародних угод, наприклад, Сеульської конвенції 1985 р., містять інші підходи до визначення особи – іноземного інвестора. Відповідно до її статті 13 інвестором, на якого поширюються закріплені Конвенцією гарантії, може бути будь-яка фізична особа, що є громадянином країни-члена, яка не є приймаючою країною, а також комерційна юридична особа, що створена, і її основні установи знаходяться на території країни-члена або більша частина її капіталу належить країні-члену або країнам-членам чи її громадянам за умови, що така країна-член не є приймаючою країною. Головним критерієм застосування закріплених гарантій до інвестора є місце, куди вкладаються інвестиції, тобто, якщо громадянин України, що проживає в Швейцарії, здійснить інвестицію на території України, то він за законодавством України не набуде статусу іноземного інвестора та не користуватиметься відповідними гарантіями. Проте згідно з міжнародно-правовими актами умовою використання гарантій іноземним інвестором є саме переміщення їх через митний кордон приймаючої країни, про що свідчить пункт (с) Сеульської конвенції, за яким за спільною заявою інвестора та приймаючої країни Рада директорів може кваліфікованою більшістю голосів розповсюдити право на отримання гарантій на фізичну особу, яка є громадянином приймаючої країни, або юридичну особу, яка створена в приймаючій країні, чи більша частина капіталу якої знаходиться у володінні її громадян, за умови, що активи, які інвестуються, переміщуються в приймаючу країну закордону.

Наявна національна та міжнародна система гарантій іноземних інвестицій може використовуватися суб'єктами інвестиційної діяльності, які різні за своїм правовим статусом, але це не додає дієвості іноземному інвестуванню.

Висновки. Інвестиційне право є підгалуззю господарського права, а суб'єктами інвестиційної діяльності є тільки ті особи, які здійснюють інвестиційну діяльність, а саме – сукупність практичних дій щодо реалізації інвестицій. З кола суб'єктів інвестиційної діяльності слід виключити учасників як таких, що не здійснюють цю діяльність, а тільки супроводжують та споживають її результати тощо. Для цього необхідно в частину першу статті 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» внести відповідні зміни.

Також для визначення суб'єкта інвестиційної діяльності слід використовувати цивільну категорію «фізична особа» замість конституційної «громадянин», яка вживана у зазначеному Законі.

Серед законодавчо визначеного переліку суб'єктів інвестиційної діяльності, в тому числі й суб'єктів іноземного інвестування, хибним вбачається вилучення такої категорії осіб, як особи без громадянства, адже апатриди, згідно зі статтею 26 Конституції України, володіють таким самим обсягом інвестиційної правосуб'єктності, як і громадяни та іноземці.

Проблема застосування різних критеріїв до визначення іноземного інвестора, що користується міжнародно-правовими гарантіями, залишається відкритою, і вирішується наразі ситуативним застосуванням до зазначених відносин, положень того чи іншого міжнародно-правового джерела, яке містить ці гарантії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бліхар М. М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин. Митна справа. 2013. № 4 (88). С. 296–305.
2. Вінник О. М. Інвестиційне право. Київ : Прав. єдність, 2009. 616 с.
3. Поєдинок В. В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ, 2004. 22 с.
4. Хрімлі О. Г. Захист прав інвесторів у сфері господарювання: теоретико-правовий аспект. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 320 с.
5. Поєдинок В. Інвестиційне право як підгалузь господарського права України. Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2013. № 3 (97). С. 35–39.
6. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
7. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-ХІІ. Відом. Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Відом. Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.
9. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. Відом. Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266.
10. Стойка В. М. Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Донецьк, 2003. 19 с.
11. Поєдинок В. В. Види інвесторів за законодавством України. Юридична Україна. 2004. № 3. С. 48–52.
12. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. Уряд. кур'єр. 1996. № 77–78.

13. Про захист іноземних інвестицій на Україні : Закон України від 10.09.1991 № 1540а-ХІІ. Відом. Верховної Ради України. 1991. № 46. Ст. 616.
14. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Сеульська конвенція про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій від 11.10.1985. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_268.
16. Конвенція про порядок розв'язання інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18.05.1965. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_060.
17. Угода між Україною та Японією про сприяння та захист інвестицій від 05.02.2015. Офіц. вісн. України. 2016. № 3. Ст. 224.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017.

Tyshchenko Y. Determining the status of subjects of investment activity.

Background. National investment legislation does not contain a single definition of investment activity subjects, which makes it difficult for legal regulation.

Analysis of recent researches and publications. The question concerning the subjects of investment activity was investigated by such scientists as M. M. Blikhar, O. M. Vinnyk, V. V. Poyedynok, and O. G. Khrimli.

The **aim.** Analysis of the provisions of national and international legal acts, doctrinal works on the definition of the term «subject of investment activity» and the formulation of proposals for the improvement of domestic legislation.

Materials and methods. Methodological basis selected the following methods: dialectical, system-functional, comparative-legal, method of generalization.

Results. Subjects of investment law are a broad concept that includes subjects of investment activity and participants. In accordance with the Law of Ukraine «On Investment Activities», the subjects of investment activity may be two categories of persons – investors and participants. According to the Law of Ukraine «On the Foreign Investment Regime», a foreign investor is a legal entity created in accordance with legislation other than Ukrainian legislation and physical persons – foreigners who do not have a permanent residence on the territory of Ukraine and are not limited in capacity. This law excludes stateless persons. In the national legislation, the criterion of citizenship (for individuals) or the place of registration (for legal entities) is applied to identify persons who can enjoy the rights and guarantees of the foreign investor. In accordance with international agreements, an investor is any natural person who is a citizen of a member country not being a host country, as well as a commercial legal entity established in the territory of a member country, provided that such member country is not the host country.

Conclusion. Investment law is a sub-sector of economic law; therefore, subjects of investment activity are only those persons who carry out investment activities. From the circle of investment activity subjects, it is necessary to exclude participants, as such, who do not carry out this activity, but only accompany it. Also, to determine the subject of investment activity, the civil category of «natural person» should be used, instead of the constitutional one «citizen», which is used in the Law of Ukraine «On Investment Activity». In addition, among the legislatively defined list of investment activity subjects, a mistake seems to be the removal of stateless persons. The problem of the existence of various criteria for the definition of a foreign investor, which enjoys international legal guarantees, remains open.

Keywords: investment activity, subject of investment activity, subject of investment law, participant in investment activity, foreign investor.

REFERENCES

1. Blihar M. M. Pravovyj status investora jak sub'jekta investycijnyh vidnosyn. Mytna sprava. 2013. № 4 (88). S. 296–305.
2. Vinnyk O. M. Investycijne pravo. Kyi'v : Prav. jednist', 2009. 616 s.
3. Pojedynok V. V. Pravove stanovyshe investora jak sub'jekta gospodars'kyh vidnosyn : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.04 – gospodars'ke pravo; gospodars'ko-procesual'ne pravo. Kyi'v, 2004. 22 s.
4. Hrimli O. G. Zahyst prav investoriv u sferi gospodarjuvannja: teoretyko-pravovyj aspekt. Kyi'v : Jurinkom Inter, 2016. 320 s.
5. Pojedynok V. Investycijne pravo jak pidgaluz' gospodars'kogo prava Ukrai'ny. Visn. Kyi'v. nac. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Jurydychni nauky. 2013. № 3 (97). S. 35–39.
6. Shherbyna V. S. Sub'jekty gospodars'kogo prava. Kyi'v : Jurinkom Inter, 2008. 264 s.
7. Pro investycijnu dijalnist' : Zakon Ukrai'ny vid 18.09.1991 № 1560-XII. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 1991. № 47. St. 646.
8. Gospodars'kyj kodeks Ukrai'ny vid 16.01.2003 № 436-IV. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2003. № 18–22. St. 144.
9. Pro innovacijnu dijalnist' : Zakon Ukrai'ny vid 04.07.2002 № 40-IV. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2002. № 36. St. 266.
10. Stojka V. M. Zahyst prav sub'ektiv investycijnoi' dijalnosti : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.04 – gospodars'ke pravo; gospodars'ko-procesual'ne pravo. Donec'k, 2003. 19 s.
11. Pojedynok V. V. Vydy investoriv za zakonodavstvom Ukrai'ny. Jurydychna Ukrai'na. 2004. № 3. S. 48–52.
12. Pro rezhym inozemnogo investuvannja : Zakon Ukrai'ny vid 19.03.1996 № 93/96-VR. Urjad. kur'jer. 1996. № 77–78.
13. Pro zahyst inozemnyh investycij na Ukrai'ni : Zakon Ukrai'ny vid 10.09.1991 № 1540a-XII. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 1991. № 46. St. 616.
14. Konstytucija Ukrai'ny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 1996. № 30. St. 141.
15. Seul's'ka konvencija pro zasnuvannja bagatostoronn'ogo agentstva z garantij investycij vid 11.10.1985. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_268.
16. Konvencija pro porjadok rozv'jazannja investycijnyh sporiv mizh derzhavamy ta inozemnymy osobamy vid 18.05.1965. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_060.
17. Ugoda mizh Ukrai'noju ta Japonijeju pro spryjannja ta zahyst investycij vid 05.02.2015. Ofic. visn. Ukrai'ny. 2016. № 3. St. 224.

ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 346.542

БАКАЛІНСЬКА Ольга,

д. юрид. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто державну допомогу суб'єктам господарювання як підтримку у будь-якій формі за рахунок державних ресурсів, що створює переваги на ринку окремим підприємствам та спотворює умови економічної конкуренції. Проаналізовано принципи, критерії ЄС у сфері державної допомоги, що дозволить забезпечити ефективне правозастосування в Україні. Окреслено концептуальні засади вирішення правових проблем державної підтримки господарської діяльності.

Ключові слова: суб'єкти господарювання, державна допомога, субсидії, моніторинг та контроль, державна підтримка господарської діяльності.

Бакалинская О. Правовое регулирование государственной помощи субъектам хозяйствования. Рассмотрена государственная помощь субъектам хозяйствования как поддержка в любой форме за счет государственных ресурсов, которая создает преимущества на рынке отдельным предприятиям и искажает условия экономической конкуренции. Проанализированы принципы, критерии ЕС в сфере государственной помощи, что позволит обеспечить эффективное правоприменение в Украине. Очерчены концептуальные основы решения правовых проблем государственной поддержки хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: субъекты хозяйствования, государственная помощь, субсидии, мониторинг и контроль, государственная поддержка хозяйственной деятельности.

Постановка проблеми. В умовах економічної та соціальної кризи важливим стабілізуючим чинником є активна участь держави шляхом надання різних видів допомоги суб'єктам господарювання, що створює підвалини відновлення сталого розвитку та забезпечує умови для

© Бакалінська О., 2017

соціального діалогу в суспільстві, побудови прозорої моделі співпраці між державою, суспільством та громадянином.

В Україні тривалий час взагалі відмовлялися визнавати наявність проблем контролю за наданням державної допомоги. Система державної допомоги суб'єктам господарювання в нашій країні мала переважно галузевий характер. Протягом останніх п'яти років найбільші обсяги державної допомоги (в основному у формі прямих субсидій, державних гарантій та податкових пільг) отримували виробники сільськогосподарської продукції. Ці заходи у 2012 р. склали близько 46,1 млрд грн від загального обсягу фінансових ресурсів, виділених для надання державної допомоги господарській діяльності в Україні [1].

Правові підвалини формування національної системи моніторингу й контролю державної допомоги в Україні створено в межах виконання зобов'язань за «Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС», яка набула чинності у 1998 р. [2, с. 4]. Незважаючи на це, процес нормативного закріплення системи контролю державної допомоги та окремих її елементів зустрів значний спротив з боку державних органів, суб'єктів господарювання та суспільства. Істотним проривом стало прийняття Верховною Радою України 01.07.2014 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [3], яким визначаються правові та організаційні засади державного контролю в сфері державної допомоги. Відповідні нормативні приписи вимагають ґрунтовного теоретичного та методологічного осмислення та забезпечення, а також адаптації окремих положень нового законодавства до чинної моделі правового регулювання конкурентних відносин в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового регулювання надання державної допомоги приділяли увагу такі дослідники, як: М. Я. Бараш, З. М. Борисенко, Н. М. Бугасенко, О. О. Костусєв, Г. М. Лозова, Т. В. Некрасова, О. В. Нів'євський, Н. І. Лещенко, С. В. Таран, С. С. Онищенко, О. О. Плетньова [4–12].

Малодослідженими залишилися проблеми адаптації чинного конкурентного законодавства України до європейської системи моніторингу і контролю державної допомоги.

Мета статті – дослідити проблеми та визначити шляхи вдосконалення правового регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Результати дослідження. У науковій літературі поняття «державна допомога», «державне регулювання», «державна підтримка», «стимулювання», «субсидія» здебільшого ототожнюються без необхідного аналізу їх змісту і співвідношення між ними [9, с. 7; 11, с.18].

Термін «державна допомога суб'єктам господарювання» – новий в українському законодавстві і вперше на законодавчому рівні закріплений у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» як підтримка в будь-якій формі суб'єктів господарювання за

рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів [3]. Європейське законодавство не має узагальненого визначення поняття державної допомоги, а містить низку критеріїв, застосування яких дає змогу Європейській комісії оцінити вплив таких заходів на економіку в цілому. В межах ЄС контроль за державною допомогою є необхідною гарантією збереження ефективної конкуренції та вільної торгівлі на спільному ринку. Концепція державної допомоги має об'єктивний характер і не залежить від форми або намірів держави, що надає таку допомогу. У статті 107 (1) «Договору про функціонування Європейського Союзу» (ДФЄС) передбачені загальні основи функціонування системи державної допомоги в ЄС, зокрема: «Якщо в Договорах не обумовлено інше, допомога, яку в будь-якій формі надає держава-член або яку надано за рахунок державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію, надаючи переваги певним суб'єктам господарювання або виробництву певних товарів, є несумісною із внутрішнім ринком тією мірою, якою вона впливає на торгівлю між державами-членами» [13]. Для того, щоб відповідний захід держави був визнаний «державною допомогою», він має відповідати таким критеріям: до відповідного заходу не застосовується початкова фраза статті 107 (1): «Якщо в Договорах не обумовлено інакше...», захід реалізується державою або надається за рахунок державних ресурсів, він створює переваги за принципом вибірковості, отримувачем відповідної переваги (у загальному) є «суб'єкт господарювання», захід реально або потенційно спотворює конкуренцію, він впливає на торгівлю [4, с. 28]. Будь-який захід, що не відповідає цим умовам, не вважається державною допомогою.

У практиці Європейської комісії та Європейського Суду справедливості спостерігається динамічний підхід до тлумачення поняття «допомога». Зокрема, у прецедентному праві визнається, що тлумачення цього поняття відсутнє і присутність елементів допомоги визначається на основі впливу відповідного заходу на конкуренцію та торгівлю і міри, до якої він створює переваги для обраних фірм або галузей. Європейська комісія обґрунтовує відсутність визначення тим, що запровадження будь-якого формулювання могло створити або створило б для держав-членів можливість його обходу шляхом прийняття галузевих або економічних політик [6, с. 56].

Вирішальним фактором для кваліфікації певного заходу в торгівлі як державної допомоги є не форма, не правова природа або мета, а результат, до якого вона веде.

У межах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) виділяють три основні підходи до визначення самої дефініції «державна допомога», яку розглядають як синонім «субсидії» [6, с. 31; 9, с. 12; 11, с. 45]. Спільними для цих підходів є: державна допомога – це державна політика; вона впливає на конкуренцію шляхом надання переваг окремим компаніям або галузям; у підсумку

зменшує загальний добробут. Різниця полягає в обсязі тих заходів, які охоплює поняття державної допомоги, та в розбіжності розуміння поняття «надання переваги». Прихильники першого підходу зазначають, що державною допомогою є перевага відносно інших виробників у певній галузі, тобто відносно конкурентів на ринку, в тому числі й іноземних. Другий підхід ґрунтується на розумінні державної допомоги як переваги відносно інших підприємств у цій же країні, тобто безвідносно до переваг, що надаються вітчизняним виробникам та їх іноземним конкурентам у межах одного товарного ринку. Відповідно до третього підходу опосередковано визначається антиконкурентний вплив державної допомоги на ринок через порівняння існуючих цін на сировину та кінцеву продукцію із заздалегідь розрахованими цінами, що мали б скластися в ринкових умовах [4, с. 16].

Базовим документом у Світовій організації торгівлі (СОТ), який врегулює систему субсидування, є «Угода про субсидії та компенсаційні заходи» [14, с. 32], що містить визначення категорії «субсидія», встановлює загальні правила використання державних субсидій для промислових товарів та процедури захисту країн-членів СОТ, якщо вони зазнали негативного впливу субсидій. Мета угоди – обмеження саме тих субсидій, які сумнівні з точки зору впливу на міжнародну торгівлю та конкуренцію, а також врегулювання заходів захисту країн-членів [15].

Система СОТ передбачає такі ознаки, що виділяють субсидію з-поміж інших економіко-правових явищ: адресність; виникнення фінансового сприяння у певній формі; спеціальний суб'єкт, який приймає рішення щодо субсидії; наявність вигоди одержувача субсидії. У результаті надання підтримки суб'єкт господарювання може набути більшу ринкову владу чи встановити відносини контролю. Закладаються умови до спотворення ринкового середовища та сприяння настанню негативних соціально-економічних наслідків. Будь-який метод, який використовується органом розслідування для розрахунку розміру вигоди, повинен визначатися внутрішнім законодавством або нормативними актами країни-члена СОТ [11, с. 72].

Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» окреслює правові засади проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції; визначає надавачів та форми державної допомоги; забезпечує захист та розвиток конкуренції; підвищує прозорість функціонування системи державної допомоги та дотримання міжнародних зобов'язань України у цій сфері. Уповноваженим органом у сфері моніторингу та контролю державної допомоги визначений Антимонопольний комітет України (АМК України). Положення Закону дублюють чинні приписи законодавства ЄС, зокрема, положення Договору про функціонування Європейського Союзу та Регламенту № 659/1999 [16]. Закон також містить норми, що відображають судову

практику Суду ЄС у справах, пов'язаних з наданням державної допомоги в різних секторах економіки. Закон є рамковим і встановлює трирічний перехідний період до набуття чинності в повному обсязі.

Державна допомога впливає на конкуренцію та торгівлю у формі субсидій, податкових пільг та інших форм державних концесій на користь певних фірм, і тому може мати негативний вплив на інші фірми. У кожній країні (у тому числі в усіх країнах ЄС та СОТ) більшою чи меншою мірою забезпечується підтримка економічної діяльності (тобто підтримка промислових секторів, певних фірм, регіонального розвитку, інновацій, інвестицій, розвитку торгівлі, малого бізнесу, а також таких ключових галузей як транспорт, сільське господарство та оборонна промисловість) шляхом запровадження різних інструментів, у тому числі субсидій, податкових пільг та інших заходів, що мають менш небезпечний ніж прямий вплив [11, с. 16].

В епоху вільної торгівлі ці типи державного втручання в економіку є неоднозначними, якщо вони істотно впливають на торгівлю та конкуренцію. З відкриттям торгівлі та міжнародних позицій країни (у тому числі у контексті інтеграції у ЄС та членства у СОТ) необхідно враховувати міжнародні правила, які стосуються державної підтримки економічної діяльності (та інтересів нових торгових партнерів щодо впливу державної допомоги та субсидій на торгівлю та конкуренцію).

Останнім часом для подолання системної економічної кризи в національній економіці одним з основних завдань для держави є встановлення умов та всебічної підтримки розвитку суб'єктів господарської діяльності. Як свідчить сучасний світовий досвід, досягнення міцного конкурентоспроможного стану економіки неможливо без забезпечення раціонального балансу між державним втручанням в економічні процеси і саморегуляцією внутрішнього ринку. Слабка неефективна держава неспроможна забезпечити прийняття стратегічних рішень з урахуванням усіх можливих політичних, соціальних, економічних та інших наслідків, що у свою чергу сповільнює процес формування ринку, призводить до згортання активної діяльності в соціальній сфері, спричиняє гальмування людського розвитку, стає небезпечною для суспільства і підприємців.

Гарантію захисту державою економічної конкуренції закріплено в статті 42 Конституції України, що підкреслює важливість принципу підтримки і захисту економічної конкуренції для розвитку ринкової економіки та функціонування української держави. Ця гарантія реалізована у державній конкурентній політиці.

Незважаючи на те, що механізм моніторингу і контролю державної допомоги запроваджений у законодавстві майже три роки тому, до сьогодні серед суб'єктів господарювання та органів державної влади, органів місцевого самоврядування існує несприйняття та супротив змінам та надмірній «прозорості» механізмів моніторингу і контролю державної допомоги.

Моніторинг державної допомоги здійснюється на основі Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [3] та «Порядку проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання» [17]. Моніторинг державної допомоги визначається чинним законодавством як збирання та проведення аналізу інформації про державну допомогу з метою контролю за дотриманням вимог цього Закону та рішень Уповноваженого органу з питань державної допомоги, визначеного цим Законом, а також підготовка та подання звітності про державну допомогу [3]. Метою моніторингу державної допомоги є здійснення контролю за дотриманням конкурентного законодавства, підготовка та подання звітності про державну допомогу, забезпечення прозорості надання суб'єктам господарювання державної допомоги, інформування всіх зацікавлених осіб про державну допомогу, забезпечення ефективності функціонування системи державної допомоги в Україні, захисту та розвитку конкуренції [17].

Моніторинг державної допомоги проводить АМК України. Інформація про державну допомогу суб'єктам господарювання надається органами державної влади та місцевого самоврядування (надавачами допомоги) шляхом щорічного подання АМК України інформації про надану державну допомогу, про державну допомогу, надавачі якої згідно із Законом звільнені від обов'язку повідомляти про неї як про нову державну допомогу, а також інформації про незначну державну допомогу. Уповноважений орган здійснює постійний аналіз проектів нормативно-правових актів, що надходять на опрацювання, а також тих, інформація про які є у вільному доступі, чинних нормативно-правових актів на предмет наявності в них будь-яких заходів підтримки в будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів.

Результати моніторингу використовуються АМК України для:

- підготовки пропозицій та рекомендацій надавачам державної допомоги;
- розроблення та внесення в установленому порядку Кабінету Міністрів України пропозицій про прийняття нормативно-правових актів щодо державної допомоги та внесення змін до існуючих;
- встановлення відповідно до статті 7 Закону умов для звільнення від обов'язку повідомлення про державну допомогу окремих груп надавачів категорій державної допомоги та виключення надавачів окремих категорій державної допомоги з тих, що звільнені від такого обов'язку;
- підготовки роз'яснень та узагальнень щодо застосування законодавства у сфері державної допомоги;
- формування та ведення карти регіонального розподілу державної допомоги.

Моніторинг державної допомоги має велике значення при зборі інформації про схеми державної допомоги для впорядкування їх в одній системі. Нині повноцінно моніторинг державної допомоги не здійснюється, оскільки не набув чинності в повному обсязі Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [3] та не створено Реєстр чинної державної допомоги.

У межах пілотного проекту аналізу схем державної допомоги в енергетичному секторі АМК України за підтримки ЄС оцінено 27 схем державної допомоги, що функціонують в енергетичному, нафтовому та газовому секторах, 16 з них – визнані такими, що не відповідають чинному законодавству і підлягають зміні [18, с. 66]. На енергетичний сектор упродовж останніх п'яти років припадало в середньому близько 30% сукупного обсягу бюджетної підтримки суб'єктів господарювання в Україні у 2011–2013 рр. Загальний обсяг недоотриманих доходів бюджету через надання податкових пільг цим суб'єктам господарювання складав приблизно 3,5% від річного обсягу ВВП (32–46 млрд грн) [1]. Сьогодні всі надавачі державної допомоги мають повідомляти антимонопольні органи про чинні схеми державної допомоги. Органи державної влади і місцевого самоврядування повідомили вже про понад 300 схем надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Висновки. Основним завданням сьогодення є адаптація чинного конкурентного законодавства України до європейської системи моніторингу і контролю державної допомоги, розроблення та впровадження низки нормативних приписів антимонопольних органів щодо оцінки та допустимості державної допомоги, аналізу її відповідності вимогам чинного законодавства, впровадження прозорих механізмів повідомлень про схеми наявної та погодження нової державної допомоги.

З метою забезпечення реалізації державної політики щодо моніторингу та контролю державної допомоги в організаційній структурі АМК України створено відділ моніторингу державної допомоги. Однак його кадрове забезпечення поки не відповідає завданням, які покладаються на цей підрозділ, в якому працюють до десяти співробітників, хоча, на думку представників ОЕСР, їх має бути не менше сімдесяти осіб [18, с. 64].

Законодавством передбачений механізм повідомлення про наявні схеми державної допомоги та їх реципієнтів і надавачів [19], що дасть змогу не тільки контролювати вже чинні угоди та моделі взаємодії між державними органами та суб'єктами господарювання, а й прогнозувати розвиток ринків, де вони застосовуються в середньо- та довгостроковій перспективі.

Впровадження системи моніторингу та контролю державної допомоги суб'єктам господарювання забезпечить виконання міжнародних зобов'язань і закладе підвалини для економічної стабілізації країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хьольцлер Х. Звіт про результати дослідження державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні. URL : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document>.
2. Державна допомога виробникам в Україні : реформування відповідно до норм СОТ та ЄС ; за заг. ред. С. Касьянова. Київ : Нора-Друк, 2004. 86 с.
3. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 № 1555–VII. Відом. Верховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1173.
4. Аналіз впливу державної допомоги на розвиток конкурентних відносин та розробка пропозицій щодо критеріїв і шляхів удосконалення її надання : звіт про науково-дослідну роботу ; за заг. ред. М. Я. Бараша. Київ : Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики АМК України, 2005. 198 с.
5. Борисенко З. Чи загрожує нам створення цивілізованих конкурентних відносин? Голос України. 2001. № 39. С. 4.
6. Бугаєнко Н. М. Державна допомога суб'єктам господарювання : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Київ, 2012. 208 с.
7. Костусев О. О. Конкурентна політика в Україні. Київ : КНЕУ, 2004. 310 с.
8. Лозова Г. Деякі аспекти конкурентної політики в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2001. № 10. С.105–107.
9. Некрасова Т. В. Правове регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Донецьк, 2009. 18 с.
10. Нів'євський О. В., Таран С. В., Лещенко Н. І. Правове регулювання надання державної допомоги в Європейському Союзі та в Україні. Шляхи адаптації законодавства України. Київ : Центр учбов. л-ри, 2007. 179 с.
11. Онищенко С. С. Контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції при наданні та використанні державної допомоги суб'єктам господарювання (організаційно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2011. 222 с.
12. Плетньова О. Нормативно-правове визначення статусу Антимонопольного комітету України. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 8. С. 50–52.
13. Consolidated Reader-Friendly Edition of the Treaty on European Union (TEU) and the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as amended by the Treaty of Lisbon. URL : http://www.eudemocrats.org/eud/downloads/lisbon_treaty_reader_friendly.pdf.
14. Черников Д. О. Субсидировать, а не проедать. Эксперт. 2010. № 40. С. 32.
15. Economic analyses of state aid (Abstract from chapter 9 in Danish Competition Review 2002). URL : <http://www.ks.dk/english/stateaid/publication/analyse>.
16. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 №1555-VII. Відом. Верховної Ради. 2014. № 34.
17. Про Порядок проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання : розпорядження АМК України від 28.12.2015 № 43-рп. Офіц. вісн. України. 2016. № 12. Ст. 528.
18. Огляди ОЕСР законодавства і політики у сфері забезпечення конкуренції. Україна, 2016 : звіт ОЕСР щодо виконання попередніх рекомендацій.
19. Стюарт Ю. Звіт Про загальну методика оцінювання державної допомоги. URL : http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Report-on-State-aid-general-assessment-methodology_UKR.pdf.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2017.

Bakalinska O. Legal regulation of state aid to business entities.

Background. In terms of economic and social crisis as an important stabilizing factor is the active participation of the state to regulate socio-economic processes in social life by providing various types of assistance to business entities. The legal basis for the monitoring and control of state aid in Ukraine was laid down by the new Law of Ukraine «On state aid to business entities». The implementation of its provisions requires proper theoretical and methodological support and creates the foundations for recovery and sustainable development and provides the conditions for social dialogue in the society; builds a transparent model of cooperation between the state, society and citizen.

Analysis of recent publications. The following researchers, such as M. Y. Barash, Z. M. Borysenko, N. M. Buhaienko, O. O. Kostusiev, G. M. Lozova, T. V. Nekrasova, O. V. Nivievskiy, N. I. Leshchenko, S. V. Taran, S. S. Onyshchenko, O. O. Pletniov paid attention to the issues of legal regulation of state aid.

The purpose of this article is to study the problem and identify ways of improvement of legal regulation of granting state aid to business entities.

The results of the study. The article considers state aid to business entities as support in any form at the expense of state resources that creates advantages on the market to individual companies, and distorts the conditions of economic competition. Because Ukraine is now at the stage of development of such a system there were analyzed the principles and criteria of the EU in the field of state aid that will ensure effective enforcement in Ukraine. There were outlined the conceptual basis of the legal problems decision of economic activity state support.

Conclusion. The main task today is to adapt the current competitive legislation of Ukraine to European system of monitoring and control of state aid, development and implementation of regulatory prescriptions of the Antimonopoly authorities for preventive evaluation and admissibility of state aid, implementation of elements of the analysis of its compliance with the requirements of applicable law, the application of transparent mechanisms of notification about existing schemes and approval of new state aid.

Keywords: business entities, state aid, grants, monitoring and control, state support of economic activity.

REFERENCES

1. H'ol'cler H. Zvit pro rezul'taty doslidzhennja derzhavnoi' pidtrymky sub'jektiv gospodarjuvannja v Ukrai'ni. URL : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document>.
2. Derzhavna dopomoga vyrobnykam v Ukrai'ni : reformuvannja vidpovidno do norm SOT ta JeS ; za zag. red. S. Kas'janova. Kyi'v : Nora-Druk, 2004. 86 s.
3. Pro derzhavnu dopomogu sub'jektam gospodarjuvannja : Zakon Ukrai'ny vid 01.07.2014 № 1555–VII. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2014. № 34. St. 1173.
4. Analiz vplyvu derzhavnoi' dopomogy na rozvytok konkurentnyh vidnosyn ta rozrobka propozycij shhodo kryterii'v i shljahiv udoskonalennja i'i' nadannja : zvit pro naukovodoslidnu robotu ; za zag. red. M. Ja. Barasha. Kyi'v : Centr kompleksnyh doslidzhen' z pytan' antymonopol'noi' polityky AMK Ukrai'ny, 2005. 198 s.
5. Borysenko Z. Chy zagrozhuje nam stvorennya cyvilizovanyh konkurentnyh vidnosyn? Golos Ukrai'ny. 2001. № 39. S. 4.
6. Bugajenko N. M. Derzhavna dopomoga sub'jektam gospodarjuvannja : dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.03 – ekonomika ta upravlinnja nacional'nym gospodarstvom. Kyi'v, 2012. 208 s.
7. Kostusjev O. O. Konkurentna polityka v Ukrai'ni. Kyi'v : KNEU, 2004. 310 s.

8. Lozova G. Dejaki aspekty konkurentnoi' polityky v Ukraini. *Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo*. 2001. № 10. S.105–107.
9. Nekrasova T. V. *Pravove reguljuvannja nadannja derzhavnoi' dopomogy sub'jektam gospodarjuvannja* : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : spec. 12.00.04 – gospodars'ke pravo; gospodars'ko-procesual'ne pravo. Donec'k, 2009. 18 s.
10. Niv'jevs'kyj O. V., Taran S. V., Leshhenko N. I. *Pravove reguljuvannja nadannja derzhavnoi' dopomogy v Jevropejs'komu Sojuzi ta v Ukraini. Shljahy adaptacii' zakonodavstva Ukrainy*. Kyi'v : Centr uchbov. l-ry, 2007. 179 s.
11. Onyshhenko S. S. *Kontrol' za doderzhannjam zakonodavstva pro zahyst ekonomichnoi' konkurencii' pry nadanni ta vykorystanni derzhavnoi' dopomogy sub'jektam gospodarjuvannja (organizacijno-pravovyj aspekt)* : dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo. Kyi'v, 2011. 222 s.
12. Pletn'ova O. *Normatyvno-pravove vyznachennja statusu Antymonopol'nogo komitetu Ukrainy*. *Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo*. 2006. № 8. S. 50–52.
13. Consolidated Reader-Friendly Edition of the Treaty on European Union (TEU) and the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as amended by the Treaty of Lisbon. URL : http://www.eudemocrats.org/eud/downloads/lisbon_treaty_reader_friendly.pdf.
14. Chernikov D. O. *Subsidirovat', a ne proedat'*. *Jekspert*. 2010. № 40. S. 32.
15. Economic analyses of state aid (Abstract from chapter 9 in Danish Competition Review 2002). URL : <http://www.ks.dk/english/stateaid/publication/analyse>.
16. *Pro derzhavnu dopomogu sub'jektam gospodarjuvannja* : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 №1555-VII. *Vidom. Verhovnoi' Rady*. 2014. № 34.
17. *Pro Porjadok provedennja monitoryngu derzhavnoi' dopomogy sub'jektam gospodarjuvannja* : rozporjadzhennja AKM Ukrainy vid 28.12.2015 № 43-rp. *Ofic. visn. Ukrainy*. 2016. № 12. St. 528.
18. *Ogljady OESR zakonodavstva i polityky u sferi zabezpechennja konkurencii'*. *Ukraina, 2016* : zvit OESR shhodo vykonannja poperednih rekomendacij.
19. Stuart Ju. *Zvit Pro zagal'nu metodyku ocinjuvannja derzhavnoi' dopomogy*. URL : http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Report-on-State-aid-general-assessment-methodology_UKR.pdf.

УДК 347.51

ПРИМАК Володимир,

д. юрид. н., професор кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права Київського національного
торговельно-економічного університету

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: ГАРАНТІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Проаналізовано актуальні аспекти застосування заходів відповідальності за порушення грошового зобов'язання. Зроблено висновки про необхідність врахування особливостей правового статусу споживача, практики Європейського суду з прав людини, вимог справедливості та доступності ефективного засобу юридичного захисту.

Ключові слова: грошове зобов'язання, відповідальність, справедливість, пеня, проценти річних, споживач, Європейський суд з прав людини.

Примак В. Ответственность за нарушение денежного обязательства: гарантии справедливости. Проанализированы актуальные аспекты применения мер ответственности за нарушение денежного обязательства. Сделаны выводы о необходимости учета особенностей правового статуса потребителя, практики Европейского суда по правам человека, требований справедливости и доступности эффективного средства юридической защиты.

Ключевые слова: денежное обязательство, ответственность, справедливость, пеня, проценты годовых, потребитель, Европейский суд по правам человека.

Постановка проблеми. Складовою змісту будь-якого суб'єктивного цивільного права є гарантована державою можливість захистити його від порушень з боку третіх осіб. При цьому особливості тих чи інших способів захисту визначаються головним чином об'єктом, змістом порушених правовідносин і правовим статусом їх учасників. Лише належне урахування впливу всієї сукупності зазначених чинників у поєднанні з дотриманням основоположних постулатів верховенства права здатне забезпечити високу ефективність функціонування механізму правового регулювання охоронних відносин, включно з тими, що виникають внаслідок застосування заходів відповідальності за порушення грошового зобов'язання.

Однак у вітчизняному праві понині залишається невирішеною проблема виявлення такого роду взаємозв'язків і встановлення гарантій

додержання справедливості при застосуванні зазначених заходів у відносинах за участі фізичних осіб – споживачів та у зв'язку з невиконанням судових рішень, винесених у справах про відшкодування шкоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відповідальності за порушення грошового зобов'язання нині є предметом жвавої наукової дискусії, в якій, зокрема, взяли участь такі правники, як: О. Подцерковний, Т. Бондар, В. Щербина, І. Дзера [1–3]. Уваги науковців потребують також і доволі неоднозначні матеріали судової практики [4].

Проте з порушеного контексту дещо випадають важливі аспекти, пов'язані з обґрунтуванням визнання або, навпаки, заперечення можливості запровадження спеціальних механізмів застосування санкцій, закріплених ст. 625 Цивільного кодексу (ЦК) України з огляду на правовий статус фізичної особи – споживача як імовірного боржника, практику Європейського суду з прав людини, вимоги принципу справедливості й такий елемент верховенства права, як доступність ефективного засобу юридичного захисту.

Метою статті є визначення гарантій додержання принципу справедливості при вирішенні питання про застосування заходу відповідальності, закріпленого ст. 625 ЦК України, у відносинах за участі споживачів та у разі неналежного виконання боржником обов'язку, що випливає із судового рішення про відшкодування шкоди.

Матеріали та методи. З метою реалізації поставленої мети при опрацюванні відповідних правових норм, практики Європейського суду з прав людини, рішень Конституційного Суду України (КСУ) й практики здійснення судочинства судами загальної юрисдикції використано, зокрема, діалектичний підхід, методи системного й функціонального аналізу. Це забезпечило високу ступінь достовірності визначення взаємного впливу чинників, взаємодія яких обумовлює ефективність функціонування механізму відповідальності за порушення грошового зобов'язання.

Результати дослідження. У своєму рішенні від 01.12.2004 № 18-рп/2004 у справі про охоронюваний законом інтерес КСУ зазначив: «Поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається в частині першій статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (*їдеться про кодекс від 18.07.1963, який втратив чинність з набранням чинності ЦПК України від 18.03.2004.* – В. П.) та інших законах України, у логічно-смісловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам,

справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам» [5].

Зважаючи на зміст відносин цивільно-правової відповідальності, наведене визначення може бути використане для обґрунтування необхідності враховувати при встановленні її юридико-фактичних підстав і розміру майнового стягнення, що накладається на боржника, насамперед інтерес кредитора щодо відновлення свого майнового стану або отримання компенсації, здатної, наскільки це можливо, мінімізувати його немайнові втрати, а також інтерес суб'єкта відповідальності, заінтересованого в уникненні покладання на нього вочевидь непропорційного наслідкам вчиненого ним діяння майнового обтяження.

Можна, з одного боку, говорити про реалізацію передбаченого Принципами, дефініціями та модельними правилами європейського приватного права Проекту спільної системи підходів (*Draft Common Frame of Reference, DCFR*) принципу безпеки [6, с. 56–66], зміст якого у позадоговірних зобов'язаннях охоплює, серед іншого, всемірний захист *status quo* через відновлення потерпілої особи у тому майновому стані, в якому вона мала б знаходитися за відсутності правопорушення. З іншого боку, йдеться про природні вияви принципу справедливості, до яких *DCFR* зараховує недопустимість пред'явлення явно завищених вимог і можливість зменшення до розумного рівня обумовлених договором платежів за невиконання зобов'язання, якщо вони виглядають надмірними з огляду на обставини конкретної справи [6, с. 66–72].

Між тим, відсутність законодавчої заборони на одночасне застосування таких однопланових (щодо їх мети й суті інтересу вповноваженої особи) майново-компенсаційних заходів за прострочення у виконанні грошового зобов'язання, якими є пеня і закріплені ст. 625 ЦК України проценти річних, провокує небезпеку масового порушення зазначених вимог приватноправової безпеки і справедливості. Додаткове ускладнення у правовому регулюванні такого роду відносин зумовлює відсутність спеціального законоположення щодо можливості зменшення надмірно великих процентів річних, розмір яких визначено в договорі.

Загалом подібні труднощі врегулювання ситуацій виникають при поєднанні пені та відсотків у розмірі облікової ставки Національного банку України (НБУ), право на стягнення яких у господарських правовідносинах впливає із ч. 6 ст. 231 Господарського кодексу України.

Публічний інтерес в утвердженні непорушності моральних засад суспільства, наданні певності відносинам відповідальності й підтримці сталого розвитку цивільного обороту неможливо забезпечити, не закріпивши таких підстав відповідальності порушників суб'єктивних цивільних прав та критеріїв визначення її обсягу, які б гарантували, наскільки це можливо, водночас: усунення із сфери приватних

інтересів потерпілої сторони негативних наслідків правопорушення; збереження прийнятних з погляду людської гідності (для фізичних осіб) або мінімально необхідних для юридичних осіб, які здійснюють окремі види суспільно важливої діяльності, можливостей для подальшої участі боржника в цивільних відносинах; недопущення безпідставного збагачення кредитора за рахунок одержаної ним компенсації, що могло б створити небезпечні стимули для поширення сутяжництва й підриву еквівалентних засад цивільного обороту.

У зв'язку із зазначеним, зокрема, слід підтримати позицію, викладену в п. 27 постанови Пленуму Верховного Суду України (ВСУ) від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», де наголошено на тому, що «при визначенні розміру моральної шкоди судам слід виходити із засад справедливості, добросовісності та розумності. При цьому визначений розмір грошового відшкодування має бути сумірний із заподіяною шкодою і не повинен призводити до припинення діяльності засобів масової інформації чи іншого обмеження свободи їх діяльності» [7]. Тож тим більше можна розраховувати на те, що так само розумно сприятливий для боржника підхід судова практика демонструватиме при вирішенні спорів про відповідальність споживачів.

У цивільному судочинстві – навіть при розгляді справ, у яких ідеться про відповідальність слабкої сторони договору – практика ухвалення рішень, спрямованих на обмеження явно завищених розмірів штрафних санкцій, не набула сталого характеру. Сприятливі виправленню такої неприпустимої з погляду справедливості ситуації мало рішення КСУ від 11.07.2013 № 7-рп/2013, в якому розглядалася колізія, пов'язана з відсутністю на той час законодавчого обмеження розміру неустойки, що могла стягуватися зі споживачів кредитних послуг, тоді як Закон України від 22.11.1996 № 543/96-ВР «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» [8] містить положення, яке забороняє стягувати з юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності пеню за прострочення виконання ними грошових зобов'язань в розмірі, більшому за подвійний розмір облікової ставки НБУ.

У наведеному рішенні зазначено: «Конституційний Суд України виходить з того, що вимога про нарахування та сплату неустойки за договором споживчого кредиту, яка є явно завищеною, не відповідає передбаченим у пункті 6 статті 3, частині третій статті 509 та частинах першій, другій статті 627 Кодексу засадам справедливості, добросовісності, розумності як складовим елементам загального конституційного принципу верховенства права. Наявність у кредитора можливості стягувати із споживача надмірні грошові суми як неустойку спотворює

її дійсне правове призначення, оскільки із засобу розумного стимулювання боржника виконувати основне грошове зобов'язання неустойка перетворюється на несправедливо непомірний тягар для споживача та джерело отримання невикористаних додаткових прибутків кредитором. КСУ вважає, що з огляду на приписи частини четвертої статті 42 Конституції України участь у договорі споживача як слабкої сторони, яка підлягає особливому правовому захисту у відповідних правовідносинах, звужує дію принципу рівності учасників цивільно-правових відносин та свободи договору, зокрема у договорах про надання споживчого кредиту щодо сплати споживачем пені за прострочення у поверненні кредиту» [9]. Відповідно, в резолютивній частині зазначеного рішення КСУ рекомендував Верховній Раді України законодавчо врегулювати питання щодо встановлення справедливого розміру неустойки за прострочення виконання позичальниками – фізичними особами грошових зобов'язань у відносинах споживчого кредитування.

Частково цю рекомендацію враховано у Законі України від 15.11.2016 № 1734-VIII «Про споживче кредитування» [10], згідно з ч. 2 ст. 21 якого у договорах про споживчий кредит пеня за невиконання зобов'язання щодо повернення кредиту та процентів за ним не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період, за який сплачується пеня, та не може бути більшою за 15 відсотків суми простроченого платежу; сукупна сума неустойки (штраф, пеня), нарахована за порушення зобов'язань споживачем на підставі договору про споживчий кредит, не може перевищувати половини суми, одержаної споживачем за таким договором, і не може бути збільшена за домовленістю сторін.

Однак навіть за відсутності такого роду спеціальних норм суди загальної юрисдикції мають бути зобов'язані стояти на заваді будь-яким спробам застосування до споживачів вочевидь надмірних, несправедливих майнових санкцій, оскільки забезпечення реалізації засад справедливості, розумності й добросовісності є прямим і першорядним завданням органів здійснення правосуддя. Тобто суди зобов'язані спонукати сильнішу сторону порушених правовідносин – суб'єкта підприємницької діяльності – виявляти добросовісність у регулятивних та охоронних відносинах за участі споживачів (що, серед іншого, передбачає розумне обґрунтування обсягу заявлених позовних вимог).

Важливо враховувати встановлені в Законі України від 15.11.2016 № 1734-VIII «Про споживче кредитування» обмеження, які не мають загального характеру, а тому напряду не поширюються на інші різновиди споживчих правовідносин. Та сама норма щодо граничного розміру пені не усуває проблеми визначення загального обсягу відповідальності боржника при одночасному стягненні неустойки та

процентів річних за порушення грошового зобов'язання. Адже наведений Закон України цього не забороняє всупереч його духу й логіці правового регулювання, що впливають з рішення КСУ від 11.07.2013 № 7-рп/2013.

Наявність зазначеної прогалини суперечить положенням ст. 5 («Переддоговірна інформація») та ст. 10 («Інформація, яку має бути включено до кредитного договору») Директиви № 2008/48/ЄС про договори споживчого кредитування, які диктують необхідність документального закріплення й інформування споживача щодо санкцій, які застосовуються у разі пропуску платежів [11]. До того ж орієнтація на зазначені положення європейського права спонукає до висновку про те, що наявність у договорі про споживче кредитування умови щодо стягнення пені має усувати саму можливість додаткового або окремого звернення до санкцій, встановлених ст. 625 ЦК України.

Іншими словами, можна говорити про доцільність одночасного: визнання (принаймні судовою практикою) альтернативного характеру неустойки (штрафу, пені) й згаданих санкцій у вигляді відшкодування інфляційних втрат разом зі стягненням процентів річних; сприйняття наразі законодавчо неформалізованої презумпції переважного застосування саме відповідної договірної санкції (за наявності умови про неї в договорі), а не законних процентів річних.

Вітчизняні суди впродовж тривалого періоду дотримуються сталої практики, що передбачає можливість одночасного стягнення неустойки і процентів річних, встановлених ст. 625 ЦК України. У постанові Судової палати у цивільних справах ВСУ від 06.06.2012 № 6-49цс12 зазначається: «Аналіз правових норм, зокрема, ст. 536, ст. 549, ч. 2 ст. 625 ЦК України дає підстави для висновку про те, що проценти та неустойка є різними правовими інститутами, обмеження можливості одночасного застосування яких законом не встановлена. На відміну від практики застосування судами касаційної інстанції положень ч. 2 ст. 625 ЦК України, згідно з якою в разі порушення стороною договору своїх грошових зобов'язань законодавство не виключає можливості одночасного стягнення з боржника пені (ч. 3 ст. 549 ЦК України), індексу інфляції та 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом (ч. 2 ст. 625 ЦК України), у справі, яка переглядається, касаційний суд дійшов протилежного висновку внаслідок помилкового ототожнення різних правових понять: пені (ч. 3 ст. 549 ЦК України) і процентів за користування чужими коштами (ст. 536, ч. 2 ст. 625 ЦК України)» [12].

Однак за відсутності застережень щодо впровадження такого підходу (в тому числі у споживчих правовідносинах) виникає небезпека порушення принципу пропорційності. Судам слід зважати на рішення КСУ від 02.11.2004 № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш

м'якого покарання), в якому зазначається: «Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню» [13]. У Директиві № 2008/48/ЄС про договори споживчого кредитування, вочевидь так само виходячи з міркувань додержання притаманної справедливості пропорційності, наголошується на тому, що санкції, передбачені на випадок порушення норм національного законодавства, прийнятих відповідно до положень зазначеної Директиви, мають бути ефективними, розмірними й такими, що здійснюють стримувальний вплив [11]. Тому обов'язково дотримуватися аналогічного підходу для запобігання можливості застосування явно нерозмірних санкцій безпосередньо до споживачів кредитних послуг. Крім попередньо висловлених міркувань, це означає ще визначення певного максимального співвідношення між розміром заборгованості споживача й загальним обсягом майнової відповідальності, що може бути застосована до нього.

У контексті дій основоположних принципів приватного права і особливостей динаміки правовідносин з відшкодування шкоди (делікатних зобов'язань) слід розглядати і можливість застосування забезпечувальних засобів, націлених на виконання зазначеного зобов'язання в натурі. Тут необхідно враховувати:

- неминучість появи пов'язаних одночасно і з матеріальною і моральною шкодою, що компенсується, і з фактом порушення обов'язку щодо її реального відшкодування нових негативних наслідків у майновій та немайновій сферах потерпілого;
- можливість виникнення у зв'язку із застосуванням спеціальної забезпечувальної санкції певного акцесорного (відносно належно нереалізованого) охоронного зобов'язання;
- наявність у потерпілого легітимного майнового інтересу в частині збереження економічної цінності присудженої на його користь грошової компенсації.

Беручи до уваги зазначені фактори, ефективним (а тому таким, що підлягає застосуванню в силу прямої дії принципу розумності) засобом юридичного захисту, здатним як запобігти погіршенню морального стану потерпілого, так і зберегти фактичну цінність присудженої компенсаційної суми, можна визнати стягнення з боржника процентів річних та інфляційних втрат, обумовлених простроченням сплати кредиторів компенсації за заповідяну йому майнову та моральну шкоду.

Справедливість застосування подібних санкцій підтверджує і практика Європейського суду з прав людини, який, як правило, обумовлює в своїх рішеннях необхідність нарахування відсотків на своєчасно

невиплачену суму справедливої сатисфакції, що, з одного боку, сприяє збереженню її матеріальної цінності, а з іншого – стимулює державу-відповідача належним чином виконувати покладені на неї обов'язки.

Застосування забезпечувальних заходів, спрямованих на запобігання знеціненню присудженої грошової суми, не є опосередкованим коригуванням встановлених судовим рішенням параметрів об'єкта зобов'язання з відшкодування шкоди, оскільки безпосередньою метою відповідних санкцій буде не компенсація немайнових втрат кредитора, заподіяних йому в минулому, а захист майнового права на своєчасне отримання компенсаційних виплат та запобігання погіршенню немайнового стану потерпілого. При цьому не можна виключати того, що відверто несумлінне і тривале ухилення боржника від виконання в натурі покладеного на нього компенсаційного обов'язку може бути кваліфіковано як самостійне правопорушення, здатне призвести до нових майнових і немайнових втрат на боці кредитора – в такому випадку паралельно з невиконаним виникне нове охоронне зобов'язання.

Таким чином, виконання будь-яких зобов'язань, у тому числі й деліктних, має забезпечуватися приданими для цього правовими засобами. Як слушно зауважує Д. МакБрайд: «зобов'язання щодо нарахування відсотків покликане забезпечити ситуацію, за якої [державі] немає сенсу затримувати виплату відшкодування, а навпаки – доцільно вжити відповідних організаційних заходів з метою швидкого здійснення розрахунків» [14, с. 864]. Тож, коли йдеться про несплату визначеної судом грошової компенсації за завдані потерпілому майнові та немайнові втрати, цілком природним вбачається покладання на несправного боржника за деліктним зобов'язанням обов'язку сплатити суму зазначеного боргу з урахуванням індексу інфляції і трьох процентів річних за прострочення виконання грошового зобов'язання – як це встановлено ст. 625 ЦК України.

На заваді такому справедливому і розумному вирішенню проблеми забезпечення виконання деліктних зобов'язань нині може стояти правова позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який у листі від 16.01.2013 № 10-74/0/4-13 «Про деякі питання застосування ст. 625 ЦК України», відповідаючи на питання «Чи підлягає застосуванню положення статті 625 Цивільного кодексу України ... у разі невиконання рішення суду про відшкодування моральної шкоди, зокрема завданої ушкодженням здоров'я?», стверджує, що «дія частини другої статті 625 ЦК про обов'язок боржника, який прострочив виконання грошового зобов'язання, сплатити на вимогу кредитора суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, не поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку із завданням шкоди» [15].

Принципово схожої позиції щодо заперечення нарахування передбачених ч. 2 ст. 625 ЦК України санкцій на несплачені своєчасно суми відшкодування позадоговірної шкоди додержується й Вищий господарський суд України у п/п 5.2 постанови Пленуму цього суду від 17.12.2013 № 14 «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» [16], де зазначається: «Обов'язок боржника сплатити суму боргу з урахуванням індексу інфляції та процентів річних не виникає у випадках ... відшкодування збитків та шкоди, повернення безпідставно отриманих коштів (ст. 1212 ЦК України), оскільки відповідні дії вчиняються сторонами не на виконання взятих на себе грошових зобов'язань, а з інших підстав».

Такі підходи судів касаційної інстанції:

- не враховують суть і функції закріпленого у ст. 625 ЦК України правового засобу, а відтак суперечать засаді розумності;
- не узгоджуються з принципом добросовісності, тому що сприяють подальшій безвідповідальності зобов'язаної особи, не стимулюють її до належного виконання покладених на неї обов'язків, навіть якщо вона умисно нехтує ними;
- ігнорують інтерес потерпілої особи в отриманні грошової суми, майнова цінність якої порівняно з іншими матеріальними благами мала б бути максимально наближена до її цінності, визначеної тим співвідношенням матеріальних благ, яке існувало на дату прийняття рішення суду.

Таким чином, відмовляючись збалансувати інтереси сторін відповідно до змінених (не виключено – з вини боржника) обставин, суди касаційної інстанції демонструють неготовність слідувати також і велінням справедливості. Тому розглянуті правові позиції вищих спеціалізованих судів, звичайно, мають бути визнані неприйнятними і змінені.

Обов'язком Української держави є гарантування кожному права на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [17]). При цьому згідно з практикою Європейського суду з прав людини відповідний засіб має бути: ефективним як на практиці, так і за законодавством; здатним виконувати або превентивну, або компенсаційну функцію – тобто спроможним запобігти порушенню права чи надати належне відшкодування [18]. Наприклад, у рішенні від 25.07.2013 у справі «Агрокомплекс проти України» Європейський суд з прав людини, присудивши до сплати державою-відповідачем заявникові двома частинами 27 млн євро відшкодування матеріальної та моральної шкоди (13,5 млн євро – протягом дванадцяти місяців, решти 13,5 млн євро – протягом 24 місяців з дня набрання рішенням статусу остаточного), наголосив, що із закінченням зазначених строків і до остаточного розра-

хунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти [19].

Оскільки відповідно до Закону України 23.02.2006 № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [20] суди при розгляді справ застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. як джерело права, українські суди мають наслідувати зазначений підхід Європейського суду з прав людини через застосування ст. 625 ЦК України, зокрема, у разі порушення боржниками встановлених строків виконання судових рішень.

Висновки. З огляду на необхідність встановлення дієвих гарантій справедливості у відносинах цивільно-правової відповідальності за порушення грошового зобов'язання доцільним є:

- закріплення у вітчизняному законодавстві альтернативного характеру застосування двох різновидів змістовно споріднених компенсаційно-майнових санкцій – з можливістю стягнення з боржника або встановленої в договорі неустойки (при одночасному формулюванні презумпції вибору сторонами саме цього способу захисту, якщо така домовленість не утискає права споживача порівняно з можливістю стягнення інфляційних втрат і законних процентів річних), або безпосередньо передбачених у ст. 625 ЦК України санкцій;

- прийняття спеціальної норми, яка б передбачала запровадження у відносинах за участі фізичних осіб – споживачів максимально допустимого розміру пені за невиконання грошового зобов'язання на рівні подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період існування заборгованості, а також визначення граничного обсягу всіх сум неустойки, нарахованих за порушення споживачем зазначеного зобов'язання, на рівні половини суми основного боргу;

- встановлення законодавчої заборони щодо збільшення розміру процентів річних, передбачених ст. 625 ЦК України, у договорах за участі споживачів (крім випадків визначення більшої відповідальності для сторони, яка є суб'єктом підприємницької діяльності).

Ставлення українських судів до реалізації права кредитора на стягнення з боржника санкцій, встановлених ст. 625 ЦК України, у разі прострочення у виконанні рішень про відшкодування майнової та моральної шкоди має бути скориговане відповідно до вимог, які випливають зі сталої практики Європейського суду з прав людини.

Передбачені ст. 625 ЦК України проценти річних та відшкодування інфляційних втрат є заходом відповідальності, який може бути застосований у зв'язку з порушенням будь-якого позадоговірного грошового зобов'язання, включно з тим, що виникає у межах відносин

з повернення потерпілій особі безпідставно отриманого або збереженого за її рахунок майна.

У плані продовження дослідження порушеної тематики перспективним напрямом вбачається визначення способів корекції закладеного у ст. 625 ЦК України правового механізму щодо його адаптації до норм правових актів Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подцерковний О. П. Щодо необхідності врахування теорії грошових зобов'язань у практиці вирішення господарських спорів : наук. праці Нац. ун-ту «Одеська юридична академія». 2013. Т. 13. С. 271–282.
2. Боднар Т. В., Щербина В. С. Грошові зобов'язання: проблеми забезпечення виконання та відповідальності за несвоєчасне виконання : унт-ські наук. записки. 2013. № 4. С. 62–69.
3. Дзера І. О. Правова природа 3 % річних за статтею 625 ЦК України : наук. записки НаУКМА. 2016. Т. 181: Юридичні науки. С. 116–120.
4. Аналіз практики застосування ст. 625 Цивільного кодексу України в цивільному судочинстві. Вісн. Верховного Суду України. 2014. № 7. С. 27–39.
5. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Офіц. вісн. України. 2004. № 50. Ст. 3288.
6. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). URL : http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf.
7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 . № 1. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.
8. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22.11.1996 № 543/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Рішення Конституційного Суду України від 11.07.2013 № 7-рп/2013 у справі за конституційним зверненням громадянина Козлова Дмитра Олександровича щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань». Офіц. вісн. України. 2013. № 57. Ст. 2062.
10. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.
11. Директива № 2008/48/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про договори споживчого кредитування. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994-b19/print1334992894003569>.
12. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 06.06.2012 № 6-49цс12. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/c479291f06d3cf4cc2257a1e002d4edc/\\$FILE/6-49%D1%86%D1%8112.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/c479291f06d3cf4cc2257a1e002d4edc/$FILE/6-49%D1%86%D1%8112.doc).
13. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального

- кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Офіц. вісн. України. 2004. № 45. Ст. 2975.
14. МакБрайд Д. Юридична сила рішень Європейського суду і справедлива сатисфакція. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст ; за ред. О. Л. Жуковської. Київ : ВПОЛ, 2004. 864 с.
  15. Про деякі питання застосування ст. 625 ЦК України : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і господарських справ від 16.01.2013 № 10-74/0/4-13. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v10-7740-13>.
  16. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 № 14. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014600-13>.
  17. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
  18. Рішення Європейського суду з прав людини від 28.03.2006 у справі «Мельник проти України». Офіцій. вісн. України. 2006. № 41. Ст. 2789.
  19. Рішення Європейського суду з прав людини від 25.07.2013 у справі «Агрокомплекс проти України». URL : <http://old.minjust.gov.ua/19407>.
  20. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2017.

Prymak V. Liability for violation of money obligation: the guarantees of justice.

Background. Peculiarities of various remedy mainly determined by the subject, content of violated relationships and legal status of their participants. Only proper consideration of these factors in totality, combined with the observance of the fundamental postulates of the rule of law can provide high efficiency of the legal mechanism for regulation civil relations, including those arising from the application of liability for breach of monetary obligations.

Analysis of recent researches and publications. The issue of liability for breach of money obligation is now the subject of lively scientific debate. However this context is not usually comprise some important aspects related to the recognition or denying the possibility of introducing special mechanism for applying sanctions under art. 625 Civil Code of Ukraine (inflation losses compensation and payment three percents per annum) given special legal status of consumer as probable debtor, practice of the European Court of Human Rights and requirements of justice and rule of law.

The ***aim*** of the presented paper is to determine the guarantees of observing the principle of justice in the application of liability under art. 625 Civil Code of Ukraine in relations with participation of consumers and in the case of improper performance of debtor obligation arising from the judgment about damages.

Results. Even in the absence of special rules, in the view of implementation the principles of fairness, reasonableness and good faith as primary task of justice, the national courts should reject any attempt to impose on consumers clearly excessive, unfair property sanctions.

There is important to consider that established in the Law of Ukraine «On consumer credit» restrictions haven't a general nature and therefore not directly applicable to other types of consumer relations. Moreover, the same rule about the maximum amount of fines does not eliminate the problem of determining the total liability of the debtor while simultaneous application the penalty and interests per annum.

As effective (and therefore applicable by virtue of direct effect of the principle of reasonableness) remedy that is able to prevent deterioration of the moral status of the victim and to keep the actual value of the awarded compensation can be recognized debtor's obligation to pay interests per annum and inflation losses caused by delay in payment compensation for inflicted to creditor material and moral damage.

Conclusion. *It is appropriate to set in domestic legislation alternative nature of the two kinds of content related compensation and property sanctions – with the ability to recover from the debtor either established in the contract penalties (with formulating the presumption of choice by the parties of this method of protection, if such agreement is not afflict consumer's rights compared to the possibility of recover inflationary losses and statutory interests), or directly sanctions under art. 625 Civil Code of Ukraine.*

Keywords: monetary obligation, liability, justice, penalty, interests per annum, consumer, European Court of Human Rights.

REFERENCES

1. Podcerkovnyj O. P. Shhodo neobhidnosti vrahuvannja teorii' groshovyh zobov'jazan' u praktyci vyrishennja gospodars'kyh sporiv : nauk. praci Nac. un-tu «Odes'ka jurydychna akademija». 2013. T. 13. S. 271–282.
2. Bodnar T. V., Shherbyna V. S. Groshovi zobov'jazannja: problemy zabezpechennja vykonannja ta vidpovidal'nosti za nesvojechasne vykonannja : unt-s'ki nauk. zapysky. 2013. № 4. S. 62–69.
3. Dzera I. O. Pravova pryroda 3 % richnyh za statteju 625 CK Ukrai'ny : nauk. zapysky NaUKMA. 2016. T. 181: Jurydychni nauky. S. 116–120.
4. Analiz praktyky zastosuvannja st. 625 Cyvil'nogo kodeksu Ukrai'ny v cyvil'nomu sudochynstvi. Visn. Verhovnogo Sudu Ukrai'ny. 2014. № 7. S. 27–39.
5. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny vid 01.12.2004 № 18-rp/2004 u spravi za konstytucijnym podannjam 50 narodnyh deputativ Ukrai'ny shhodo oficijnogo tlumachennja okremykh polozhen' chastyny pershoi' statti 4 Cyvil'nogo procesual'nogo kodeksu Ukrai'ny (sprava pro ohoronjувanyj zakonom interes). Ofic. visn. Ukrai'ny. 2004. № 50. St. 3288.
6. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). URL : http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf.
7. Pro sudovu praktyku u spravah pro zahyst gidnosti ta chesti fizychnoi' osoby, a takozh dilovoi' reputacii' fizychnoi' ta jurydychnoi' osoby : postanova Plenumu Verhovnogo Sudu Ukrai'ny vid 27.02.2009. № 1. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.
8. Pro vidpovidal'nist' za nesvojechasne vykonannja groshovyh zobov'jazan' : Zakon Ukrai'ny vid 22.11.1996 № 543/96-VR. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny vid 11.07.2013 № 7-rp/2013 u spravi za konstytucijnym zvernennjam gromadjanyna Kozlova Dmytra Oleksandrovycha shhodo oficijnogo tlumachennja polozhen' drugogo rechennja preambuly Zakonu Ukrai'ny «Pro vidpovidal'nist' za nesvojechasne vykonannja groshovyh zobov'jazan'». Ofic. visn. Ukrai'ny. 2013. № 57. St. 2062.
10. Pro spozhyvche kredytuvannja : Zakon Ukrai'ny vid 15.11.2016 № 1734-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.
11. Dyrektyva № 2008/48/JeS Jevropejs'kogo parlamentu i Rady JeS pro dogovory spozhyvchogo kredytuvannja. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994-b19/print1334992894003569>.

12. Postanova Sudovoi' palaty u cyvil'nyh spravah Verhovnogo Sudu Ukrainy vid 06.06.2012 № 6-49cs12. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/c479291f06d3cf4cc2257a1e002d4edc/\\$FILE/6-49%D1%86%D1%8112.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/c479291f06d3cf4cc2257a1e002d4edc/$FILE/6-49%D1%86%D1%8112.doc).
13. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrainy vid 02.11.2004 r. № 15-rp/2004 u spravi za konstytucijnym podannjam Verhovnogo Sudu Ukrainy shhodo vidpovidnosti Konstytucii' Ukrainy (konstytucijnosti) polozhen' statti 69 Kryminal'nogo kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennja sudom bil'sh m'jakogo pokarannja). Ofic. visn. Ukrainy. 2004. № 45. St. 2975.
14. MakBrajd D. Jurydychna syla rishen' Jevropejs'kogo sudu i spravedlyva satysfakcija. Jevropejs'ka konvencija z prav ljudyny: osnovni polozhennja, praktyka zastosuvannja, ukrai'ns'kyj kontekst ; za red. O. L. Zhukovs'koi'. Kyi'v : VIPOL, 2004. 864 s.
15. Pro dejaki pytannja zastosuvannja st. 625 CK Ukrainy : lyst Vyshhogo specializovanogo sudu Ukrainy z rozgljadu cyvil'nyh i gospodars'kyh sprav vid 16.01.2013 № 10-74/0/4-13. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v10-7740-13>.
16. Pro dejaki pytannja praktyky zastosuvannja zakonodavstva pro vidpovidal'nist' za porushennja groshovyh zobov'jazan' : Postanova Plenumu Vyshhogo gospodars'kogo sudu Ukrainy vid 17.12.2013 № 14. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014600-13>.
17. Konvencija pro zahyst prav ljudyny i osnovopolozhnyh svobod 1950 r. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
18. Rishennja Jevropejs'kogo sudu z prav ljudyny vid 28.03.2006 u spravi «Mel'nyk proty Ukrainy». Oficij. visn. Ukrainy. 2006. № 41. St. 2789.
19. Rishennja Jevropejs'kogo sudu z prav ljudyny vid 25.07.2013 u spravi «Agrokompleks proty Ukrainy». URL : <http://old.minjust.gov.ua/19407>.
20. Pro vykonannja rishen' ta zastosuvannja praktyky Jevropejs'kogo sudu z prav ljudyny : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 № 3477-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

UDC 341.231.14

ONDROVÁ Júlia,

JUDr., PhD. P.A. Department of the Constitutional Law

Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovakia

ACCEPTABILITY CONDITIONS OF AN INDIVIDUAL COMPLAINT AT THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

The contribution with the title Acceptability Conditions of an Individual Complaint at the European Court of Human Rights characterizes acceptability conditions of a complaint as it is affirmed by the Article 34 of the European Convention for the Protection of Fundamental Rights and Freedoms. According to it each individual, non-governmental organization or a group of people are eligible to place their complaint at the European Court of Human Rights under the condition that they object the infringement of their rights acknowledged and declared by the Convention or by the protocols by one of its High Contracting Parties.

Keywords: European Court of Human Rights, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, individual complaint, acceptability conditions.

Ондрова Ю. Критерии приемлемости индивидуального заявления в Европейский суд по правам человека. Охарактеризованы условия принятия жалобы в соответствии с требованиями статьи 34 Европейской конвенции о защите основных прав и свобод. В соответствии с ней каждый человек, неправительственная организация или группа людей имеют право подавать свои жалобы в Европейский суд по правам человека при условии, что они являются объектом нарушения своих прав, признанных и задекларированных Конвенцией или протоколам одной из Высоких Договаривающихся Сторон.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, Европейская конвенция о защите основных прав и свобод, индивидуальная жалоба, условия приемлемости.

Problem statement. The European Council is an international organization which had originated in 1949 with the aim to protect human rights and fostering the cooperation among the European states when solving common problems. At present the European Council associates 47 states which are at the same time Contracting Parties of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The Convention is an international human and legal agreement which had become valid on the 3rd of September 1953 by its ratification approved by ten Contracting

Parties. Latter on other countries have gradually come into it. From the Convention systematic arrangement point of view the Contracting Parties have the specified basic aims and justification of the Convention which are in more detail defined by the Preamble. By the Article 1 of the Convention the High Contracting States recognize the rights and freedoms affirmed by the Chapter 1 of the Convention to all states being under their jurisdiction. Procedural regulations applicable in connection with the redressing of the infringed rights at the European Court of Human Rights are delineated by the Chapter II. The priority of the European Court of Human Rights rests in their activities regarding making decisions on claims concerning the infringement of rights declared by the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms or which are acknowledged by its supplementary protocols. The European Court of Human Rights is an international judicial body offering the protection of rights which are mostly abridged by the inter-State law application.

The right protected by the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms is infringed not only by acting or non-acting which are in contradiction with the inter-State legal order, but similarly by such acting which is in compliance with it, but nonetheless the definite inter-State legal regulation is in contradiction with the human rights sheltered by this Convention [1, p. 18]. The European Court of Human Rights is eligible to deal with two kinds of complaint, the international complaint and individual complaint. By Article No. 33 of the Convention the inter-State complain might be placed to the Court by every High Contracting Party following the aim to investigate infringements of the Convention procedures and its protocols for the breach of which some of the High Contracting Party is responsible. The encoring of an individual complaint is an object of the Covenant Article No. 34 adjustment. According to the first sentence of the mentioned Article the European Court of Human Rights can agree to take complaints put down by any individual, non-governmental organization or a group of people who consider themselves to be aggrieved in consequence of the encroachment of rights acknowledged by the Convention or by its protocols by one of its High Contracting Parties. An individual complaint placed in compliance with the Convention must be put down in a written form by means of the filled-out blank form available in the Court internet website. It must contain all obligatory content necessities defined by the Article 47 paragraph 1 letters a) and g) of the Court Rules of Procedure, and besides that, it must be attached by the relevant document copies mainly as regards the Court or any other decisions referring to the complaint purpose in order to be in conformity with Article 47 paragraph 1 letter h) of the Rules of Procedure.

The results of the study. Conditions of the complaint acceptance, both individual and inter-State, are defined by the Article 35 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Fulfillment of all conditions declared by the quoted provision constitutes the basic requirements for the evaluation of complaint admissibility

by the European Court of Human Rights. Any kind of objections concerning not admissibility, as far as it is allowed by the claim core and its factors must be followed by Article 55 of the Court Rules of Procedure, it means that the aggrieved Contracting Party is obliged to put forth its stance to claim admissibility in a written form or in the verbal statement. In Mooren case against Germany [2, p. 189] the European Court of Human Rights declared «the obligation of the aggrieved Contracting Party to put forth a complaint regarding inadmissibility of the grievance does not concern only to a certain objection of unacceptability, but it concerns the assured definite reasons constituting the inadmissibility of a definite complaint».

The acceptable complaint is such a grievance which fulfills all formal necessities, it must not be identical with the complaint already dealt by the European Court of Human Rights, besides that, it must be flawless that the claimer does not misuse his/her right by placing a complaint, and without any doubt it must be clear that a claim is reasonable [3, p. 13]. Following the provision of the Article 35 paragraph 1 the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the conditions of the complaint admissibility have stated that all inter-State remedial measures must be used under the conditions that they respect generally recognized international law and observe the time-limit of six months to put down a complaint. The stated due-time begins since the day of the final decision approval.

The condition of the use of all inter-State remedial measures is the expression of subsidiarity on which the control mechanism of the Convention is based. All those who want to start proceeding against the state at the international Court or arbitration body are obliged to use all remedial measures which are available by the inter-State legal system as it is declared by the European Court of Human Rights and affirmed by Article 35 paragraph 1 of the Convention [2, p. 191]. And besides that the cited Article of the Convention deals exclusively with the need to use primarily all inter-State remedial means and not the remedial means of the international organizations. In compliance with what has been said, the purpose of the condition to use all potential of the inter-State remedial means by domestic bodies in order to prevent or hamper the infringement of the denumerable right, and in this way to violate the Convention as well. The mentioned rule has its source in the assumption that domestic legal order is cable to offer the effectual devices against the rights encroachment as it is declared by the Convention in Article 13. In accordance with this Article everybody, whose rights and freedoms given by the Convention are infringed, is eligible to claim a legal remedy at the domestic body without taking into consideration that the infringement has been done by the individuals when fulfilling their administrative duties.

In case Andrasik and others against Slovakia [4] the European Court of Human Rights comments «the aim of the Article 35 is to offer the Convention Contracting Parties an opportunity to make prevention of the occurrence of the violation of right or to provide the legal remedy in claimed

cases before they are put down at the Convention bodies. In this way the states are quit of a duty to answer for their doings at the international body before they have been given a chance to put things right by means of their own legal systems. In this connection the mechanism of the human rights protection created by the Convention is perceived as an important aspect of the subsidiarity principle regarding the relations towards the inter-State systems maintaining the safeguard of human rights. Article 35 of the Convention requires making the use of such legal remedies which are in relation to objects in point of law and, at the same time they are at disposal and they are effective enough. The existence of such remedial means must be sufficiently guaranteed not only in theory but in practice as well; otherwise the remedial means would miss the required accessibility and effectuality. It depends on an individual state that the mentioned conditions exist and that they are properly fulfilled».

The Convention formulated statement «to deal with a case at Court within the time-limit of six months since the day when the final decision has been made» is considered to be slightly awkward and unlucky by the professional literature [2, p. 202] as it is created an artificially impression that the European Court of Human Rights is eligible to deal with a complaint only within the time-limit of six months since the day of the final decision-declaration made on the domestic level. The problem of the mentioned formulation rests probably from the wrongly formulated English wording, while the French version of the Convention uses the expression meaning that within the six months since the day when the final decision has been proclaimed it is necessary to lay down a complaint at Court and not stating that at the mentioned time-term the Court has to deal with a complaint. The European Court of Human Rights in case of Sabri Günes against Turkey [5] declared that» the purpose of determining the rule to keep six months' time-term since the day when the final decision has been made on the domestic level is to save the legal security for those who object violation of their rights protected by the Convention at Court, and besides that, requiring the legal security to deal with a case in a reliable time-limit. What's more the state bodies and other aggrieved persons are protected by determining the due-time in order not to be held in a legal insecurity for a rather long time and therefore the stated term is created with the purpose to provide reasonable time-term conditions. Besides that the purpose of determining the time-term is to provide enough time for a potential claimer to re-consider and to reevaluate the laying down of complaint and what's more to prepare adequate arguments which might strengthen the argumentation and will clearly show violation of the Convention in case when the claimer is finally decided to put forth a complaint at Court.

In case of the use of all domestic remedial means the six-month-due-time to put forth a complaint begins since the day of the declaration of the final decision. During this time the claimers are obliged to use only those means which create the extent of the domestic inter-State legal order, and

in case when they are available and sufficient for achieving the redress of claimed violations [2, p. 203]. The European Court of Human Rights in case of Sapeyan against Armenia [6] declared «in case in which on the domestic state level the renewal proceeding starts, or the investigation of the final decision is provided, then the restoring of the passage of six-month term is only conceivable when it touches provisions of the Convention against which it was created the foundation for the investigation of the final decision, or in the case of reinstating the proceeding before the appealed body. The different approach would be in case of the contradiction with the subsidiarity principle on which the Convention is founded and whose base rests in hearing the claim by the inter-State bodies responsible for the protection of rights which have the priority before the use of bodies responsible for the protection of rights on the international level». In case of Chitayev and Chitayev against Russia [7] the European Court of Human Rights commented «in case of the absence of domestic remedial means, or in case of their existence but not being of use, or if they are not sufficient enough to provide a legal remedy owing to the violated rights, the six-month-due-time-term starts to pass since the day of the case occurrence when it was founded the reason for a complaint». A lot of cases can be found in the European Court of Human Rights judicature when the beginning of the passing of the six-month term was differently stated in connection with taking into consideration the character of certain definite cases, e.g. Pyzel case and others against Poland, or the case of A. A. against the United Kingdom. Therefore, the rule of the six-month period of time can be considered to be of an individual character depending always on the definite case conditions causing a plaintiff to pursue complaints as regards the protection of his/her rights. In this connection the European Court of Human Rights in case Sabri Günes against Turkey [5] declared that «while taking into consideration the legal rules on the state domestic level and their interpretation together with the application Courts practice, the determination of the beginning of passing the six-month term is an important aspect, but not a definitely decisive one».

By Article 35 paragraph 2 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms the European Court of Human Rights following the Article 34 will not adjudicate an individual complaint which is anonymous or when it is in its essence the same as the complaint which has been already reviewed by Court, or if it is a subject-matter of any other international investigatory or arbitral procedures and if it does not contain any other new realities. The individual complaint laid down to Court is considered to be anonymous if a complaint or its enclosure has not any signs in order to identify a definite complainant. The European Court of Human Rights in case of Sindicatul Păstorul celá Bun against Romania [8] expressed the provision of the Article 35 paragraph 2 of the Convention does not concern those cases in which complainants put down real and legal facts to Court and which consequently enable the Court

to identify complainants and to demonstrate their connections to disputable realities. The European Court of Human Rights refused to regard a complaint to be an anonymous one only because of the missing a complainant's sign on the blank form if there were stated all needful data together with the signed correspondence by the complainer. The complaint is not considered to be anonymous in case when a complainant presents his/her name but there are some doubts regarding truthfulness of his/her name and it is not able convincingly refute the suspicions for the reasons that the complainant refuses to attest his/her identity [2, p. 208].

In compliance with Article 35 paragraph 2 letter b) of the Covenant the individual complaint is refused in case if it is in its essence the same as the matter-of-case which was already dealt by the Court, or if it is now a subject-matter of the international investigation or the arbitral procedure and if a complaint does not contain any new relevant facts. In case of *Lowe against the United Kingdom* [9] the European Court of Human Rights defined the purpose of the first part of the Article 35 paragraph 2 letter b) of the Covenant in the following way «the purpose of the quoted Article of the Covenant is to safeguard the legal help to Court decisions and in this way to prevent complainers to pursue the repeated complains to put down to Court seeking another Court decision in the same matter in question in order to cancel the previous Court decision». When evaluating the individual complaints, such complaints will be considered to be identical ones having the same factual base as the previous ones. Speaking about the unacceptability based on the identical factual base, such complaints are considered to be unacceptable even if the complainants demonstrate new facts, but they merely serve for supporting the arguments creating the factual base of the previous complaint. In this connection the European Court of Human Rights in case of *Kafkaris* [10] against Cyprus emphasizes that «in order to take into account a complaint and consequently to deal with it by the Court, it is needful for the complainant to put down a new complaint with the different factual base or to add to the previous complaint such realities having the character of the important new facts for the case in question which so far have not be known and laid down to the Court». The reality that the case was put down to another international reviewing or peace-making body is not in itself sufficient in order to come to the conclusion that conditions stated by Article 35 paragraph 2 letter b) of the Covenant are fulfilled. Connected with this, the European Court of Human Rights examines the character of such a body, the quality of its proceeding done and the nature of the effects of such decisions, whether they are similar or the same with the proceeding and decision effects as regards the individual complaint as it is declared by Article 34 of the Covenant [2, p. 211]. By Article 35 paragraph 3 the Court declares every individual complaint unacceptable put down by Article 34 of the Covenant if it is found out that the complaint is incompatible with the Covenant provisions or its protocols and if it is evidently that a complaint is unjustified or if it violates law by putting it down, or if the complainant

does not suffer any sufficient damage. Anyway there is one exception when the complaint foundation requires the investigation respecting human rights guaranteed by the Covenant and its protocols. According to the Covenant the condition, that no case must be refused until it has not been properly examined by the domestic court, has to be fulfilled.

In accordance with the Article 35 paragraph 3 the Court declared the unacceptability of every individual complaint which was put down in such a way as it is declared by Article 34 of the Covenant and according to it, it was found out that the complaint was incompatible with the Covenant provisions or its protocols, and therefore, the complaint was evidently unreasonable or clearly misusing the right, or if it was found out that the complainant was not harmed. On the other had there is a certain exception which rests in a fact when the respecting of human rights how they are assured by the Covenant and its protocols require the examination of the essence of the complaint in question if it is evident that it was not properly reviewed by the domestic Court. In such a case it must not be refused because of that mentioned reason.

According to the Practical Instruction Manual the criteria of the complaint acceptability issued by the European Court of Human Rights following the Article 35 paragraph 3 letter a) of the Covenant, it is necessary to understand under the concept «the misuse of law» the harmful execution of law to other purposes than to those ones which are directly determined and defined by the general legal theory. In compliance with what has been said any activity of the complainant which is evidently in contradiction with the purpose of law regarding making the use of an individual complaint and thus hampering the appropriate work of Court and the proper execution of proceeding is qualified as the misuse of law to lay down a complaint. The most frequent cases declared by the Court as the unacceptable complaint as regards the abuse of law are such complaints having the misleading information or untrue information, or if «the violating language» is used, further on if the regular course of proceeding, its confidence and reliability is evidently encroached, and if the absence of the real purpose of putting down a complaint is apparent. Besides that there are some other example cases which cannot be completely listed down.

Compatibility of the complaint with the provisions of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms *ratione personae* requires the obvious violation of the Covenant by one of its Contracting States or the violation of the Covenant on the basis of which such acting might be considered to be done by a definite Contracting State. In case Sejdić and Finci against Bosnia and Herzegovina [11] the Court declared that «even if an accused state does not put forth a complaint regarding incompatibility with the Covenant provisions «*ratione personae*», the Court is obliged to deal with it using its administrative power». The complaint compatibility with the Covenant provisions *ratione loci* requires the obvious violation of the Covenant done on the territory which

belongs to the accused state jurisdiction, or done on such a territory which is under its control and under its powers. From the point of view of the *ratione temporis*, the complaint is compatible with the Covenant provisions only after the Covenant ratification and its attached protocols by the accused state. In compliance with the international law general rules the Covenant Contracting Party-Contracting State, is not bound by the Covenant provisions in the time when the Covenant was not bound on its territory or the validity of the Covenant has expired on the territory of the accused state. The complaint compliance with the Covenant provisions *ratione materiae* means that right whose complainant objects must be protected by the Covenant or its supplemented protocols. In connection with the stated conditions of the complaint compliance with the European Covenant for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the cases whose complaint was declared unacceptable owing to their incompliance with the Covenant provisions can be delimited. According to the Article 35 paragraph 3 letter a) of the Covenant the complaint is considered to be unacceptable if:

- a. a complainant pursues complaints regarding the rights or freedoms which are not guaranteed by the Covenant;
- b. if a complaint has been laid down by a complainant who has no right to do as it is affirmed by Article 34 of the Covenant, or in case when a complaint is directed against the subject who by the Covenant is not responsible for the breach of the subject matter in question;
- c. if it concerns an actions which happened before the Covenant and its supplementary protocols have become bound for a definite state;
- d. if it concerns an incidents which have happened on the territory outside the jurisdiction of the accused state [2, p. 213].

Some individual complaints are in many cases declared to be unacceptable because of the fact that in spite of their declaring facts statement, which might be complete and true, they do not create the foundation for the violation of the Covenant and its protocols by the legal judgment of the Court. Therefore in such cases a complaint is refused as essentially ineligible.

Conclusion. The opportunity to put a complaint to the European Court of Human Rights having the seat in Strasburg stands for an effective and useful device of the protection of individuals' rights, legal entities as well as by some other subjects. In this way they can pursue their right guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms on the international supranational level. The Convention makes difference between two types of complaints by which it is possible to pursue claims by juridical process at the European Court of Human Rights; there are the inter-State complaints and individual complaints. The inter-State complaint serves for each Contracting Party of the Convention for investigation of the breach of its provisions or its attached protocols for which, according to its opinion, the other Contracting Party bears the

responsibility. By Article 34 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms every individual, non-governmental organization or a group of people who consider themselves to be harmed by the encroachment of their rights guaranteed to them by the Convention or by its protocols are eligible to laid down the individual complaint if the encroachment was done by one of the Contracting Party. Consequently the conditions of acceptability of a certain complaint are delimited by the Article 35. Fulfillment of all conditions declared by the mentioned Article of the Convention creates the basic condition for the acceptance of the complaint for its further assessment and proceeding on the subject-matter stated by it.

REFERENCES

1. Svák J. and co-authors. Attorney at the European Courts. Bratislava : Adviser of an Entrepreneurial, Ltd. 2004. 416 p.
2. Kmec J., Kosaosař D., Kratochvíl J., Bobek M. The European Convention on Human Rights. Commentary. The First Issue. Prague: C. H. Beck. 2012. p. 213.
3. Bulletin of Advocacy. A brief Manual of the Czech Attorney of the European Convention. Prague : The Czech Attorney Chamber in Prague. 2008. 272 p.
4. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Andrasik and others against Slovakia on 22nd October 2002.
5. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Sabri Günes against Turkey on 29th June 2012.
6. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Sapeyan against Armenia on 13th April 2009.
7. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Chitayev and Chitayev against Russia on 18th January 2007.
8. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Sindicatul Păstorul cel Bun against Romania on 9th July 2013.
9. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Lowe against the United Kingdom on 8th September 2009.
10. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Kafkaris against Cyprus on 21st June 2011.
11. Verdict of the European Court of Human Rights in case of Sejdić and Finci against Bosnia and Hercegovina on 22nd December 2009.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2017.

Ондрова Ю. Критерії прийнятності індивідуальної заяви до Європейського суду з прав людини.

Постановка проблеми. Європейський Суд з прав людини має право розглядати два види скарг – міждержавні та індивідуальні. За ст. 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод міждержавна скарга може бути подана в суд кожною з Договірних Сторін для розслідування порушень процедур, передбачених цією Конвенцією та її протоколами. Подання індивідуальної скарги є об'єктом коригування ст. 34 цієї угоди. Європейський суд з прав людини може погодитися прийняти скарги, складені будь-якою фізичною особою, неурядовою організацією або групою людей, які вважають себе постраждалими в результаті посягань на їх права, які визначені у Конвенції або її протоколах.

Тема забезпечення права на подання індивідуальної заяви до Європейського суду з прав людини має досить широкий спектр проблем, однак питання за цією темою залишаються недостатньо дослідженими у багатьох країнах Європейського Союзу, зокрема вимоги до оформлення та умов прийнятності індивідуальних заяв скаргників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейський суд з прав людини щороку видає Збірник рішень, що сприяє збагаченню існуючої змістовної бази стосовно окремої індивідуальної заяви. Вивченню вироків Європейського суду в окремих випадках та адвокатській практиці присвячено низку наукових праць словацьких вчених. Малодослідженими при цьому залишилися критерії прийнятності індивідуальної заяви до Європейського суду з прав людини.

Мета статті є аналіз та характеристика найбільш фундаментальних умов прийняття індивідуальної скарги згідно ст. 34 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Матеріали та методи. Під час дослідження застосовано методи аналізу та синтезу для оцінки наявного судочинства Європейського суду з прав людини.

Результати дослідження. З 1 листопада 1998 р., коли Протокол № 11 Конвенції став чинним, Європейський суд з прав людини став єдиним органом, повноважним приймати рішення щодо скарг про порушення прав заявників, які вважають, що держава порушила їх права та основні свободи, гарантовані Конвенцією та її Протоколами. На веб-сайті Європейського суду представлений бланк заяви на декількох мовах з інструкціями щодо укладання тексту скарги. Офіційними мовами Суду є англійська та французька, однак, до повідомлення про скаргу та звинувачення держави, заявник може спілкуватися з Судом, використовуючи, наприклад, словацьку мову, і це справа суду, щоб забезпечити переклад на одну з офіційних мов, як це зазначено в судовому наказі процесуального регулювання № 34.

Висновки. Можливість подати скаргу до Європейського суду з прав людини є ефективним і корисним засобом захисту прав фізичних та юридичних осіб. Таким чином, вони можуть на міжнародному міжнаціональному рівні здійснювати своє право, гарантоване Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Міждержавна скарга може застосовуватися кожною Договірною Стороною Конвенції для розслідування порушення, за яке, на думку заявника, несе відповідальність інша Договірна Сторона. Індивідуальну заяву може подавати кожна людина, неурядова організація або група людей, які вважають себе постраждалими від посягань на свої права. Умови прийняття такої скарги визначено ст. 35 Конвенції і лише повне виконання всіх, задекларованих у ній положень, дає підстави для подальшого оцінювання, вивчення фактів та прийняття вироку Судом.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, індивідуальна заява, умови прийнятності..

УДК 346.26-049.5(477)

КРЕГУЛ Юрій,

к. ю. н., професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету

БАНК Ростислав,

к. ю. н., старший викладач кафедри загальноправових дисциплін,
заступник декана факультету міжнародної торгівлі та права
Київського національного торговельно-економічного університету

НЕДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджено правовий статус приватних охоронних підприємств та служб безпеки суб'єктів підприємництва в контексті адміністративно-правових відносин, розроблено пропозиції щодо вдосконалення їх статусу.

Ключові слова: безпека підприємницької діяльності, приватні охоронні підприємства, служби безпеки суб'єктів підприємництва, суб'єкти адміністративно-правових відносин.

Крегул Ю., Банк Р. Негосударственный сектор безопасности предпринимательской деятельности в Украине. Исследован правовой статус частных охранных предприятий и служб безопасности субъектов предпринимательства в контексте административно-правовых отношений, разработаны предложения по совершенствованию их статуса.

Ключевые слова: безопасность предпринимательской деятельности, частные охранные предприятия, службы безопасности субъектов предпринимательства, субъекты административно-правовых отношений.

Постановка проблеми. Ефективне та успішне вирішення завдань, що стоять перед економікою України, значною мірою залежить від результативної діяльності підприємництва, а також від умов функціонування та безпеки підприємницької діяльності як суб'єкта ринкової економіки, якості правотворчого та законотворчого процесу, який повинен оперативно реагувати на зміни в ринковому просторі: на посилення процесу глобалізації, появу нових технологій шахрайства, корупцію, кримінальні діяння та інші загрози підприємницькій діяльності.

Сучасні складні завдання, які постають перед підприємництвом у зв'язку з інтеграцією до регіональних та світових економічних ринків,

---

© Крегул Ю., Банк Р., 2017

вимагають, з одного боку, швидкої адаптації до нових умов ведення бізнесу у більш жорсткому конкурентному середовищі, а з іншого – збереження наявних позицій на ринках збуту, захисту власних економічних інтересів, забезпечення сталого розвитку.

Об’єктивні труднощі, пов’язані зі складною політичною ситуацією в нашій державі (в тому числі проведення АТО), світовою фінансово-економічною кризою, зумовлюють серйозні загрози та ризики для бізнесу. Гальмують розвиток підприємництва і такі фактори, як: корупція, хабарництво, бюрократизм, безпринципність та продажність окремих представників судової влади та правоохоронних органів.

Саме тому забезпечення безпеки підприємницької діяльності набуває особливої актуальності, вимагає концентрації зусиль з боку суб’єктів підприємництва та потребує підтримки з боку держави.

Враховуючи, що існуюча система органів публічної адміністрації, яка здійснює державне регулювання різних суспільних відносин, у тому числі й у сфері підприємництва, перебуває у пошуку оптимального механізму функціонування, актуальною є потреба у розробленні різних концептуальних моделей системи суб’єктів адміністративно-правових відносин забезпечення безпеки підприємницької діяльності. Одним із таких суб’єктів є недержавний сектор безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні стали предметом наукових досліджень В. Б. Авер’янова, В. В. Коваленка, В. В. Крутова, В. І. Курила, В. А. Ліпкана, В. П. Нагребельного [1–6] та інших представників науки адміністративного права та державного управління.

Однак розглянуті положення стосуються здебільшого загальних проблем та детально не висвітлюють питання адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності недержавним сектором безпеки.

Метою статті є дослідження недержавного сектора безпеки підприємницької діяльності як суб’єкта адміністративно-правових відносин та формування пропозицій щодо розв’язання проблем, які виникають під час забезпечення безпеки підприємницької діяльності.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становить сукупність філософських, загальнонаукових та спеціальних підходів, принципів та методів наукового пізнання. У процесі роботи використано діалектичний формально-догматичний, порівняльно-правовий методи, а також метод структурного та системного аналізу.

Основні положення та висновки статті ґрунтуються на підставі емпіричного дослідження, особистих спостережень, опрацювання наукових публікацій, аналізу юридичної літератури та законодавчих актів.

Результати дослідження. Недержавний сектор забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні складається з двох основних типів суб’єктів: приватних охоронних підприємств та служб

безпеки суб'єктів підприємництва. До цього сектора входить низка інших суб'єктів (детективні структури, інформаційні служби, аналітичні та консультаційні центри), взаємообумовленість функціонування яких настільки складна, що вони можуть існувати як в автономному режимі, так і в тісному взаємозв'язку.

Про перспективи розвитку безпекової діяльності свідчить світовий досвід, адже саме недержавні структури в основному й вирішують завдання безпеки підприємництва. Наразі система недержавної безпеки передбачає практично повний комплекс послуг у сфері організації захисту підприємництва та бізнесу, а саме: фізичну охорону об'єктів та суб'єктів господарювання, супровід вантажів, технічний захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, проведення бухгалтерського, кадрового, енергетичного та інших видів аудиту, надання інформаційно-аналітичних та консалтингових послуг щодо безпеки, юридичної допомоги та консультацій, організації захисту комерційної таємниці, надання послуг з перепідготовки фахівців в інформаційно-аналітичній сфері, методичної допомоги в організації та розвитку діяльності служб безпеки, боротьби з рейдерством та ін. [3, с. 63].

З огляду на обставини, які склалися у нашій країні щодо забезпечення безпеки підприємницької діяльності, виникає питання доцільності віднесення недержавного сектора безпеки підприємництва до системи суб'єктів адміністративно-правових відносин. З одного боку, недержавний сектор безпеки виступає як суб'єкт господарювання, адже, відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України, здійснює діяльність з метою одержання прибутку на власний ризик [7]. З іншого, – недержавний сектор забезпечення безпеки підприємницької діяльності можна віднести до системи суб'єктів адміністративно-правових відносин. В. В. Галуцько констатує, що суб'єкти господарювання займають важливе місце в системі суб'єктів адміністративного права. Саме вони є первинним джерелом створення національного валового продукту, забезпечення високих матеріальних стандартів для громадян України та національної безпеки країни. Поряд з ринковим механізмом, побудованим на нормах цивільного і господарського права, суб'єкти господарювання також є носіями публічних прав і адміністративних обов'язків, оскільки у всіх без винятку країнах світу держава втручається у ринкову економіку більшою чи меншою мірою [8].

Недержавний сектор безпеки підприємництва, залежно від низки чинників, наділений адміністративною правосуб'єктністю. В. В. Галуцько поділяє права та обов'язки суб'єктів господарювання на дві категорії: загальні, притаманні всім суб'єктам господарювання, та спеціальні, які встановлюються лише щодо тих суб'єктів, що здійснюють певні специфічні види діяльності. До загальних адміністративних обов'язків суб'єктів господарювання він відносить:

- своєчасну та в повному обсязі сплату податків і публічних обов'язкових соціальних платежів;

- отримання ліцензії для здійснення тих видів господарської діяльності, щодо яких законодавство передбачає необхідність отримання спеціального дозволу;
- дотримання вимог антимонопольного конкурентного законодавства;
- забезпечення безпеки виробництва (екологічної, пожежної, радіаційної, санітарно-епідеміологічної, щодо охорони праці тощо) та ін. [8].

Різноманітні господарські структури В. К. Колпаков вважає суб'єктами адміністративно-правових відносин, зазначаючи, що на них, як і на всі інші організації, нормами адміністративного права покладено обов'язок додержувати пожежних, санітарних та інших загально-обов'язкових норм і правил (витрата електричної енергії, сплата оренди та ін.) [2, с. 53].

Досить складну за структурою систему суб'єктів адміністративного права пропонує В. М. Бевзенко відповідно до двох основних критеріїв участі у публічно-правових відносинах, обсягу і змісту їх повноважень [9, с. 101]. М. В. Костів класифікує групи суб'єктів адміністративних правовідносин за різницею у повноваженнях, структурою та правовими властивостями. До однієї з таких груп він відносить підприємства, установи й організації, а також органи громадських організацій, виконавчо-розпорядчі структури органів місцевого самоврядування, адміністрації підприємств, структурні частини підприємств, установ, організацій [10, с. 31].

Аналіз фахової літератури та основ теорії адміністративного права свідчить, що недержавний сектор безпеки підприємництва є частиною системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності. Їх організаційно-правова діяльність регулюється нормативно-правовими актами, згідно з якими відбувається процес легітимації суб'єктів недержавного сектора безпеки, сплати ними податків, зборів, відрахувань, виконання вимог охорони праці відповідно до встановлених компетентними органами державної влади правил, дотримання умов конкурентного законодавства.

Статус недержавного сектора безпеки підприємництва як частини системи суб'єктів адміністративно-правових відносин полягає в адміністративно-правових засадах їх реєстрації та ліквідації, а також деяких публічних правах та адміністративних обов'язках у процесі здійснення підприємницької діяльності, зокрема щодо питань ліцензування, сертифікації, патентування, сплати податків, зборів та інших обов'язкових соціальних платежів, дотримання вимог трудового, природоохоронного та екологічного законодавства.

Завдання, які вирішує недержавний сектор забезпечення безпеки підприємницької діяльності, законних прав та інтересів суб'єктів підприємництва, сприяють загальному процесу розвитку підприємництва

в Україні. За таких умов недержавна система забезпечення безпеки підприємництва виступає об'єктивним союзником державної системи, це визначає можливість і необхідність взаємодії органів державної влади з представниками сектора недержавної системи безпеки підприємництва.

Складовою недержавного сектора безпеки є приватна охоронна діяльність. Для вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності створено поліцію охорони як одного з центральних органів, що здійснює охорону власності. У ч. 1 ст. 41 Конституції України закріплено, що «кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», а ч. 4 цієї статті зазначає, що «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним» [11]. Держава делегувала функцію охорони власності також приватним правоохоронним підприємствам. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охоронну діяльність», суб'єктом охоронної діяльності є суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, створений та зареєстрований на території України, що здійснює охоронну діяльність на підставі ліцензії, отриманої у встановленому порядку [12].

Із зазначеного формулювання поняття суб'єкта охоронної діяльності випливає, що приватні охоронні підприємства для виконання функції охорони, які є складовою комплексу процесу забезпечення безпеки підприємництва, можуть здійснювати діяльність тільки на основі отриманої ліцензії. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про охоронну діяльність» [12], ст. 6 Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності» [13] та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» [14], Міністерство внутрішніх справ ухвалило наказ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» [15]. Згідно з ним приватним охоронним підприємствам потрібно пройти процедуру ліцензування для здійснення охоронної діяльності. У разі успішного виконання вимог цього підзаконного нормативного акта МВС України видає ліцензію суб'єкту недержавного сектора безпеки підприємництва на право займатися охоронною діяльністю.

На перший погляд, приватні охоронні підприємства перебувають у менш вигідному становищі, ніж поліція охорони, у зв'язку з обов'язковою процедурою ліцензування своєї діяльності. Однак отримання ліцензії приватними охоронними підприємствами – необхідний захід держави для підвищення ефективності охорони ними майна фізичних та юридичних осіб.

Для повноцінного процесу забезпечення безпеки підприємницької діяльності доцільним може бути налагодження взаємодії поліції охорони та приватних охоронних підприємств на паритетних засадах. З ухваленням Закону України «Про охоронну діяльність», який містить

розділ 5 «Взаємодія суб'єктів охоронної діяльності з правоохоронними органами та громадськістю», можливість організації процесу співпраці поліції охорони як правоохоронної структури з недержавними охоронними підприємствами набула правового підґрунтя.

За допомогою організації взаємодії недержавних охоронних підприємств з підрозділами органів внутрішніх справ може бути досягнуто максимальне використання можливостей кожної зі сторін, які використовують різні засоби і методи вирішення поставлених перед ними завдань. Цим врешті-решт і забезпечується успішне виконання загальних цілей [16, с. 140].

Як показує аналіз практичної взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ та недержавних охоронних підприємств, невирішеність деяких правових та організаційних питань заважає ефективно виконувати охоронні функції. Зазвичай їх взаємодія ґрунтується на усному договорі, що унеможлиблює успішний процес підприємницької діяльності.

Аналіз усього комплексу проблемних питань взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ, зокрема поліції охорони та приватних охоронних підприємств, може бути основою окремого комплексного наукового дослідження. Однак для усунення однієї з прогалин тут доречним буде доповнення ст. 18 Закону України «Про охоронну діяльність» таким пунктом: «Під час проведення заходів щодо запобігання правопорушенням допускається залучення уповноважених працівників суб'єктів охоронної діяльності до здійснення інформаційного обміну та налагодження ділових контактів у встановлених межах зі співробітниками правоохоронних органів з метою координації правоохоронної діяльності щодо запобігання та припинення правопорушень».

Для уніфікації законодавства у сфері охоронної діяльності як частини комплексу забезпечення безпеки підприємництва, зокрема законів України «Про національну поліцію» [17] та «Про охоронну діяльність» доцільним стане внесення доповнення до чинного Закону «Про національну поліцію» у вигляді окремого розділу з такою назвою: «Взаємовідносини правоохоронних органів із суб'єктами охоронної діяльності».

Функції із забезпечення безпеки підприємництва можуть виконувати приватні охоронні підприємства, що є структурними підрозділами суб'єкта підприємницької діяльності.

Суб'єкти підприємництва фактично з початком своєї діяльності створювали служби безпеки підприємств, які пройшли повний шлях еволюції до рівня професійних структур, максимально повно адаптуючись до реалізації безпекових потреб, залежно від умов і напрямів економічної діяльності. Вони – найактивніший і найбільш платоспроможний користувач, найчисленніша і найрізноманітніша за організацією і формами діяльності складова індустрії безпеки [17, с. 64].

За сучасних фінансово-економічних потрясінь ефективний процес забезпечення безпеки підприємництва вимагає створення на підприємствах власних служб безпеки, мета функціонування яких – своєчасне виявлення і запобігання загрозам, створення суб'єктом підприємництва сприятливих умов для досягнення мети діяльності.

Служба безпеки підприємства, що організовує та координує систему кожного індивідуального суб'єкта підприємництва як його структурний підрозділ, зосереджуючи концептуальні цілі та ресурси, є безпосереднім провідником політики підприємства в аспекті організації власної безпеки. Це насамперед наявність на підприємстві повноформатної служби безпеки, яка застосовує у роботі оперативно-технічні та квазі-процесуальні заходи, втручається у ті відносини, які є чіткою прерогативою лише деяких державних органів [18, с. 339].

Аналіз фахової літератури дає змогу підтвердити важливість функціонування служб безпеки на підприємствах, глобальне завдання яких полягає у налагодженні повноцінного комплексного процесу забезпечення безпеки підприємництва.

Враховуючи спектр можливих загроз безпеки підприємництва, С. П. Міщенко виділив такі напрями діяльності служб безпеки підприємства: фізична безпека об'єктів підприємницької діяльності: будівель, споруд, машин, механізмів, товарних запасів, сировини, фінансових ресурсів; інформаційна безпека, захист інформаційних мереж, ресурсів, програмних засобів, а також об'єктів інтелектуальної власності та інших нематеріальних активів, включаючи майнові інтереси учасників підприємницької діяльності; юридична безпека, під якою розуміється компетентне оформлення порядку і умов здійснення діяльності; безпека персоналу, техніка безпеки, особиста безпека підприємця, топ-менеджменту, безпека ділових відносин [19, с. 192].

До основних напрямів діяльності служб безпеки на підприємстві О. М. Сумець відносить: моніторинг внутрішніх та зовнішніх процесів на підприємстві, їх контроль з метою недопущення небезпечного розвитку подій; виявлення реальних та потенційних загроз у внутрішньому та зовнішньому середовищі; визначення власних зон вразливості та перебування засобів їх елімінації, маскуванню або захисту; вивчення конкурентів – їх поточного стану та перспектив розвитку, планів, можливостей, кадрів, ресурсів, технологічних та економічних новинок, внутрішніх і зовнішніх факторів, їх сильних та слабких сторін; вивчення контрагентів; організацію та супровід кадрової роботи; фізичну охорону об'єктів, процесів, персоналу; розроблення та впровадження спеціальних режимних заходів, що унеможливають або ускладнюють спроби завдання збитку підприємству, у тому числі фізичної шкоди; боротьбу за ринок і ресурси методами, що виходять за межі традиційного маркетингу; збір необхідної інформації, у тому числі за допомогою технічних засобів на підприємстві та поза його межами; аналітику, оцінку інформації; виявлення тенденцій, прогнози; вироблення рекомендацій

стратегічного характеру; внутрішні розслідування подій на підприємстві та в зоні його інтересів; участь у заходах підприємства (виставки, презентації, переговори, зв'язки із громадськістю, PR-кампанії тощо); аудит з позиції економічної безпеки підприємства проектів та заходів, пошук слабких місць та варіантів поліпшення [18, с. 295].

Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва – важливий напрям діяльності служб безпеки, головною метою якого є безперервне підтримання таких параметрів фінансово-кредитної сфери, що забезпечують внутрішню і зовнішню збалансованість. Їх значення мають бути достатніми для ефективного функціонування економіки, а механізми, що використовуватимуться при цьому – здатними забезпечувати належну стійкість до загроз [20, с. 121].

Викладене підтверджує важливість створення та залучення служб безпеки підприємств до активної діяльності суб'єктів підприємництва, однак в Україні поки що не всі суб'єкти підприємництва готові створювати та фінансувати їх діяльність. Українські підприємці витрачають цілеспрямовано в середньому 1 % отриманого прибутку на свою безпеку, тоді як у європейських суб'єктів господарювання цей показник становить 9–12 %. На думку В. В. Крутова, це не дозволяє повноцінно захистити свою господарську діяльність та формувати потужний високопрофесійний ринок безпекових послуг, який був би адекватний до реальних загроз і небезпек національного підприємництва у сучасних умовах [3, с. 66–67].

Висновки. Органи державної влади та суб'єкти підприємницької діяльності мають вибудувати ефективний, прозорий та чіткий механізм щодо залучення недержавного сектора безпеки до захисту підприємництва. Лише тоді можна стверджувати про створення необхідних умов для сталого розвитку національної економіки у жорсткому конкурентному середовищі глобального світу, а також про реальні кроки щодо налагодження партнерських відносин між державою та суб'єктами підприємництва.

Велике значення для нормативно-правового регулювання діяльності недержавного сектора безпеки має система правових актів, яка регулюється нормами приватного та публічного права. Основою їх функціонування в Україні є норми цивільного, трудового, господарського, адміністративного та інших галузей права.

Щодо закріплення повноважень служб безпеки підприємств на законодавчому рівні в Україні існує проблема, оскільки виникла ситуація, за якою діяльність цих структур не повністю легальна та суперечить їх правовому статусу. Попри успішне та ефективне виконання функціональних обов'язків службами безпеки підприємств на багатьох підприємствах, їх діяльність перебуває за межею правового поля країни.

За таких обставин існує необхідність наділення означених структур деякими повноваженнями. Йдеться не про надання службам безпеки підприємств повноважень правоохоронних органів, а про здатність

захистити суб'єкт підприємницької діяльності від загроз. Вбачається доцільним розроблення та ухвалення окремих нормативно-правових актів у цій сфері, зокрема Закону України «Про службу безпеки суб'єктів підприємницької діяльності та інших юридичних осіб», прийняття якого дасть змогу сформувати належну правову базу для комплексного захисту суб'єктів підприємництва від внутрішніх та зовнішніх загроз у складний період інтеграційних та глобалізаційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
2. Курс адміністративного права України : за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
3. Крутов В. В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва. Київ : Фенікс, 2008. 406 с.
4. Курило В. І. Організаційно-правові засади надання охоронних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2002. С. 17.
5. Липкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 34 с.
6. Нагребельний В. П. Правове забезпечення модернізації державного управління та державного регулювання в економічній сфері України. Вісн. Нац. акад. прав. наук України. 2013. № 2. С. 133–140.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Відом. Верховної Ради України. 2003. № 1. № 19–22. Ст. 144.
8. Галунько В. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів господарювання. URL : <http://www.law-property.in.ua>.
9. Бевзенко В. М. Особливості правового статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі. Вісн. госп. судочинства. 2007. № 4. С. 99–105.
10. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктивність юридичних осіб: теоретичні та практичні аспекти. Львів : ПП Лукашук В. С., 2006. 152 с.
11. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Про охоронну діяльність : Закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>.
13. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
14. Про затвердження переліку органів ліцензування : постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2000 № 1698. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1698-2000-%D0%BF>.
15. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності : наказ М-ва внутр. справ України від 15.04.2013 № 365. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0757-13>.
16. Чистоклетов Л. Г. Взаємообмін інформацією у механізмі взаємодії суб'єктів приватної охоронної діяльності з органами внутрішніх справ України. Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. 2012. № 2. С. 139–149.
17. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
18. Сумець О. М., Тумар М. Б. Стратегії сучасного підприємництва та його економічна безпека. Київ : Хай-Тек-Прес, 2008. 399 с.

19. Міщенко С. П. Концептуальні аспекти економічної безпеки підприємств у ринковій економіці. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 2. С. 190–195.
 20. Берлач А. І. Безпека бізнесу. Київ : УН-т «Україна», 2007. 280 с.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2017.

Krehul Y., Bank R. Non-state security sector of entrepreneurial activities in Ukraine.

Background. *Effective and successful solution of the tasks facing the Ukrainian economy largely depends on productive business activities. This performance depends on the conditions of the functioning and security of entrepreneurial activity as a subject of market economy, the quality of law-making process which needs to respond quickly to changes in the market environment: increasing globalization, the emergence of new technologies of fraud, corruption, criminal acts and other threats to business activities.*

Analysis of recent researches and publications. *Selected issues of administrative and legal security of business activities in Ukraine became a subject of scientific research of V. B. Averianov, V. V. Kovalenko, V. V. Krutov, V. I. Kurylo, V. A. Lipkan, V. P. Nahrebelny and other representatives of the science of administrative law and public administration. However, provisions, considered in their scientific works, mainly relate to common problems and do not cover in detail questions of administrative and legal security of business activities of non-state security sector.*

The purpose of this article is to study non-state security sector of entrepreneurship as a subject of administrative legal relations and formation of proposals for the solution of problems arising in security of business activities.

Materials and methods. *The methodological basis of research is a set of philosophical, general scientific and special approaches, principles and methods of scientific knowledge. In the process of work there were used dialectical, formal and dogmatic, comparative legal methods, as well as the method of structural and system analysis.*

The main provisions and conclusions of the study are based on the basis of actual knowledge, personal observations, processing of scientific publications, analysis of legal literature and legislative acts.

The results of the study. *Analysis of professional literature and theory of administrative law shows that non-state security sector of entrepreneurship is part of the subjects system of administrative legal relations in the sphere of business activities security. Their organizing and legal activities are regulated by normative-legal acts, according to which the process of legitimacy of non-state security sector subjects, their payment of taxes, fees, deductions, fulfillment of requirements of labor protection in accordance with the competent state authorities rules, compliance with competition law is in progress.*

Conclusion. *Public authorities and business entities need to build an effective, transparent and clear mechanism for involving non-state security sector to protect the business. Only in this case, it is possible to speak about creation of necessary conditions for sustainable development of the national economy in the tough competitive environment of the global world, as well as establishing partnerships between government and business entities.*

For normative and legal regulation of non-state security sector activity of great importance is the system of legal acts. The basis of their functioning in Ukraine is norms of civil, labor, commercial, administrative and other branches of law.

Keywords: business security, private security companies, business entities security services, the subjects of administrative legal relations.

REFERENCES

1. Derzhavne upravlinnja: problemy administratyvno-pravovoi' teorii' ta praktyky ; za zag. red. V. B. Aver'janova. Kyi'v : Fakt, 2003. 384 s.
2. Kurs administratyvnogo prava Ukrai'ny : za red. V. V. Kovalenka. Kyi'v : Jurinkom Inter, 2012. 808 s.
3. Krutov V. V. Stanovlennja ta rozvytok nederzhavnoi' systemy bezpeky pidpryjemnytva. Kyi'v : Feniks, 2008. 406 s.
4. Kurylo V. I. Organizacijno-pravovi zasady nadannja ohoronnyh poslug : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.07. Irpin', 2002. S. 17.
5. Lipkan V. A. Administratyvno-pravovi osnovy zabezpechennja nacional'noi' bezpeky Ukrai'ny : avtoref. dys. ... d-ra juryd. nauk : 12.00.07. Kyi'v, 2008. 34 s.
6. Nagrebel'nyj V. P. Pravove zabezpechennja modernizacii' derzhavnogo upravlinnja ta derzhavnogo reguljuvannja v ekonomichnij sferi Ukrai'ny. Visn. Nac. akad. prav. nauk Ukrai'ny. 2013. № 2. S. 133–140.
7. Gospodars'kyj kodeks Ukrai'ny vid 16.01.2003 № 436-IV. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2003. № 1. № 19–22. St. 144.
8. Galun'ko V. V. Administratyvno-pravovyj status sub'jektiv gospodarjuvannja. URL : <http://www.law-property.in.ua>.
9. Bevzenko V. M. Osoblyvosti pravovogo statusu sub'jektiv vladnyh povnovazhen' v administratyvnomu procesi. Visn. gosp. sudochnstva. 2007. № 4. S. 99–105.
10. Kostiv M. V. Administratyvna pravosub'jektivnist' jurydychny osib: teoretychni ta praktychni aspekty. L'viv : PP Lukashuk V. S., 2006. 152 s.
11. Konstytucija Ukrai'ny : Zakon Ukrai'ny vid 28 cherv. 1996 r. № 254k/96-VR. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 1996. № 30. St. 141.
12. Pro ohoronnu dijial'nist' : Zakon Ukrai'ny vid 22.03.2012 № 4616-VI. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>.
13. Pro licenzuvannja vydiv gospodars'koi' dijial'nosti : Zakon Ukrai'ny vid 02.03.2015 № 222-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
14. Pro zatverdzhennja pereliku organiv licenzuvannja : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 14.11.2000 № 1698. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1698-2000-%D0%BF>.
15. Pro zatverdzhennja Licenzijnyh umov provadzhennja ohoronnoi' dijial'nosti : nakaz M-va vnutr. sprav Ukrai'ny vid 15.04.2013 № 365. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0757-13>.
16. Chystokletov L. G. Vzajemoobmin informacijeju u mehanizmi vzajemodii' sub'jektiv pryvatnoi' ohoronnoi' dijial'nosti z organamy vnutrishnih sprav Ukrai'ny. Nauk. visn. L'viv. derzh. un-tu vnutr. sprav. 2012. № 2. S. 139–149.
17. Pro nacional'nu policiju : Zakon Ukrai'ny vid 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
18. Sumec' O. M., Tumar M. B. Strategii' suchasnogo pidpryjemnytva ta jogo ekonomichna bezpeka. Kyi'v : Haj-Tek-Pres, 2008. 399 s.
19. Mishhenko S. P. Konceptual'ni aspekty ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstv u rynkovij ekonomici. Marketyng i menedzhment innovacij. 2011. № 2. S. 190–195.
20. Berlach A. I. Bezpeka biznesu. Kyi'v : Un-t «Ukrai'na», 2007. 280 s.

УДК 341.241

КОРЕНЮК Ольга,

ст. викл. кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права
Київського національного торговельно-економічного університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОТУ ТОРГОВИХ МАРОК

Досліджено проблеми міжнародно-правового регулювання торговельних марок, особливості охорони права інтелектуальної власності на них, взаємозв'язок міжнародних актів і національного законодавства у цій сфері права. Розглянуто питання вичерпання виключного права на торговельну марку.

Ключові слова: торговельна марка, інтелектуальна власність, виключне право, вичерпання прав.

Коренюк О. Международно-правовое регулирование оборота торговых марок. Исследованы проблемы международно-правового регулирования торговых марок, особенности охраны права интеллектуальной собственности на них, взаимосвязь международных актов и национального законодательства в этой сфере права. Рассмотрен вопрос исчерпания исключительного права на торговую марку.

Ключевые слова: торговая марка, интеллектуальная собственность, исключительное право, исчерпание права.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку світової економіки та міжнародної торгівлі в Україні все більш актуальною стає ефективна охорона інтелектуальної власності. Це пов'язано з розвитком ринку товарів і послуг та появою великої кількості підприємств, що неминуче призводить до загострення конкурентної боротьби, яка ведеться не завжди чесними методами. В Україні, починаючи з 2011 р., відзначається інтенсивна динаміка реєстрації торговельних марок іноземними виробниками.

Наразі спостерігається значне підвищення інтересу до торговельних марок не лише з боку правознавців, але й міжнародної спільноти, підприємців, державних діячів, засобів масової інформації тощо. Така активізація уваги до торговельних марок обумовлена не лише їх особливим значенням у розвитку ринкових відносин, але й наявністю суттєвих прогалин у чинному законодавстві України щодо забезпечення правової охорони торговельних марок.

Це потребує адекватної активізації та наукових досліджень теоретичних і практичних аспектів правової охорони торговельних марок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти міжнародно-правової охорони торговельних марок досліджували такі українські вчені, як Г. Андрощук, Ю. Бошицький, П. Немеш, О. Рассомахіна [1–4] та ін.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства деякі правові позиції вимагають переосмислення та подальшого розгляду, адже донині залишається неоднозначною правова позиція щодо застосування принципу вичерпання прав на торговельну марку.

Метою статті є дослідження сучасного стану міжнародного регулювання прав інтелектуальної власності на торговельні марки.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становили такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, як діалектичний, системно-функціональний, порівняльно-логічний та ін. Інформаційну базу – міжнародні договори щодо охорони торговельних марок, ратифіковані Україною, та праці вітчизняних науковців.

Результати дослідження. Реалізація міжнародних зобов'язань України вимагає розробки нових правових норм з метою вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері охорони торговельних марок, яке на сьогодні не забезпечує ефективного комплексного правового регулювання. Велика кількість порушень прав інтелектуальної власності в державі завдають значної моральної та матеріальної шкоди як окремим правоволодільцям, так і національній економіці та іміджу країни. Надійний захист інтелектуальної власності в Україні дозволить компаніям, які виводять на ринок новий продукт, реалізовувати свої права в повному обсязі, що надасть можливість збільшити надходження інвестицій та зміцнити авторитет держави на міжнародній арені.

Перед державною системою охорони інтелектуальної власності постають спрямовані на подальше поширення міжнародних та європейських стандартів завдання оптимізації правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, необхідність проведення державної політики, спрямованої на поширення відповідних знань у цій сфері серед різних верств населення. У науковій літературі також існує точка зору про те, що надзвичайно важливу роль у розбудові економічно незалежної держави, формуванні культури та поваги до прав інтелектуальної власності відіграють державні органи та впровадження ними різних заходів як усередині держави, так і на міжнародному рівні [5, с. 213].

Міжнародно-правова система охорони права на торговельні марки спрямована на формування єдиних інструментів забезпечення прав осіб, які на законних підставах володіють та розпоряджаються ними у різних країнах. Основою системи міжнародних договорів про охорону торговельних марок є: Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р.; Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності – ТРІПС (*TRIPS, Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*) 1994 р.; Договір про закони щодо товарних знаків 1994 р. [6–8]. У 2006 р. прийнято Сінгапурський договір про право

товарних знаків, який запровадив єдині процедурні норми і правила та застосовується до всіх видів торговельних марок (крім колективних), що можуть бути зареєстровані в цій юрисдикції, а також санкціонував використання електронних засобів передання повідомлень [9]. Основними ж документами, які визначають порядок міжнародної реєстрації, є Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 р. і Протокол до неї 1989 р., а також Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків 1957 р. [10–12]. Аналізуючи положення вказаних міжнародно-правових актів, очевидним є те, що більшість з них спрямовані переважно на регулювання відносин, пов'язаних з реєстрацією торговельних марок та запобіганню порушень майнових прав володільців.

Один з перших актів з уніфікації правил щодо промислової власності в цілому і торговельних марок зокрема, стала Паризька конвенція про охорону промислової власності, в якій не визначається зміст поняття «товарний знак», але за умовами якої почали застосовувати саме цей термін для характеристики товарних позначень.

Конвенція покликана полегшити умови надання взаємної охорони торговельним маркам у країнах, які підписали і тим утворили Паризький Союз (далі Союз) з охорони промислової власності. Згідно з її нормами будь-яка особа, що належним чином подала заявку на товарний знак в одній з країн Союзу, чи правонаступник цієї особи користується для подання заявки в інших країнах правом пріоритету протягом шести місяців. Підставою для виникнення права пріоритету визнається будь-яке подання заявки, що має силу правильно оформленого національного подання заявки відповідно до національного законодавства кожної країни Союзу або до дво- чи багатосторонніх угод, укладених між його країнами. Паризька конвенція визначає, що країни Союзу зобов'язуються чи з ініціативи адміністрації, якщо це допускається законодавством даної країни, чи за клопотанням зацікавленої особи відхиляти або визнавати недійсною реєстрацію і забороняти застосування товарного знака, що становить відтворення, імітацію чи переклад іншого знака, здатні викликати змішування зі знаком, що за визначенням компетентного органу країни реєстрації чи країни застосування вже є у цій країні загальновідомим як знак особи, що користується привілеями Конвенції, і використовується для ідентичних або схожих продуктів. Це положення поширюється і на ті випадки, коли істотна складова частина знака становить відтворення такого загальновідомого знака чи імітацію, здатну викликати змішування з ним [6].

Ці положення відображено і в подальших міжнародних актах. Угода ТРІПС, яка визначає мінімальні стандарти міжнародної охорони об'єктів інтелектуальної власності, у статті 15 містить норму, згідно з якою у випадку, коли позначенню не притаманна здатність відрізнити відповідні товари та послуги, члени Угоди можуть запровадити реєстрацію залежно від розрізнявальної здатності, що набувається у процесі використання [8].

Загалом Паризька конвенція визначає вичерпний перелік випадків, коли торговельні марки можуть бути відхилені при реєстрації чи визнанні недійсними:

- якщо знаки можуть порушити права, набуті третіми особами в країні, де потрібна охорона;
- якщо знаки позбавлені будь-яких відмітних ознак або складені виключно зі знаків чи вказівок, що можуть застосовуватися в торгівлі для позначення виду, якості, кількості, призначення, вартості, місця походження продуктів чи дати їх виготовлення, або тих, що стали загальноприйнятими в повсякденній мові чи у добросовісних та узвичаєних торговельних звичаях країни, де потрібна охорона;
- якщо знаки суперечать моралі чи громадському порядку та, особливо, якщо вони можуть ввести в оману громадськість.

Згідно з положеннями міжнародного договору на будь-який продукт, що незаконно споряджений товарним знаком, накладається арешт при ввезенні до тих країн Союзу, в яких цей знак має право на законну охорону. Також арешт накладається в країні, де було здійснене незаконне маркування, або в країнах, куди був ввезений продукт [6].

Ще одним важливим кроком для подолання розбіжностей у правовому регулюванні прав інтелектуальної власності на торговельні марки є укладення Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, якою було засновано Спеціальний союз з міжнародної реєстрації знаків і яка дозволила спростити процедуру реєстрації торговельних марок та витребування їх охорони у декількох країнах одночасно. У статті 1 Мадридської угоди вказується, що громадяни кожної Договірної країни можуть забезпечити в усіх інших країнах-учасницях цієї Угоди охорону своїх знаків, що застосовуються для товарів чи послуг і зареєстровані в країні походження, шляхом подання заяв на зазначені знаки до Міжнародного бюро інтелектуальної власності при посередництві відомства зазначеної країни походження. При цьому кожна країна наділяється правом у будь-який час письмово повідомити про те, що охорона, яка виникає внаслідок міжнародної реєстрації, буде поширюватися на дану країну лише за спеціальною заявою власника знака. Заява про поширення охорони, що виникає внаслідок міжнародної реєстрації, на країну, яка скористалася зазначеною можливістю, що надається статтею *3bis*, повинна бути спеціально зроблена в заявці на міжнародну реєстрацію.

Відповідно до статті 5 Мадридської угоди в країнах, де законодавство це передбачає, відомства, проінформовані Міжнародним бюро про реєстрацію знака чи заяви про поширення охорони, мають право заявити, що охорона не надаватиметься цьому знаку на їх території. Така відмова може бути зроблена лише на умовах, які відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності, застосовуються до знака, заявленого для національної реєстрації, та у строк, передбачений їх національним законодавством, але не пізніше закінчення

строку в один рік від дати міжнародної реєстрації знака чи заяви про поширення охорони.

Така система має велике практичне значення, оскільки власник міжнародної марки з дати реєстрації чи з дати поширення охорони може розраховувати на те, що його торговельній марці буде надаватися така ж правова охорона в певній країні, як у випадку безпосереднього подання заявки до цієї країни (ст. 4) [10].

Наявність міжнародної реєстрації не завжди може забезпечити правоволодільців від порушення їх прав. За загальним правилом використання торговельної марки, яке здійснюється не безпосередньо власником відповідного свідоцтва, міжнародної реєстрації чи особою, торговельна марка якого визнана добре відомою, потребує отримання дозволу на її використання. При цьому положення статті 21 угоди ТРПС вказують, що власник зареєстрованої торговельної марки має право передавати право на неї як разом з передачею підприємства, якому належить торговельна марка, так і без такої передачі [8]. Саме за власником свідоцтва на торговельну марку передбачено право здійснювати перший продаж виробленого та позначеного його торговельною маркою товару або дозволяти це іншим особам шляхом укладення відповідних договорів. Це відкриває для нього можливість визначати умови дистрибуції своєї продукції, включаючи територію продажів, ціну й обсяги її реалізації. Надання ним чіткої й недвозначної згоди на впровадження виробленого товару в оборот є умовою подальшої його правомірності [13, с. 254].

Це правило містить декілька винятків, одним з яких є вичерпання прав. Поняття «вичерпання прав» передбачає відсутність у правоволодільця права забороняти іншим особам використання своєї торговельної марки, яка нанесена на відповідний товар, після того, як ним особисто або з його згоди товар було введено в цивільний обіг. Наслідком стає можливість вільної реалізації права власності на товар та відсутність перешкод для його вільного обігу на ринку. Іноді таке обмеження називають «доктрина першого продажу» [14].

Наразі немає єдиного підходу до того, якою мірою продаж товару, що охороняється правом інтелектуальної власності закордоном, може вичерпати права інтелектуальної власності стосовно цього ж товару в умовах внутрішнього законодавства. В юридичній науці прийнято виділяти три види такого вичерпання:

- національне (право забороняти подальший продаж позначеного торговельною маркою товару вичерпується після його першого продажу, проте лише в межах території країни, виключаючи, випадки експорту (вивезення)/імпорту (ввезення);
- міжнародне (після першого продажу подальша реалізація товарів можлива без згоди правоволодільця як усередині країни, так і при здійсненні експорту (вивезення)/імпорту (ввезення) [13, с. 255];

- регіональне (це право вичерпується в межах певного регіонального політико-економічного утворення держав, прикладом якого є, зокрема, Європейський Союз).

В Україні серед науковців немає єдиної правової позиції щодо того, який саме вид вичерпання прав на торговельну марку закріплений у чинному законодавстві, яке вказує, що «виключне право власника свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак не поширюється на ... використання знака для товару, введеного під цим знаком у цивільний оборот власником свідоцтва чи за його згодою, за умови, що власник свідоцтва не має вагомих підстав забороняти таке використання у зв'язку з подальшим продажем товару, зокрема у разі зміни або погіршення його стану після введення в цивільний оборот» [15]. Редакція вказаної норми не дозволяє визначити, який з видів вичерпання прав встановлено в Україні, оскільки з тексту Закону це безпосередньо не випливає.

Прихильники наявності в Україні національного вичерпання відштовхуються від територіального принципу чинності виключних прав на торговельну марку. Відповідно до цієї позиції, якщо дія виключних прав має територіальний характер, охоплюючи лише межі країни, то й їх вичерпання має відбуватися в цих межах [16]. Позиція ж прихильників міжнародного вичерпання зводиться до того, що вони розглядають світ як відкритий ринок, де введення товару в одній з країн мало б означати вичерпання прав на торговельну марку в інших [13, с. 255].

Визначення виду вичерпання прав має значення також і для сучасної правозастосовної практики. Вищий господарський суд України (ВГСУ) дотримується такої позиції, що положення цитованої вже частини 6 статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» не пов'язує вичерпання прав власника торговельної марки з введенням товару ним особисто або за його згодою в цивільний оборот виключно на території України. За відсутності територіальних обмежень норми чинного законодавства вказують про застосування в Україні міжнародного принципу вичерпання прав. Цим же листом ВГСУ підтвердив застосування на практиці саме міжнародного принципу вичерпання прав на торговельну марку, висловивши позицію, що у справі про заборону використання позначення «*BLUM*» за міжнародною реєстрацією № 1171363 при здійсненні пропонування до продажу товарів *JULIUS BLUM GmbH* у мережі Інтернет, суди помилково вдавалися до з'ясування та оцінки обставин, пов'язаних з введенням позивачем або уповноваженими ним особами (офіційними дилерами в Україні) товару під належним йому знаком для товарів і послуг (який пропонується відповідачем до продажу) на території України, не врахувавши, що згідно з чинним законодавством України питання вичерпання прав власника торговельної марки не пов'язується безпосередньо з введенням товару в цивільний оборот виключно на території України [17–18].

Висновки. Міжнародно-правова система регулювання прав інтелектуальної власності на торговельні марки має достатньо механізмів для вирішення завдань щодо надання правової охорони та реєстрації товарних знаків, запобігання порушенням майнових прав володільців, при цьому майже не врегульовуючи зобов'язальні відносини щодо торговельних марок.

Ратифікація Україною міжнародних договорів у сфері охорони торговельних марок не повною мірою сприяла усуненню існуючих у законодавстві прогалин. Проблемним залишається питання вичерпання виключних прав на торговельну марку, що має міжнародну реєстрацію. Наразі в Україні можна констатувати існування законодавчо закріпленого лише одного винятку з правила про вичерпання виключного права на торговельну марку – існування у правоволодільця вагомих підстав забороняти використання своєї торговельної марки, зокрема – у разі зміни або погіршення стану позначеного нею товару після введення його в цивільний оборот. Цей принцип неоднозначно тлумачиться науковцями та практиками, а це по-різному впливає на господарську діяльність правоволодільцями торговельних марок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Г. О. Захист прав на товарні знаки (змішування) в Інтернеті: доктрина і правозастосовна практика ЄС. Часопис Київ. ун-ту права. 2015. № 2. С. 235–241.
2. Бошицький Ю. Л. Шляхи модернізації та оптимізації правового регулювання інтелектуальної власності в Україні. Часопис Київ. ун-ту права. 2014. № 4. С. 164–170.
3. Немеш П. Ф. Особливості правової охорони звукових торговельних марок у країнах ЄС та в Україні. Судова апеляція. 2016. № 1. С. 92–98.
4. Рассомахіна О. Особливості охорони торговельних марок за законодавством Європейського Союзу та держав-членів ЄС. Юрид. Україна. 2013. № 2. С. 50–53.
5. Бошицький Ю. Л. Інтелектуальна власність в сучасній Україні – актуальні питання модернізації та правового регулювання. Часопис Київ. ун-ту права. 2013. № 1. С. 213–217.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності : міжнар. док. від 20.03.1883. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
7. Договір про закони щодо товарних знаків : міжнар. док. від 27.10.1994. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_102.
8. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : міжнар. док. від 15.04.1994. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
9. Сінгапурський договір про право товарних знаків : міжнар. док. від 27.03.2006. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_h54.
10. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків : міжнар. док. від 14.04.1891. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_134.
11. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків : міжнар. док. від 28.06.1989. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_583.
12. Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків : міжнар. док. від 15.06.1957. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_066.
13. Савич С. С. Окремі питання правового регулювання вичерпання виключного права на торговельну марку в Україні. Часопис Київ. ун-ту права. 2013. № 2. С. 254–257.

14. International Exhaustion and Parallel Importation URL : http://www.wipo.int/sme/en/ip_business/export/international_exhaustion.htm.
15. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України 15.12.1993 № 3689-XII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
16. Пахаренко О. В. Паралельний імпорт товарів і його українські реалії. Інтелектуальна власність. 2011. № 5. С. 13–19.
17. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності : оглядовий лист Вищ. госп. суду України від 28.02.2017 № 01-06/521. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_521600-17.
18. Постанова Вищого господарського суду України від 20.10.2015 у справі № 904/2029/15. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52489825>.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2017.

Koreniuk O. The international legal regulation of trademarks turnover.

Background. *In Ukraine, since 2011, there has been intensive dynamics of trademark registrations by foreign manufacturers. In this context, today there is a significant increase of interest in trademarks not only on the part of lawyers, but also on the part of the international community, entrepreneurs, government officials, media, etc.*

Analysis of recent research and publications. *Many domestic scholars focused the attention to the problems of international legal guard of trademarks. We studied various aspects of the international regulation of intellectual property rights on trademarks.*

The purpose of the article is to examine the present state of international regulation of intellectual property rights on trademarks.

Materials and methods. *The methodological basis of the research was the following general scientific and special methods as dialectical, system-functional, comparative and logical, and others. The information base for the research was international treaties on the protection of trademarks, which ratified by Ukraine and scientific works of domestic scientists.*

Results. *International legal guard system of trademark rights unifies the instruments to secure the rights of persons that legally own and manage these trademarks in different countries. The basis of international agreements on the protection of trademarks is the Paris Convention for the Protection of Industrial Property, Agreement on Trademark Law, and the TRIPS Agreement. In 2006 the Singapore Treaty on the Law of Trademarks was adopted, which introduced common procedural rules and regulations and applies to all types of trademarks (except Collective) which can be registered in this jurisdiction and authorized the use of electronic means of communication. The basic documents that determine the order of the international registration is Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks and the Protocol to Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks, and the Nice Agreement Concerning the International Classification of Goods and Services for the Registration of Marks.*

It should be noted that the presence of the international registration may not always protect rights holders of human rights violations. For example, as a rule, the use of the trademark, which is made not directly relevant certificate holder, the international registration or a person whose trademark recognized as well known, requires permission to use it.

Conclusion. *By analyzing the provisions of international legal acts, it is evident that most of all was aim primarily at regulating relations connected with the registration of trademarks and prevent violations of property rights holders. In addition, ratification international agreements by Ukraine in the field of trademarks have not fully contributed to solving the existing legislative gaps. Another problem is the question of exhaustion of the exclusive rights of trademark having international registration.*

Keywords: trademark, intellectual property, exclusive rights, exhaustion of rights.

REFERENCES

1. Androshhuk G. O. Zahyst prav na tovarni znaky (zmishuvannja) v Interneti: doktryna I pravozastosovna praktyka JeS. Chasopys Kyi'v. un-tu prava. 2015. № 2. S. 235–241.
2. Boshyc'kyj Ju. L. Shljahy modernizacii' ta optymizacii' pravovogo reguljuvannja intelektual'noi' vlasnosti v Ukrai'ni. Chasopys Kyi'v. un-tu prava. 2014. № 4. S. 164–170.
3. Nemesh P. F. Osoblyvosti pravovoi' ohorony zvukovyh torgovel'nyh marok u kraihah JeS ta v Ukrai'ni. Sudova apeljacija. 2016. № 1. S. 92–98.
4. Rassomahina O. Osoblyvosti ohorony torgovel'nyh marok za zakonodavstvom Jevropejs'kogo Sojuzu ta derzhav-chleniv JeS. Juryd. Ukrai'na. 2013. № 2. S. 50–53.
5. Boshyc'kyj Ju. L. Intelektual'na vlasnist' v suchasnij Ukrai'ni – aktual'ni pytannja modernizacii' ta pravovogo reguljuvannja. Chasopys Kyi'v. un-tu prava. 2013. № 1. S. 213–217.
6. Paryz'ka konvencija pro ohoronu promyslovoi' vlasnosti : mizhnar. dok. vid 20.03.1883. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
7. Dogovir pro zakony shhodo tovarnyh znakov : mizhnar. dok. vid 27.10.1994. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_102.
8. Ugoda pro torgovel'ni aspekty prav intelektual'noi' vlasnosti : mizhnar. dok. vid 15.04.1994. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
9. Singapurs'kyj dogovir pro pravo tovarnyh znakov : mizhnar. dok. vid 27.03.2006. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_h54.
10. Madryds'ka ugoda pro mizhnarodnu rejestraciju znakov : mizhnar. dok. vid 14.04.1891. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_134.
11. Protokol do Madryds'koi' ugody pro mizhnarodnu rejestraciju znakov : mizhnar. dok. vid 28.06.1989. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_583.
12. Nicc'ka ugoda pro Mizhnarodnu klasyfikaciju tovariv i poslug dlja rejestracii' znakov : mizhnar. dok. vid 15.06.1957. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_066.
13. Savych S. S. Okremi pytannja pravovogo reguljuvannja vycherpannja vykljuchnogo prava na torgovel'nu marku v Ukrai'ni. Chasopys Kyi'v. un-tu prava. 2013. № 2. S. 254–257.
14. International Exhaustion and Parallel Importation URL : http://www.wipo.int/sme/en/ip_business/export/international_exhaustion.htm.
15. Pro ohoronu prav na znaky dlja tovariv i poslug : Zakon Ukrai'ny 15.12.1993 № 3689-XII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
16. Paharenko O. V. Paralel'nyj import tovariv i jogo ukrai'ns'ki realii'. Intelektual'na vlasnist'. 2011. № 5. S. 13–19.
17. Pro dejaki pytannja praktyky zastosuvannja gospodars'kymy sudamy zakonodavstva pro zahyst prav na ob'jekty intelektual'noi' vlasnosti : ogljadovyj lyst Vyshh. gosp. sudu Ukrai'ny vid 28.02.2017 № 01-06/521. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_521600-17.
18. Postanova Vyshhogo gospodars'kogo sudu Ukrai'ny vid 20.10.2015 u spravi № 904/2029/15. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52489825>.

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УДК 336.225(477)

ГУРЖІЙ Тарас,

д. юрид. н., професор, зав. кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права Київського національного
торговельно-економічного університету

КОВАЛЕНКО Жанна,

помічник-консультант депутата Київської міської ради

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано сучасний стан правового регулювання адміністрування податків в Україні та зарубіжний досвід. Запропоновано шляхи підвищення ефективності вітчизняного механізму правового регулювання адміністрування податків.

Ключові слова: податки, податкова система, адміністрування податків, правове регулювання, механізм правового регулювання податків.

Гуржій Т., Коваленко Ж. Организационно-правовые основы администрирования налогов в Украине. Проанализированы современное состояние правового регулирования администрирования налогов в Украине и зарубежный опыт. Предложены пути повышения эффективности отечественного механизма правового регулирования администрирования налогов.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, администрирование налогов, правовое регулирование, механизм правового регулирования налогов.

Постановка проблеми. Поєднання в Україні протягом 2014–2015 рр. стагнації та галопуючої незбалансованої інфляції призвело до розвитку в державі досить несприятливого економічного процесу – стагфляції. Світовий досвід показує, що єдиним шляхом її подолання може бути перехід до нової політики форсованих інвестицій. Разом з тим,

---

© Гуржій Т., Коваленко Ж., 2017

необхідно активно вдосконалювати заходи фінансового регулювання як невід'ємної частини побудови колективної системи інвестиційних, економічних і торговельних відносин, які, в свою чергу, повинні зв'язати банківський сектор з інвестиціями з метою прогресивного розвитку національного ринку. Тому одним з основних завдань держави в процесі подолання стагфляції стає забезпечення фінансової стабільності.

Важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності держави виконують саме податки, які, будучи основним джерелом доходів бюджетів, виступають фінансовою основою її функціонування. Наразі в Україні спостерігається ситуація, за якої порушується принцип зручності виконання платниками податків податкового обов'язку, відсутня прозорість у діяльності податкових органів, існує очевидний дисбаланс витрат бюджету з його надходженнями тощо. Це не лише деструктивно впливає на ділову, інвестиційно-інноваційну активність суб'єктів господарювання, а й унеможлиблює становлення України як сучасної європейської держави.

Тому дослідження правових засад адміністрування податків у контексті підвищення ефективності механізму правового регулювання адміністрування податків особливо актуальне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі теоретичні та практичні аспекти адміністрування податків в основному досліджували представники економічних наук, серед яких: В. Хомутенко, В. Князьова, М. Крупка [1–3] та ін. Щодо представників правових наук, то на особливу увагу заслуговують праці Т. Проценка, А. Беспалової та Ю. Рогачова, предметом дослідження яких стало правове регулювання адміністрування податків і зборів в Україні [4–6].

Проте низка аспектів проблематики правових засад адміністрування податків в Україні залишились поза увагою науковців-правників.

Метою статті є розробка наукового підґрунтя вдосконалення правових засад адміністрування податків в Україні.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження стали чинні вітчизняні нормативно-правові акти, праці українських та зарубіжних науковців, матеріали іноземних установ і організацій. Авторами використані такі методи пізнання правових явищ: загальнонаукові (порівняння, абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання та системний); спеціальні (історично-правовий, порівняльно-правовий та формально-юридичний). Застосування останніх обумовлюється системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту та юридичної форми.

Результати дослідження. Наразі в нашій державі відсутня єдина концепція податкової політики в цілому та адміністрування податків зокрема. Окреслена сфера відносин опосередковано врегульована в розробленій Міністерством фінансів України та затвердженій Кабінетом Міністрів України Стратегії реформування системи управління

державними фінансами на 2017–2020 рр. від 08.02.2017 № 142-р. [7], метою якої є «побудова сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, яка здатна надавати якісні державні послуги, ефективно акумулюючи ресурси та розподіляючи їх відповідно до пріоритетів розвитку держави у середньо- та довгостроковій перспективі». Для досягнення цієї мети в документі визначено низку завдань за пріоритетними напрямками, які необхідно виконати. Одним з таких завдань є підвищення якості та ефективності адміністрування податків і зборів, а також рівня дотримання вимог податкового законодавства. Податкова система у відповідному документі розглядається винятково в контексті розвитку складових частин системи управління державними фінансами.

Через відсутність чітких стратегічних орієнтирів державна діяльність у сфері адміністрування податків набуває безсистемного, неузгодженого та фрагментарного характеру, що потребує формування нової податкової політики, яка б мала комплексний, міжгалузевий характер, переслідувала конкретні вимірні цілі, базувалася на органічній системі планових документів, підкріплювалася дієвим механізмом реалізації, провадилася у рамках єдиної економічної політики держави.

Незважаючи на законодавчу урегульованість питання адміністрування податків, деякі його аспекти залишаються або суперечними, або взагалі нез'ясованими. Потребують вирішення питання обов'язку обчислення та обов'язку сплати податку в контексті відповідності основним засадам податкового законодавства та реаліям сьогодення. Нерозкритими залишаються питання визначення понять «посадова особа контролюючого органу» та «узгоджене грошове (податкове) зобов'язання». Недостатньо повно врегульовано порядок узгодження таких зобов'язань, неконкретизовані обов'язки податкових органів та види відповідальності, які до них застосовуються.

На підставі аналізу ст. 54 Податкового кодексу (ПК) України [8], можна констатувати, що податкове законодавство за загальним правилом закріплює обов'язок зі сплати податку за платником податків (податковим агентом). В окремих випадках, які є вичерпними, відповідний обов'язок в аспекті визначення суми грошових зобов'язань закріплений за податковим органом.

Враховуючи багатоетапність у процесі обчислення того чи іншого податку (визначення об'єкта та бази оподаткування, вибір ставки податку, застосування податкових пільг, розрахунок суми податку), можна допускати, що платники податків в цілому і представники бізнесу зокрема, обчислюючи податки, наражаються на значні труднощі.

Згідно з результатами рейтингування держав за блоком *Paying Taxes-2017*, який складається Світовим банком у співпраці з *PricewaterhouseCoopers* для оцінки якості системи оподаткування бізнесу, Україна посідає 84 місце серед 190 держав. Прогрес нашої

держави значний, на відміну від попередніх років, проте порівняно з Катаром і ОАЕ підприємцям в Україні доводиться не лише сплачувати різноманітну кількість податків, а й витратити на це багато часу [9].

Ст. 54 ПК України суперечить ст. 4 цього кодексу, що потребує нагального врегулювання на законодавчому рівні можливості платників податків самостійно обчислювати податки або уповноважувати на це податкові органи.

Аналіз правозастосовної практики стосовно можливості та доцільності уповноваження податкових органів на обчислення податків виявив проблемні питання щодо узгодження суми грошового (податкового) зобов'язання, яке визначається податковим органом самостійно.

Подібна ситуація зумовлена тим, що ПК України не містить чіткого визначення поняття «узгоджене податкове зобов'язання». Ст. 54 ПК України [8] щодо визначення сум грошових (податкових) зобов'язань, відокремлено від інших положень відповідного кодексу не дає змоги комплексно розкрити та систематизувати, які ж зобов'язання є узгодженими, а які ні, та який порядок самого узгодження.

Якщо грошове (податкове) зобов'язання неузгоджене, то платник податків не несе відповідальності за його несплату. Крім того, воно не створює наслідків для визначення інших зобов'язань. Відповідна позиція підтверджена ухвалою Вищого адміністративного суду України (ВАСУ) від 07.07.2015 у справі № 810/5745/14 [10], де встановлюється, що посилення податкового органу в акті перевірки на акт іншої перевірки та податкове повідомлення-рішення є протиправним через те, що таке податкове повідомлення-рішення не вважається узгодженим. Аналогічну позицію містить ухвала ВАСУ від 11.08.2015 у справі № 826/12596/14 [11].

Необхідно внести зміни до ПК України в контексті регламентації поняття «грошове (податкове) зобов'язання» та закріплення порядку його узгодження. Задля однозначного тлумачення зазначених змін варто привести у відповідність інші норми ПК України та нормативно-правових актів України, які регулюють та регламентують окреслене коло питань.

В аспекті уповноваження податкових органів на обчислення податків існує низка проблем, які полягають у відсутності дієвої інформаційно-комунікаційної інфраструктури [12, с. 315], неузгодженості дій органів державної влади у сфері адміністрування податків та слабого контролю за діяльністю податкових органів. Діяльність Державної фіскальної служби України протягом 2014–2015 рр. – найбільш закрита та непрозора порівняно з більш ранніми періодами. Статистичні дані не завжди публікуються, є неповними, однобічними та демонструють лише уявну ефективність. Натомість негативні моменти діяльності часто не афішуються [13].

Розроблення документів стратегічного планування у сфері управління податковою системою повинно супроводжуватися як забезпеченням інформаційно-комунікаційною інфраструктурою так і контролем

за діяльністю податкових органів. Існує потреба створення при Міністерстві фінансів України Координаційної ради з питань контролю за діяльністю податкових органів.

Щодо сплати податків, то за загальним правилом вона здійснюється в грошовій формі – готівковій або безготівковій. Проте у кінці травня 2016 р. Національний банк України оголосив чотирирічну програму впровадження так званої «*cashless*-економіки», основна мета якої полягає у переведенні населення на безготівкові розрахунки, оскільки оборот готівкових коштів є одним з гальм економічного розвитку, яке одночасно призводить до зростання тіньової економіки. Передбачається переведення оплати всіх наданих державою послуг – податків, штрафів, зборів і мит через інтернет. Для цього будуть створені спеціальні веб-портали [14].

Наразі більше половини українських інтернет-користувачів здійснюють грошові перекази в мережі. За результатами дослідження, проведеного компанією *iVOX Ukraine*, 59 % українців переводять гроші зі своєї картки за допомогою онлайн-сервісів [15].

Заслуговує на увагу також той факт, що в Україні активно розвиваються системи електронних грошей. Постановою Правління НБУ «Про внесення змін до Положення про електронні гроші в Україні» від 10.02.2016 № 65 НБУ надав право «користувачам – фізичним особам отримувати від нерезидентів електронні гроші, випущені емітентом-нерезидентом» з використанням міжнародних систем інтернет-розрахунків [16].

Отже, згодом більшість розрахунків (якщо не всі) будуть здійснюватись у безготівковій формі, що потребуватиме внесення змін у чинне вітчизняне законодавство з метою впровадження виключно безготівкової форми сплати податків.

Під час сплати податків платник повинен знати та вказувати в документах багато інформації, наприклад, напрямок платежу (державний, місцевий бюджети), суму платежу, механізм платежу (безготівковий, готівковий), підставу платежу (податок, збір), особливості контролю за сплатою податку тощо, що також ускладнює процес сплати податків і навіть зумовлює їх несвоєчасну сплату.

Заради забезпечення зручності та оперативності сплати податків було б раціональним уповноваження податкових органів на сплату податків шляхом їх автоматичного перерахунку до відповідного бюджету після узгодження обчисленої суми податку.

У процесі переходу до інформаційного суспільства у провідних державах світу відбувається реформування механізму податкового регулювання шляхом зниження податкового навантаження, часових витрат на дотримання норм податкового законодавства, а також оптимізації системи адміністрування податків [15]. В Україні, як і в інших державах світу, за 2010–2014 рр. проведено ряд заходів щодо реформування

системи адміністрування податків в цілому та вдосконалення системи електронного оподаткування зокрема.

Прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 31.07.2014 № 1617-VII (далі – Закон) [17], яким вносяться зміни, що передбачають створення системи електронного адміністрування податку на додану вартість (СЕА ПДВ). З 1 січня 2015 р. ця система почала повноцінно працювати в Україні, не вносячи кардинальних змін у загальні принципи справляння ПДВ, затверджені ПК України, але закріплюючи реформування у декількох напрямках: створення окремих банківських рахунків для платників ПДВ та перехід на електронну звітність з ПДВ.

Наразі СЕА ПДВ характеризується великою кількістю прогалин та суперечностей. Аналіз норм податкового законодавства дозволив окреслити низку недоліків СЕА ПДВ, серед яких на особливу увагу заслуговують такі:

- при реєстрації платником ПДВ реєстрація електронного цифрового підпису не є обов'язковою, хоча податкова звітність з ПДВ подається до контролюючого органу всіма платниками в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб;
- відсутність розмежування рахунків платника в СЕА ПДВ від інших рахунків;
- можливість перерахування банківською установою коштів платника податків до бюджету в односторонньому порядку на вимогу контролюючого органу з рахунків, які не обліковуються в СЕА ПДВ;
- відсутність законодавчого регламентування механізму автоматичного відшкодування ПДВ;
- відсутність розмежування понять «облік платників податків», «автоматичний облік» та «облік за»;
- недостатність коштів на рахунку в СЕА ПДВ унеможливорює реєстрацію податкової накладної і, як наслідок, формування податкового кредиту;
- відсутність законодавчої регламентації, яким чином платнику податків можна належно виконати обов'язок подання звітності з ПДВ у зв'язку зі збоями в роботі «Єдиного вікна подання електронної звітності» тощо.

Робочою групою за участю представників Міністерства фінансів України, народних депутатів та експертів підготовлений проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України» від 15.09.2016 № 5132 (доопрацьований від 03.11.2016) (далі – законопроект) [18], який має вдосконалити СЕА ПДВ. Передбачається введення додаткових реквізитів до податкової накладної – кодів Української

класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) для товарів та Державного класифікатора продукції та послуг (ДКПП) для послуг, а також механізму блокування реєстрації сумнівних податкових накладних до отримання пояснень щодо джерела надходження товару. В контексті досліджуваної проблематики на особливу увагу заслуговує положення законопроекту, відповідно до якого запроваджується повноцінний електронний кабінет платника податків, оскільки зазначена законодавча ініціатива – перший крок до впровадження СЕА в оподаткуванні в цілому.

Хоча законопроект передбачає ряд прогресивних змін, він не усуває прогалини та суперечності, які були виявлені в процесі правозастосування.

Щодо міжнародного досвіду в контексті електронного адміністрування, то на особливу увагу заслуговує досвід Казахстану. Сучасним механізмом взаємодії членів суспільства, держави, громадян та бізнесу є електронне урядування. Для зручності суб'єктів господарювання – користувачів порталу розміщено весь перелік онлайн-послуг для ведення бізнесу за рубриками: реєстрація та розвиток бізнесу, податки та фінанси, нерухомість, авторське право тощо. У веб-додатку «Бізнес» електронного уряду Казахстану виокремлено тематичний розділ «Податки», де функціонують два підрозділи «Оплата і повернення податків» та «Податки». Окрім зазначених онлайн-сервісів, на сайті електронного уряду Казахстану є веб-додаток «Кабінет платника податків». Останнє оцінено світовою спільнотою на високому рівні, про що свідчить факт проведення у 2014 р. Глобального форуму «електронного уряду» (*Global e Government Forum*) у Казахстані [19].

Нині в аспекті впровадження СЕА в оподаткуванні актуальним у сфері податкового менеджменту є пошук прогресивних інструментів забезпечення прозорості в діяльності податкових органів стосовно сучасних трансформаційних процесів та переходу до інформаційного суспільства, а також наявних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій. Один із таких інструментів – е-декларування, що забезпечує нові форми комунікації громадян, бізнесу та влади, безперешкодний доступ до публічної інформації та сприяє участі громадян, суб'єктів господарювання у вдосконаленні податкової політики.

Дослідивши доповідь Світового банку та РвС «Оподаткування 2016», можна констатувати, що у 2016 р. впровадження системи е-декларування та сплати податків в електронній формі у світі – найпоширеніша реформа у сфері оподаткування. Відповідні зміни у різних державах дозволили спростити процедури сплати податків для середнього бізнесу щодо зниження ставок оподаткування на впровадження сучасних технологій та спрощення процедур дотримання норм податкового законодавства. Експертами зазначено, що найбільші труднощі в реформуванні цього напрямку виникають у державах

із низьким рівнем доходів. Такі держави, які вдосконалили інфраструктуру е-декларування та систему сплати податків, наразі отримують істотні вигоди. Натомість, у державах із низьким рівнем доходів спостерігається найменший прогрес щодо скорочення часових витрат на дотримання норм податкового законодавства та зниження кількості платежів [20].

Досить вдалою стосовно впровадження та поширення е-декларування є думка політичного експерта С. Тарана, який зазначає, що для громадян е-декларування слід полегшити або розглядати як право, а не обов'язок. Проте воно має розповсюджуватися на всіх без винятку, як у цивілізованих країнах, адже в державі, де половина економіки – в тіні, а зарплата – «в конвертах», вихід з корупції повинен бути один для всіх [21].

Впровадження СЕА ПДВ в сфері оподаткування – досить позитивний крок у розвитку нашої держави. Оскільки Україна йде шляхом впровадження виключно е-декларування, то необхідно внести відповідні зміни в ПК України, а також доопрацювати вже внесений законопроект або підготувати альтернативний щодо поширення СЕА на всі податки в Україні та вдосконалити існуючі норми в зазначеній сфері, враховуючи найкращі зарубіжні дослідження та практичний досвід інформаційно-розвинених держав світу.

Наразі існують проблеми, які унеможливають підвищення ефективності механізму правового регулювання адміністрування податків, основними з яких є:

- відсутність єдиної концепції податкової політики в цілому та адміністрування податків зокрема;
- системні вади вітчизняного законодавства і, зокрема, наявність колізій, прогалин та дублювань у ПК України;
- надмірна ускладненість адміністрування податків;
- неузгодженість дій органів державної влади у сфері адміністрування податків;
- слабкий контроль за діяльністю податкових органів;
- невизначеність відповідальності посадових осіб податкових органів;
- відсутність дієвої комунікаційної інфраструктури.

Висновки. Проблематика адміністрування податків у країні має комплексний характер, її важко вирішити за рахунок застосування розрізнених, «точкових» заходів. Це можливо тільки за допомогою комплексного підходу, заснованому на чіткій стратегії розвитку, яка б підкріплювалась дієвим механізмом реалізації та системою моніторингу та контролю.

Першочерговими кроками у цьому мають стати: розробка комплексу документів стратегічного планування (концепція, стратегія, програма) і, зокрема, Стратегії розвитку управління податковою системою та Плану дій щодо реалізації положень зазначеної стратегії;

створення при Міністерстві фінансів України Координаційної ради з питань контролю за діяльністю податкових органів; системне оновлення чинного податкового законодавства, його перегляд на предмет колізій, прогалин і дублювання; внесення до ПК України змін та доповнень, спрямованих на підвищення ефективності адміністрування податків.

Зміни та доповнення необхідно внести переважно в ПК України, зокрема: більш чітко визначити поняття «посадова особа контролюючого органу»; систематизувати узгоджені та неузгоджені грошові (податкові) зобов'язання та визначити порядок узгодження; регламентувати право платників податків самостійно обчислювати податки або уповноважувати на це податкові органи; встановити, що сплата податків здійснюється шляхом їх автоматичного перерахунку до відповідного бюджету після досягнення узгодження обчисленої суми податку; закріпити виключно безготівкову форму розрахунків; визначити, що податкова звітність може бути подана лише в електронній формі; поширити СЕА ПДВ на всі податки; більш конкретно регламентувати обов'язки та відповідальність податкових органів.

Застосування цих заходів стане основою для підвищення ефективності механізму правового регулювання адміністрування податків, переходу до абсолютно прозорої податкової системи, покращання інвестиційного клімату, завершення євроінтеграції та входу України у світову спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хомутенко В. П. Адміністрування податків, зборів, платежів. Одеса : Атлант, 2015. 314 с.
2. Князьова В. Я. Особливості податкового адміністрування в умовах розбудови ринкових відносин в Україні. URL : [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/%E2%84%961\(78\)/uazt_2015_1_8.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/%E2%84%961(78)/uazt_2015_1_8.pdf).
3. Крупка М. І., Кміть В. М., Паславська Р. Ю. Система адміністрування податків в Україні: стан, проблеми та перспективи. Наук. вісн. НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 217–224. URL : http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2016/26_2/34.pdf.
4. Проценко Т. О. Правове регулювання адміністрування податків і митних платежів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право ; Ін-т законодавства Верхової Ради України. Київ, 2008. 36 с.
5. Беспалова А. О. Правове регулювання адміністрування податків і зборів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2015. 23 с.
6. Рогачов Ю. М. Публічне адміністрування у сфері справляння податків і зборів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 17 с.
7. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки : розпорядження КМУ від 08.02.2017 № 142-р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p>.

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відом. Верховної Ради України. 2011. № 13–17. Ст. 112.
9. Рейтинг держав за блоком Paying Taxes-2017. URL : <http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/paying-taxes-2017.html>.
10. Про визнання протиправними дій, скасування податкових повідомлень-рішень та зобов'язання вчинити певні дії : ухвала Вищ. адм. суду України від 07.07.2015 у справі № 810/5745/14. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46546279>.
11. Про визнання протиправною та скасування податкової вимоги : ухвала Вищ. адм. суду України від 11.08.2015 у справі № 826/12596/14. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48373072>.
12. Кучерявенко М. П. Податкове право. Харків : Право, 2013. 536 с.
13. Державна фіскальна служба України : Офіційний сайт. URL : www.sfs.gov.ua. – Плани та звіти роботи.
14. Чому НБУ урізав всім зарплату і переводить на безготівкові розрахунки? веб-сайт «Правова консультація». URL : <https://www.pravoconsult.com.ua/chomu-nbu-urizav-vsiv-zarplatu-i-perevodit-na-bezgotivkovi-rozrahunki>.
15. Nikitishin A. O. The main directions of improving the mechanism of tax regulation. *Efektivna ekonomika*. Vol. 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4789>.
16. Про внесення змін до Положення про електронні гроші в Україні : постанова Правл. Нац. банку України від 10.02.2016 № 65. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-16>.
17. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України : Закон України від 31.07.2014 № 1621-VII. Відом. Верховної Ради. 2014. № 39. Ст. 2006.
18. Про внесення змін до Податкового кодексу України : проект Закону України від 15.09.2016 № 5132 (доопр. від 03.11.2016). URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035.
19. Електронний уряд Республіки Казахстан. Офіц. веб-сайт Республіки Казахстан. URL : <http://egov.kz/cms/ru>.
20. Paying Taxes 2016. World Bank Group. URL : <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes-2016/paying-taxes-2016.pdf>.
21. Таран С. Е-декларування має розповсюджуватися на всіх громадян. Веб-сайт «Інформаційний акцент». URL : <http://www.akcent.org.ua/sergij-taran-e-deklaruvannya-maye-rozprovsyudzhuvatysya-na-vsikh-gromadyan>.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2017.

Gurzhiy T., Kovalenko Z. Legal basis of tax administration in Ukraine.

Statement of the problem. *The combination of stagnation and unbalanced galloping inflation in Ukraine in 2014-2015 has led to the development of stagflation in the state. World experience shows that the only way to overcome it is the improvement of financial regulation measures. In the context of this fact taxes play an important role. Therefore, increasing the effectiveness of the legal regulation mechanism of tax administration deserves special attention.*

Analysis of recent researches and publications. *Analysis of recent researches indicates that the selected topic is the central focus of a wide range of representatives, both economic and legal Sciences. However, the relevance of the study caused by the lack of a comprehensive study of legal principles of tax administration in Ukraine.*

The purpose of this article is to develop a scientifically based conception of improvement of legal regulation of tax administration in Ukraine.

Materials and methods. *The methodological base of research is a combination of general scientific and special methods, the use of which is the subject to a systematic approach.*

Results. *There was solved the current state and revealed the topical issues of legal regulation of tax administration in Ukraine. Its relationship with foreign experience is determined. The ways to enhance the effectiveness of the legal regulation mechanism of tax administration are offered. A set of measures aimed at improving the legal regulation of tax administration in Ukraine is developed.*

Conclusion. *The issue is complex; it can not be solved through the use of «point» events. The solution of the mentioned problems is possible only through the integral approach, based on a clear development strategy, which would be reinforced by an effective mechanism for implementation and monitoring and control system.*

Keywords: taxes, tax system, tax administration, legal regulation, mechanism of legal tax regulation.

REFERENCES

1. Homutenko V. P. Administruvannja podatktiv, zboriv, platezhiv. Odesa : Atlant, 2015. 314 s.
2. Knjaz'ova V. Ja. Osoblyvosti podatkovogo administruvannja v umovah rozbudovy rynkovykh vidnosyn v Ukrai'ni. URL : [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/%E2%84%961\(78\)/uazt_2015_1_8.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/%E2%84%961(78)/uazt_2015_1_8.pdf).
3. Krupka M. I., Kmit' V. M., Paslavs'ka R. Ju. Systema administruvannja podatktiv v Ukrai'ni: stan, problemy ta perspektyvy. Nauk. visn. NLTU Ukrai'ny. 2016. Vyp. 26.2. S. 217–224. URL : http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2016/26_2/34.pdf.
4. Procenko T. O. Pravove reguljuvannja administruvannja podatktiv i mytnyh platezhiv : avtoref. dys. ... d-ra juryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo ; In-t zakonodavstva Verhovoï Rady Ukrai'ny. Kyi'v, 2008. 36 s.
5. Bepalova A. O. Pravove reguljuvannja administruvannja podatktiv i zboriv v Ukrai'ni : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo ; Nac. un-t «Odes. juryd. akad.». Odesa, 2015. 23 s.
6. Rogachov Ju. M. Publichne administruvannja u sferi spravljannja podatktiv i zboriv v Ukrai'ni : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo ; Kyi'v. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyi'v, 2016. 17 s.
7. Pro shvalennja Strategii' reformuvannja systemy upravlinnja derzhavnymy finansamy na 2017–2020 roky : rozporjadzhennja KМУ vid 08.02.2017 № 142-r. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-r>.
8. Podatkovyj kodeks Ukrai'ny vid 02.12.2010 № 2755-VI. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2011. № 13–17. Ct. 112.
9. Rejtyng derzhav za blokom Paying Taxes-2017. URL : <http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/paying-taxes-2017.html>.
10. Pro vyznannja protypravnymy dij, skasuvannja podatkovykh povidomlen'-rishen' ta zobov'jazannja vchynyty pevni dii' : uhvala Vyshh. adm. sudu Ukrai'ny vid 07.07.2015 u spravi № 810/5745/14. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46546279>.
11. Pro vyznannja protypravnoju ta skasuvannja podatkovoi' vymogy : uhvala Vyshh. adm. sudu Ukrai'ny vid 11.08.2015 u spravi № 826/12596/14. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48373072>.
12. Kucherjavenko M. P. Podatkove pravo. Harkiv : Pravo, 2013. 536 s.

13. Derzhavna fiskal'na sluzhba Ukrainy : Ofitsijnyj sajt. URL : www.sfs.gov.ua. – Plany ta zvity roboty.
14. Chomu NBU urizav vsim zarplatu i perevodyt' na bezgotivkovi rozrahunky? veb-sajt «Pravova konsul'tacija». URL : <https://www.pravoconsult.com.ua/chomu-nbu-urizav-vsiv-zarplatu-i-perevodyt-na-bezgotivkovi-rozrahunki>.
15. Nikitishin A. O. The main directions of improving the mechanism of tax regulation. Efektyvna ekonomika. Vol. 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4789>.
16. Pro vnesennja zmin do Polozhennja pro elektronni groshi v Ukraini : postanova Pravl. Nac. banku Ukrainy vid 10.02.2016 № 65. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-16>.
17. Pro vnesennja zmin do Podatkovogo kodeksu Ukrainy ta dejakyh inshyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 31.07.2014 № 1621-VII. Vidom. Verhovnoi' Rady. 2014. № 39. Ct. 2006.
18. Pro vnesennja zmin do Podatkovogo kodeksu Ukrainy : proekt Zakonu Ukrainy vid 15.09.2016 № 5132 (doopr. vid 03.11.2016). URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035.
19. Elektronnyj urjad Respubliki Kazahstan. Ofic. veb-sajt Respubliki Kazahstan. URL : <http://egov.kz/cms/ru>.
20. Paying Taxes 2016. World Bank Group. URL : <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes-2016/paying-taxes-2016.pdf>.
21. Taran S. E-deklaruvannja maje rozpovsjudzhuvatysja na vsih gromadjan. Veb-sajt «Informacijnyj akcent». URL : <http://www.akcent.org.ua/sergij-taran-e-deklaruvannya-maye-rozpovsyudzhuvatysya-na-vsiv-gromadyan>.

UDC 347.73:[336.14:332]

MUSHENOK Victor,
PhD in Law, Associate Professor
Kyiv National University of Trade and Economics

LEGAL REGULATION REVENUES LOCAL BUDGETS

The article analyzes the main elements of a modern system of local taxation in Ukraine and the ways of improving the legal regulation of modern filling the budgets of local communities are suggested by means of improving the budgetary mechanism of local taxes and fees, redistribution of budget allotment of some national taxes or their parts.

Keywords: state and local revenues, local government, local budget, national and local taxes and fees, financial and legal regulation.

Мушенюк В. Правове регулювання доходів місних бюджетів. Проаналізовані основні елементи сучасної системи місцевого налогообкладження в Україні і пропонується шляхи удосконалення правового регулювання сучасного наповнення средствами бюджетов територіальних об'єднань з допомогою удосконалення бюджетного механізму місних податків і зборів, перерозподілу бюджетного призначення окремих загальнодержавних податків або їх частин.

Ключевые слова: государственные и местные доходы, органы местного самоуправления, местный бюджет, государственные и местные налоги и сборы, финансово-правовое регулирование.

Background. Nowadays, the political vector of our country is strengthening the role of local government through decentralization and the establishment of all necessary legal, social, economic, political and other conditions for the operation and the development of united communities. Analyzing the historical experience of social development, it should be noted that the efficiency of power can be achieved only if there is interdependence of these, in our opinion, main social components as the current law to establish accountability and ensure its holding by means of state coercion, as well as provision of financial and economic capacity.

Analysis of resent researches and publications. So far, the analysis of legal regulation of filling the budgets of different levels through tax and other financial mechanisms implemented in a large number of scientific articles and monographs. Scientific and theoretical basis for relevant studies are the works of famous domestic experts in finance – L. K. Voronova, A. P. Hetmanets, V. I. Kurylo, V. V. Mushenok, M. P. Kucheriavenko, O. A. Muzyka-Stefanchyk, A. A. Nechay, O. P. Orlyuk, M. O. Perepelytsya,

---

© Mushenok V., 2017

I. B. Zaveruha [1–10] and others. However, initiated in Ukraine the reform of local government in the establishment of united local communities requires from the representatives of legal science new research in terms of building an efficient mechanism of fiscal ensure of these communities.

The **aim** of this study is a comprehensive analysis of the current tax regulatory framework in terms of formation mechanisms of the financial capacity of local governments in the process of reform in the modern trend of decentralization and association.

According to this goal it is necessary to highlight the priority of topical research tasks shortcomings of the mechanism of local budgets of our state in part:

- the existence of differences in the regulatory and legislative framework that regulates the formation and use of financial resources of local budgets which are used by the government due to the challenges in the new fiscal year;
- excessive centralization of local budgets and the lack of a clear division of competence in specific tasks between the central authorities and the regional and local authorities;
- unstable sources of local revenues and the lack of an effective mechanism of inter-state redistribution of income.

Materials and methods. In writing the article used acts of tax laws for the period of Ukraine's independence, including the rules of the Tax Code of Ukraine, which regulate the system of local taxation. To ensure the reliability of research results apply such methods of scientific knowledge as a historical and legal, system analysis and formal-legal.

Results. First of all, pay attention to the fact that the European Charter of Local Self-Government states that local authorities should have the necessary amount of own sources to carry out the powers. In budget system of our state such own sources primarily may include the national and local taxes, fees and charges as well as non-tax revenues and intergovernmental transfers.

The issue of improvement the process of formation the local budgets and search for reserves of their increasing is extremely important during the building process of independence of our country, because over the years there is a negative trend to reduce the share of own source revenues in the structure of local revenues and, consequently, increasing the number of subsidized budgets. Lack of stable own revenues significantly limits the impact of local government on socio-economic development of their areas. Expanding and optimizing sources of local budgets is an extremely important task, the solution of which will increase the level of financial independence and stability of united local communities and qualitative performance of their tasks and functions.

We consider that one of the priority and important tasks of modern policy of decentralization of power is the reform of budget-tax system of local self-government bodies. As in the past and at present, the functioning of local self-government bodies in most local communities does not ensure the

creation and maintenance of an enabling environment for the comprehensive development of human being, its fulfillment and protection of its rights. While keeping the modern mechanism of formation of the revenues of local budgets, the vast majority of united communities, because of the extremely weak material and financial base, will be incapable to perform the main his authority, declared the European Charter of local self-government and are defined as the capacity of the local authorities in the framework of the law to implement the regulation and management of a substantial share of public affairs under their own responsibility, in the interests of the local population [11].

In order to overcome these problems in Ukraine the reform of local government is declared and its main trends are identified in the Concept of reforming the local self-government and territorial organization of power in Ukraine, which aim is to determine trends, mechanisms and timing of the formation the effective local self-government and territorial organization of power to create and maintain full living environment for citizens, establishment of institutions of direct democracy, satisfying the interests of citizens in all spheres of life in the territory, reconciling the interests of the state and local communities [12].

In our opinion, the domestic scholars in the field of law, economics, finance, government mandated the elements of the overall strategy and identified the specific proposals on the possibilities of increasing the forming part of the budgets of local communities. Scholars note that the strategy of the state requires changes in finance, which should be focused on the region, because the market economy requires a significant increasing in the use of financial resources in the territory of their creation [4, p. 184]. Accumulating similar positions of other scientists, we'll form the overall modest proposal for referral to local budgets deductions from those taxes, fees and boards that come to the state budget with the corresponding territory in the form of a percentage deductions from state taxes, or fixing of stable particles for different levels of government (central, regional, local) in the distribution of state taxes.

While researching the issues of legal regulation ensuring budgetary resources of united local communities it is impossible to avoid, in our opinion, radical and premature, however interesting positions of individual scientists. In particular, C. Melnyk and C. Krynytsia offer to enroll to the local budgets of the value added tax, which is evenly distributed on the territory of the country, is less sensitive to fluctuations in market conditions and its receipts is directly related to the level of development and the results of the economic activity in the regions. V. Novikov offers: enter special targeted tax to finance the objects of social sphere enterprises transferred to local councils (with the appropriate reducing other taxes); accumulate in local budgets at least 50 % of the rent for the using of mineral resources, as well as funds from privatization of state and municipal property. K. V. Pavliuk draws attention to the need to establish the relationship between budgetary costs and the results of economic activity of the region, that is, to build the revenue

of local budgets depending on the volume created on the corresponding territory of financial resources [13, p. 129–130].

Analysis of socio-economic, organizational and managerial realities in the system of local government shows that the main cause improper situation is the lack of effective funding sources of local communities. Therefore, first of all, system of local taxes, fees and boards should be reformed as major excipients of local budgets are tax payments. Before you give your own suggestions of improving the legal framework of the tax system, in our opinion, it will be appropriate to analyze the tax payments credited to local budgets over the past two decades.

In the early development of the tax system of our country a system of local government revenues (local budgets), which consisted of such species, was formed:

1. Taxes and charges formed and fixed at the state level:

- taxes, installation and collection of which are carried out exclusively at the national level, and the funds are well received by the local budgets (land tax, income tax);
- taxes formed as deductions from state taxes (the share of VAT, income tax, excise tax) and are only regulated on the state level.

2. Taxes and fees were collected on the state level, and were formed on the local self-government – local taxes and dues (municipal tax and tax on advertising, as well as in different periods of about 18 local fees, among which the most effective in terms of filling the budget, were: the market fee, charge for issuing a permission for placing an object of trade, etc.).

3. Local untaxed earnings which filled up the local budgets (fines, license fees).

The system filling the funds of local budgets formed in such way has had a number of significant shortcomings. In particular, local fees defined by the law of Ukraine «On the taxation system» [14] have been ineffective as mechanisms for the filling of budgets (fee for the issuance of a warrant for an apartment, a fee for the right to host film and TV recordings from) and enough about their expenditures during administration (collection of dog owners). In addition, the circle of taxpayers accepted in bodies of self-government provisions of charging certain types of local taxes and fees have not been clearly defined, the objects of taxation have changed, the limit rate payment have not been stipulated as mandatory taxes and fees, economic, social, demographic development of certain regions of the state have been ignored etc. The existence of these deficiencies and violations pointed out on the urgent need to improve the regulation of the local tax system both at the national level and locally.

Starting from 2011, the system of local taxation was reorganized by adopting the tax code and amendments to the list of local taxes and fees [15]. Innovations in the mechanism of local taxation have led to both positive and negative changes in this part of the revenues of local budgets.

Along with the above mentioned low-performing Assembly, the local taxes and fees, which accounted for 90 % of the income of such budgets

(municipal tax, fee collection, market authorization for the placement of objects of trade) [16] were abolished, and the new taxes and fees (tax on real property, other than land, flat tax, fee for conducting certain types of entrepreneurial activity fee for parking of vehicles and tourist tax) [17] proceeds from which various reasons today may not provide the financial needs of local authorities were implemented.

Starting from 01.01.2015, according to the article 10 of the tax code of Ukraine, local taxes include a tax on property and a flat tax and local fees – charges for parking vehicles; tourist tax. Local councils establish a tax on property in the part of the vehicle tax and land tax on real property, other than lot of land. Establishment of local taxes and fees not stipulated by the tax code of Ukraine is forbidden. Enrollment of local taxes and charges made to the relevant local budget [15].

The sources of general fund revenues of local budgets and the budgets of local communities combined, created by law and future plan of community areas [5] are defined in the Budget Code of Ukraine as a legal act that defines the legal basis of the budget system of Ukraine, its principles, basics of the budget process and intergovernmental relations and responsibility for violations of budget legislation and regulates relations arising in the process of drafting, review, approval, execution of budgets defined (article 64). For this analysis, describe the tax revenues that are not local taxes, but fully or partially are transferred to the following budget:

- 60 percent tax on personal income, paid in the relevant territory (except the territory of Kyiv);
- 40 percent tax on personal income, paid in the city of Kyiv and credited to the budget of Kyiv;
- 50 percent of the rent for special use forest resources of the wood harvested in the order of felling, payable to the municipal budgets of Kyiv;
- 50 percent of the rent for special use of water is included in the municipal budgets of Kyiv users of water in place of a fence;
- 25 percent of the rent for the use of subsoil for mining of national importance, payable to the municipal budgets of Kyiv;
- charges for use of other natural resources is included in the municipal budgets of Kyiv;
- excise tax on implementation entities retailers of excisable goods, payable to the combined budgets of local communities, municipal budgets;
- 10 percent corporate income tax, which is included in the budget of Kyiv;
- income tax and financial institutions municipal property;
- rental fee: for subsoil use for mining of local importance; for use of subsoil for purposes is not related to mining; for special use of water of water objects of local importance; for special use forest resources [17].

Given a list of local taxes, fees and boards, as well as national, which partially or fully credited to the local budget, clearly shows their failure to solve all tasks of economic, organized and managerial nature, being put by united local communities. Although it should be noted that the revenues of local budgets of Ukraine in 2013, compared to the previous and following years, some growth in the share of tax revenues was recorded, however, the most significant in terms of the source of the revenue part of local budgets is the tax on income of individuals, which, in particular, has provided 61,4 % of total revenues of local budgets [18].

Despite some growth in tax revenues of local budgets in the Ukraine, the share of local taxes and fees in these income amounts to 7 % (the main factor in the increase in the share of revenue growth is a single tax) [16]. That is, the proportion of revenue remains negligible in comparison with that local taxes foreign countries make up about 46 % of profitable base of local authorities in Germany, 48 % in Switzerland, 45 % in Australia, 44 38 % in Italy, % in Norway, 35 % in Japan, 66 % in the United States, 37 % in the UK [19].

The submitted facts actualize the need to reform the budget formed element of the local taxes that have become the most significant source of revenue in the local budgets, similar to the practice of developed democratic countries. In the short term the united local budgets of local communities must have certain, at least a minimum degree of economic and financial strength.

So, the system of local taxation as one of the main sources of formation of the financial basis of local self-government is not covered by the necessary changes, in particular, in creating the appropriate material, financial and organizational conditions for complete self-government and delegated authority by use the funds received from payment of local taxes and fees. The concept of the reform of local self-government and territorial government organizations only offered: providing right of such bodies to regulate the rates of local taxes and fees, and also declared the right to set benefits only the body of the local self-government, the budget of which credited such payments.

Conclusion. In our opinion, only such changes will not lead to increase the financial base of local budgets to the required level of expenditures, and the strategy of reforming the current system in the country today, local taxes and fees in the first place, should comply with the principles of the European Charter. In particular, the serious problem is that embodied in the tax code of Ukraine, local taxes and fees and rates do not take into account the real possibilities of taxpayers, and therefore do not perform the enabling functions. Such shortcomings affect the observance of the principles of unity, completeness, authenticity, openness, clarity of the budget structure of local communities and the country as a whole.

Because the local budget is the main instrument by which local authorities can affect the local activity, create the conditions for economic and social rise of the territory of its jurisdiction, then the main profitable

source, which is the basis of the formation of the financial resources of local budgets in Ukraine should be is a tax on the income of natural persons. Also local self-government bodies within its competence should have the right to introduce preferential tax rates fully cancel individual local taxes and charges or dismiss their paying certain categories of taxpayers and delay in the payment of local taxes and fees.

In our opinion, the radical improvement of the system of local taxation, which is part of the tax system of the state and at the same time necessary financial feature of local government and self-government is possible provided overcome a number of systemic deficiencies, including by:

- negligible fiscal role of local taxes and fees and as a result – their low share in the revenues of local budgets;
- lack of an effective legal framework, which would correspond to the current economic conditions;
- lack of the rights of local governments to implement on its territory of its own taxes and fees;
- inferiority of local taxes and fees compared with the general;
- a short list of local taxes and fees compared with other countries.

To solve the problems in the formation of local budgets in Ukraine one should propose their solutions are:

- to improve the existing normative-legislative framework with the goal of more effective regulation of the process of formation and use of financial resources in local budgets combined territorial communities;
- to make a gradual transition for decentralization of the management of local budgets which will give an opportunity for local finance to become more independent institute;
- to reform of local taxation in the transfer of some of the taxes from the category of national local (a tax on the income of natural persons) and install a more fair distribution of interregional share of taxes.

Thus, the successful development the process of formation the local finance as an effective tool in guiding the work of the united local communities in Ukraine is possible only under the condition of the general administrative and financial reforms.

REFERENCES

1. Voronova L. K. Finansove pravo. Kyi'v : Venturi, 2005. 383 s.
2. Get'manec' O. P. Pravovi pytannja kontrolju miscevyh finansovyh resursiv. Visn. Kam'janec'-Podil'. nac. un-tu im. Ivana Ogijenka. Ekonomichni nauky. 2002. Vyp. 6. S. 266–269.
3. Zaveruha I. B. Pravove reguljuvannja derzhavnogo borgu Ukrai'ny. Pravo Ukrai'ny. 1999. № 3. S. 26–30.
4. Kurylo V. I. Vyznachennja ponjattja «podatkovyj ryzyk» u podatkovomu zakonodavstvi Ukrai'ny. Nauk. visn. Nac. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrai'ny. 2015. Vyp. 213. Ch. 1 S. 181–187. Serija. Pravo.
5. Kurylo V. I., Goculjak Je. M., Mushenok V. V. Provadzhennja u spravah pro administratyvnu vidpovidal'nist' za nevykonannja podatkovogo obov'jazku ; za red. V. I. Kuryla. Nizhyn : NDU im. M. Gogolja, 2015. 169 s.

6. Kucherjavenko M. P. Finansove pravo. X. : Pravo, 2013. 400 s.
7. Muzyka-Stefanchuk O. A. Bjudzhetne pravo ta bjudzhetnyj zakon: problemy perekladu zarubizhnogo zakonodavstva. Finansove pravo. 2014. № 1. S. 40–42.
8. Nechaj A. A. Predmet finansovogo prava na suchasnomu etapi. Pidprijemnyctvo, gospodarstvo i pravo. 2004. № 5. S. 62–64.
9. Orlyuk O. P. Bankivs'ka systema Ukrainy. Pravovi zasady organizacii. Kyi'v : Jurinkom Inter, 2003. 239 c.
10. Perepelycja M. O. Klasyfikacija sub'ektiv finansovogo prava: zagal'ni kryterii'. Visn. Hmel'nyc'. in-tu regional'nogo upravlinnja i prava. 2004. № 4. S.163–167.
11. Jevropejs'ka hartija misceвого samovrjaduvannja vid 15.10.1985. Oficij. visn. Ukrainy. 2015. № 24. S. 71–78.
12. Pro zatverdzhennja koncepcii' dlja reformuvannja misceвого samovrjaduvannja ta terytorial'noi' organizacii' vlady v Ukraini : Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014. № 333-r. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014>.
13. Naumenko A. M. Naprtjamy pidvyshhennja dohidnosti miscevyh bjudzhetiv. Derzhava ta regiony. 2009. № 5. C. 127–133.
14. Pro systemu opodatkuvannja : Zakon Ukrainy vid 25.06.1991. № 1251-XII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua.1251-12>.
15. Podatkovyj kodeks Ukrainy vid 02.12.2010. № 2755-VI. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
16. Derzhavna fiskal'na sluzhba Ukrainy. URL : http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2010-povidomlenia /59484. Html.
17. Bjudzhetnyj kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua>.
18. Monitoryng bjudzhetu: Analiz vykonannja bjudzhetu na 2013 rik. URL : <http://www.ibser.org.ua/File/Monitor>.
19. Ekonomichnyj dyskurs : mizhnar. zb. nauk. prac'. Vyp.3 ; vidpov. red. N. V. Semenishena. Ternopil' : Krok, 2014. 363 s.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2017.

Мушенко В. Правове регулювання доходів місцевих бюджетів.

Постановка проблеми. Політичним вектором нашої держави є посилення ролі місцевого самоврядування шляхом децентралізації та створення всіх необхідних правових, соціальних, економічних, політичних та інших умов для функціонування і розвитку об'єднаних територіальних громад. Ефективність влади може бути досягнута за умови наявності норм права, які забезпечуватимуть фінансово-економічну спроможність місцевої громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз правового регулювання наповнення коштами бюджетів за допомогою системи оподаткування здійснено такими провідними фахівцями у галузі фінансового права, як Є. О. Алісов, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха, В. І. Курило, М. П. Кучерявенко, О. А. Лукашев, О. А. Муzyка-Стефанчук, А. А. Нечай, О. П. Орлюк та ін. Однак реформування системи місцевого самоврядування вимагає ефективно діючого механізму фінансово-бюджетного забезпечення місцевих громад.

Мета статті – дослідження сучасної податкової нормативно-правової бази на предмет сформованості механізмів забезпечення фінансової спроможності системи місцевого самоврядування.

Матеріали та методи. При написанні статті використано акти податкового законодавства за період незалежності України, в тому числі норми Податкового кодексу України, які регулюють систему місцевого оподаткування. Для забезпечення достовірності результатів досліджень застосовано такі методи наукового пізнання, як історико-правовий, системного аналізу, формально-юридичний тощо.

Результати досліджень. *Вирішення питання вдосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів та пошук резервів їх збільшення є надзвичайно актуальним протягом усього процесу розбудови незалежності нашої держави, оскільки впродовж цих років спостерігається негативна тенденція до зменшення частки власних джерел надходження коштів у структурі доходів місцевих бюджетів та, відповідно, збільшення кількості дотаційних бюджетів. Недостатність власних стабільних доходів значно обмежує вплив місцевих органів влади на соціально-економічний розвиток власних територій. Розширення та оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів – надзвичайно актуальне завдання, вирішення якого сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності та стабільності об'єднаних територіальних громад і якісному виконанню покладених на них завдань та функцій.*

Вітчизняні науковці обґрунтували елементи загальної стратегії та розробили окремі пропозиції щодо можливостей підвищення формування дохідної частини бюджетів територіальних громад та визначили, що стратегія держави вимагає змін у сфері фінансів, які повинні бути орієнтовані на регіон, адже ринкова економіка вимагає суттєвого збільшення використання фінансових ресурсів на території їх створення. За результатами аналізу позицій інших науковців сформульовано загальну помірковану пропозицію щодо спрямування до місцевих бюджетів відрахування від тих податків, зборів і плат, які надходять до державного бюджету з відповідної території у вигляді певного відсотка відрахувань від загальнодержавних податків, або фіксації стабільних часток для різних рівнів влади (центральної, регіональної, місцевої) при розподілі загальнодержавних податків.

Незважаючи на реформування податкової системи та прийняття Податкового кодексу, в Україні відбувається досить повільне зростання податкових надходжень місцевих бюджетів, а основним чинником збільшення цієї частки є зростання надходжень єдиного податку. Частка доходів від місцевих податків і зборів залишається незначною порівняно з аналогічними показниками зарубіжних країн. Здійснені дослідження актуалізують потребу реформування бюджетоформуючої складової місцевих податків, які повинні стати найвагомішим джерелом доходів у місцевих бюджетах, подібно до практики розвинених зарубіжних країн. Пропонується внесення змін до чинного законодавства з метою зміцнення економічного і фінансового забезпечення місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Висновки. *Для збільшення фінансової бази місцевих бюджетів необхідне реформування нинішньої системи місцевих податків і зборів відповідно до принципів Європейської хартії. Діюча система місцевого оподаткування не враховує реальні можливості платників податків, а самі податки не виконують стимулюючу функцію. Такі недоліки впливають на дотримання принципів єдності, повноти, достовірності, відкритості структури бюджету місцевих громад.*

Проблеми формування місцевих бюджетів в Україні слід вирішувати шляхом: удосконалення існуючої нормативно-законодавчої бази з метою більш ефективного регулювання процесу формування та використання фінансових ресурсів у місцевих бюджетах об'єднаних територіальних громад; здійснення переходу до децентралізації управління місцевих бюджетів, що надасть можливість місцевим фінансам стати більш незалежним інститутом; реформи місцевого оподаткування щодо передання деяких податків (податку на доходи фізичних осіб) з категорії загальнодержавних до місцевих та встановлення більш справедливого розподілу міжрегіональної частки податків; надання органам місцевого самоврядування, в межах своєї компетенції, права запроваджувати пільгові податкові ставки, повністю скасувати окремі місцеві податки і збори або звільняти від їх сплати певні категорії платників податків чи надати відстрочку у сплаті місцевих податків і зборів.

Ключові слова: державні та місцеві доходи, органи місцевого самоврядування, місцевий бюджет, державні та місцеві податки і збори, фінансово-правове регулювання.

УДК 342.951:336.56

МЕЛЬНИЧЕНКО Руслан,

аспірант кафедри загальноправових дисциплін

Київського національного торговельно-економічного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Досліджено адміністративно-правовий статус суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення, визначено мету, завдання, напрями та зміст їх діяльності. Проаналізовано основні доктринальні підходи до адміністративно-правового регулювання податкових відносин. Визначено законодавчі прогалини щодо притягнення до відповідальності посадових осіб контролюючих органів трансфертного ціноутворення.

Ключові слова: податковий контроль, суб'єкти податкового контролю, трансфертне ціноутворення, трансфертні ціни, адміністрування податків та зборів.

Мельниченко Р. Административно-правовое регулирование трансфертного ценообразования. Исследован административно-правовой статус субъектов налогового контроля трансфертного ценообразования, определены цели, задачи, направления и характер их деятельности. Проанализированы основные доктринальные подходы к административно-правовому регулированию налоговых отношений. Определены законодательные пробелы относительно привлечения к ответственности должностных лиц контролирующих органов трансфертного ценообразования.

Ключевые слова: налоговый контроль, субъекты налогового контроля, трансфертное ценообразование, трансфертные цены, администрирование налогов и сборов.

Постановка проблеми. Вже майже століття інструменти трансфертного ціноутворення активно застосовуються у зовнішньоекономічній діяльності великих транснаціональних корпорацій (міжнародних холдингів), окремі підрозділи яких знаходяться в різних податкових юрисдикціях. За рахунок маніпулювання цінами у внутрішньогосподарських операціях такі суб'єкти господарювання мають можливість занижувати свою базу оподаткування, що обумовлює величезні збитки для держав, які недоотримують податки. Через це перед всіма державами світу закономірною постала потреба у здійсненні ефективного податкового контролю за трансфертним ціноутворенням.

В Україні інститут податкового контролю трансфертного ціноутворення запроваджено лише в 2013 р. З цього часу в державі розпочато поступове становлення системи державних органів, які повинні попередити ухилення від оподаткування за рахунок трансфертного ціноутворення. Дотепер у правовій доктрині України відсутні комплексні наукові дослідження адміністративно-правового статусу суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення. Проблема полягає в тому, що без глибокого аналізу цього питання подальше вдосконалення вітчизняної податкової системи неможливе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми адміністративно-правового статусу суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення в Україні досліджували Д. Гетманцев, В. Кругляк, О. Лукашов, В. Марченко, Н. Олійник, М. Перепелиця, Т. Сараскіна, О. Угровецький [1–8] та ін. Однак питання трансфертного ціноутворення науковцями висвітлено епізодично та фрагментарно. На сучасному етапі розбудови правової системи України ще залишаються малодослідженими проблеми податкового контролю трансфертного ціноутворення.

Метою статті є аналіз адміністративно-правового статусу суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення.

Матеріали та методи. Теоретична основа статті – наукові праці вчених з різних галузей права, які тією чи іншою мірою досліджували проблеми здійснення державними органами податкового контролю трансфертного ціноутворення в Україні. Використані філософські методи пізнання (діалектичний, герменевтичний), загальнонаукові (аналіз та синтез, системно-структурний, моделювання, абстрагування, формально-логічний, історичний) та спеціальні, що застосовуються у правознавстві (методи тлумачення норм права, юридико-догматичний, порівняльно-правовий).

Результати дослідження. Законодавчим джерелом створення та діяльності суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення є Конституція України, яка в ст. 116 закріпила компетенції Кабінету Міністрів України щодо забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, [9], що впроваджується у цих сферах через створення спеціального центрального органу виконавчої влади.

Відповідно до п. 1 ст. 41 Податкового кодексу (ПК) України контролюючим органом є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову, державну митну політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, законодавства з питань сплати єдиного внеску та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючий орган, його територіальні органи [10].

Державна фіскальна служба (ДФС) України є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику у сфері трансфертного ціноутворення, тобто відповідно до покладених на неї завдань здійснює контроль за дотриманням податкового та митного законодавства, законодавства щодо трансфертного ціноутворення [11] і є суб'єктом податкового контролю трансфертного ціноутворення (*далі* – контролюючий орган).

В основу адміністративно-правового статусу суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення покладено права та обов'язки, нерозривно пов'язані між собою, і що призводять до зміни і припинення правовідносин, супроводжуючи його безперервно. Врегулювання податкових правовідносин нормами права містить вольовий момент, існуючий у нормі права і виражений у формі державного припису через способи поєднання учасників цих відносин правовідношення певними правами і обов'язками, а також через характер впливу на поведінку осіб у даних відносинах.

Усі права та обов'язки суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення зазначено у ч. 2 ст. 19 Конституції України, в якій закріплено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачених Конституцією та законами України [9].

Права та обов'язки суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення передбачені в ст. 20, 21 ПК України, перелік яких є достатньо великим та деталізованим і здебільшого не викликає зауважень фахівців. Податкове законодавство України не розмежовує контролюючі органи у сфері трансфертного ціноутворення, податкового та митного законодавства. Права та обов'язки контролюючого органу для ДФС України є загальними та не мають спеціального характеру в сфері трансфертного ціноутворення. Залишаються невивченими також особливості адміністративної діяльності суб'єктів податкового контролю у сфері трансфертного ціноутворення.

Загально визнаним в адміністративному праві є те, що одним з основних елементів правового статусу будь-якого державного органу виступають його завдання, специфіка яких визначає напрями діяльності. Від напряму конкретно поставлених перед державним органом завдань залежить обсяг прав та обов'язків, необхідних для успішного їх вирішення. Завдання державного органу можна розглядати як юридичну основу його відповідальності. Перед тим, як поставити завдання державному органу, концептуально необхідно визначити мету, тобто кінцеву ціль, яку очікує досягти законодавець.

Сфера трансфертного ціноутворення особливо вразлива для держави, оскільки платники податків за допомогою маніпулювання цінами між пов'язаними компаніями можуть цілком легально «розмивати»

свою податкову базу. З економічної точки зору за допомогою інструментів трансфертного ціноутворення підприємство керує структурою та дохідністю балансу з урахуванням ризиків. Великі транснаціональні корпорації впливають на рівень ринкових цін у цілій сфері або галузі економіки держави. Це обумовлено тим, що трансфертні ціни є базою для визначення ринкового ціноутворення і це визначає рівень попиту та пропозицій на товари та послуги.

Через те, що в основі трансфертного ціноутворення є система внутрішньогрупових операцій, контролюючі органи в процесі податкового контролю повинні аналізувати рівень трансфертних ставок, який за звичайних ринкових умов єдиний для всіх учасників транснаціональної корпорації. Ринковий механізм ціноутворення товарів, робіт, послуг об'єктивно враховує всі балансові ризики суб'єктів господарювання.

Передумовою для здійснення податкового контролю трансфертного ціноутворення є отримання контролюючими органами доступу до фінансово-економічної аналітичної інформації про ціни на товари (роботи, послуги) у відповідних періодах на певному світовому (регіональному) ринку, а також інформації про ціни публічних торгів, тендерів, біржові котирування.

Відповідно до п.п. 39.5.1 п. 39.5 ст. 39 ПК України податковий контроль за встановленням відповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки» здійснюється шляхом моніторингу контрольованих операцій, опитування з питань трансфертного ціноутворення та проведення перевірок щодо дотримання платником податків принципу «витягнутої руки» [10].

Контролюючі органи здійснюють постійний моніторинг і аналіз контрольованих операцій без безпосереднього початку податкової перевірки платників податків. Для контролюючих органів у під час моніторингу контрольованих операцій надзвичайно складно об'єктивно встановити індикатори підозрілих операцій (ризикові операції) платників податків. Останнє обумовлено дуже великим обсягом інформації, який необхідно проаналізувати контролюючим органам, а також обмеженістю людських ресурсів контролюючих органів. Необхідно зазначити рівень кваліфікації працівників контролюючих органів щодо трансфертного ціноутворення, яка станом на сьогодні є низькою з огляду на той факт, що податковий контроль запроваджений в Україні тільки в 2013 р. Н. Р. Олійник слушно відзначив, що «податковий контроль за трансфертним ціноутворенням покладено на інспекторів територіальних податкових органів, а не на підготовлений центральний апарат або спеціалізовані структури, які діяли б у складі територіальних податкових органів. Як наслідок, виникають сумніви щодо належного рівня фахової підготовки податкових інспекторів у сфері трансфертного ціноутворення в усіх регіонах України» [5, с. 90].

Основним предметом аналізу в ході моніторингу податковими органами є річна звітність платників податків. Платники податків, які протягом календарного року здійснювали у своїй господарській діяльності контрольовані операції, терміном до 1 жовтня року, що настає за звітним, зобов'язані подавати звіт про контрольовані операції до ДФС України (п.п. 39.4.2 п. 39.4.4 ст. 39 ПК України). Подача звітності здійснюється винятково засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням вимог закону щодо електронного документо-обігу та електронного цифрового підпису. Електронний звіт платника податків повинен містити відомості про всі контрольовані операції за останній календарний рік [12].

Крім подання звітності до контролюючого органу, ПК України зобов'язує платників податків складати та зберігати документацію з трансфертного ціноутворення за кожний звітний період. Вона надсилається до контролюючого органу платником тільки за запитом ДФС України, який може бути надіслано не раніше 1 травня року, що настає за календарним роком, в якому такі операції було проведено (п.п. 39.4.3–4.4 п. 39.4 ст. 39 ПК України). За цих умов нелогічним є визначення 1 травня як початкового терміну запиту ДФС України з огляду на те, що платники податків подають звіт про контрольовані операції до 1 жовтня. Витребування контролюючими органами додаткової документації про контрольовані операції повинно здійснюватись після граничного терміну подання платниками податків звітів про ці операції за відповідний звітний рік.

Дієвим інструментом отримання інформації про діяльність компанії в іноземній юрисдикції є міжнародний обмін інформацією між податковими органами різних країн світу. В 2014 р. в м. Брисбен (Австралія) лідери Великої двадцятки погодили Стандарт автоматичного обміну фінансової інформації з податкових питань [13, с. 65], відповідно до якого компетентні державні органи кожної держави зобов'язані інформувати місцеві податкові органи про інвесторів, включаючи інформацію про розмір їх інвестицій на кінець звітного періоду. Потім ця інформація повинна автоматично передаватися в податкові органи тієї юрисдикції, резидентом якої є іноземний інвестор. Це для податкових органів повинно спростити процес визначення офшорних інвестицій, які здійснюються їх резидентами. Правовою основою для міжнародного обміну інформацією між податковими органами є ст. 26 Типової податкової конвенції ООН щодо уникнення подвійного оподаткування доходів та капіталу [14], а також Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах [15].

Від належної організації порядку складення та зберігання документації з трансфертного ціноутворення залежать своєчасність надання контролюючим органам необхідних даних у ході податкової

перевірки. Платники податків можуть зберігати первинні бухгалтерські документи у вигляді необроблених оригіналів або чітко складеної облікової книги. На запит контролюючих органів документація з трансфертного ціноутворення повинна бути подана у строки та у формі, передбаченій податковим законодавством.

ОЕСР у своєму Звіті 2015 р. «Документація по трансфертному ціноутворенню і звітності по країнах – Крок 13» визначила такі цілі документації з трансфертного ціноутворення:

- документальне підтвердження того, що платники податків належним чином дотримались вимог з трансфертного ціноутворення при встановленні ціни, а також інших умов при здійсненні господарських операцій між афілійованими компаніями;
- забезпечення контролюючих органів повною інформацією, необхідною для оцінки ризиків, пов'язаних з ухиленням від оподаткування за допомогою інструментів трансфертного ціноутворення;
- забезпечення контролюючих органів інформацією, що використовуватиметься при проведенні ретельного аудиту застосування платниками податків трансфертного ціноутворення суб'єктів [16, с.12].

Документація про контрольовані операції є передумовою для об'єктивної оцінки відповідності застосованих платниками податків цін рівню ринкових, а також передумовою для прийняття контролюючими органами рішень про проведення перевірок. Документація, яка подається до контролюючих органів, повинна підтверджувати дотримання платниками податків у своїй господарській діяльності принципу «витагнутої руки». Щоб контролюючі органи могли визначити, чи податкова вигода не є порушенням законодавства, платники податків зобов'язані надати їм достатньо інформації. Пояснення має чітко описувати кожен крок податкової схеми та бізнес-процесу. Опис контрольованої операції повинен містити інформацію про кожен елемент операції, пояснюючи, як виникає очікувана податкова вигода.

Вимагаючи від платників податків повного опису процесу трансфертного ціноутворення, документація з трансфертного ціноутворення також є передумовою для формування культури дотримання. Якісна документація надає контролюючим органам певні гарантії, що платник податків проаналізував позиції, про які він повідомив у звітності, а також дотримався принципу «витагнутої руки» [16, с.12].

У контексті зазначеного ДФС України резюмувала, що, незважаючи на те, що нормами п.п. 39.4.8 п. 39.4 ст. 39 ПК України встановлено чіткий перелік інформації, яка має міститись у наданій великим платником податків документації, перша практика її опрацювання

свідчить, що платники не розкривають цього переліку в обсязі, який дає можливість зрозуміти складові та сам порядок формування ціни з метою встановлення відповідності її рівня ринковому [2, с.19–20].

Під час моніторингу контрольованих операцій суб'єкти податково-го контролю трансфертного ціноутворення можуть встановити наявність індикаторів підозрілих операцій (ризикових операцій) платників податків. Через те, що контролюючі органи працюють з обмеженими ресурсами, а обсяг інформації постійно збільшується, надзвичайно важливим є правильність висновку про необхідність проведення поглибленого аналізу механізмів трансфертного ціноутворення, застосованих платниками податків у конкретних контрольованих операціях.

Висновок контролюючих органів про необхідність проведення перевірки контрольованих операцій є завершальною стадією аналітичної роботи з моніторингу й аналізу господарської діяльності та фінансового результату платників податків. Наявність такого висновку свідчить про те, що контролюючі органи мають достатньо підстав вважати, що платниками податків було здійснено розмивання податкової бази шляхом маніпулювання трансфертними цінами між пов'язаними компаніями із різних податкових юрисдикцій. Як правило, висновок про необхідність проведення перевірки є результатом неповного надання або ненадання платниками податків інформації про контрольовані операції, і проведення перевірки стає єдиним можливим варіантом для остаточного висновку.

Результатом проведення перевірки може стати податкове повідомлення-рішення контролюючого органу. Потім платники податку мають право оскаржити це рішення як в адміністративному, так і в судовому порядку. Ключовим постає питання щодо того, хто повинен збирати докази та доводити свою правоту – контролюючі органи чи платники податків.

Відповідно до п. 56.4 ст. 56 ПК України під час процедури адміністративного оскарження обов'язок доведення того, що будь-яке нарахування, здійснене контролюючим органом у випадках, визначених цим кодексом, або будь-яке інше рішення контролюючого органу є правомірним, покладається на контролюючий орган [10]. Тобто при адміністративному оскарженні податкового повідомлення-рішення тягар доказування покладено саме на контролюючі органи трансфертного ціноутворення, а не на платників податків.

Аналогічний обов'язок покладено на контролюючі органи і при судовому оскарженні. Відповідно до ч. 2 ст. 71 Кодексу адміністративного судочинства України в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову [17].

ПК України закріплює презумпцію правомірності рішень платника податку (п.п. 4 п. 1 ст. 4, п. 21 ст. 56). Останнє означає, що у випадку якщо положення податкового законодавства суперечать одне одному та передбачають неоднозначне (конфліктне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, то рішення приймається на користь платника податків.

Яскравою характеристикою суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення є те, що саме на них покладено обов'язок доведення вини платників податків, які ухиляються від оподаткування. Це свідчить про те, що у податкових спорах з трансфертного ціноутворення суб'єкти податкового контролю повинні встановлювати всі фактичні обставини та доводити вину платників податків. В протилежному випадку рішення буде прийнято на користь платників податків.

Доречним є висновок Д. О. Гетманцева про те, що на практиці в процедурі адміністративного оскарження контролюючий орган вищого рівня абсолютно прогнозовано ідентифікує себе з органом, податкове повідомлення-рішення якого оскаржується, перетворюючи процедуру оскарження в абсолютну формальність (крім випадків, коли йдеться про суто арифметичні помилки), і навіть не згадуючи взагалі про будь-який тягар доведення, що лежить на авторові податкового повідомлення-рішення. В адміністративному суді ситуація хоч і дещо інша, але стверджувати, що контролюючий орган програє суд за відсутності доказів правомірності прийнятого ним рішення, не доводиться. Щодо самого податкового повідомлення-рішення, то, на відміну від рішень судів, у процесуальних документах взагалі відсутня мотивувальна частина [1, с. 134].

Подібна правозастосовча практика недопустима, оскільки вона шкодить не лише засадам податкового законодавства України, але й принципу верховенства права. Податкові спори у сфері трансфертного ціноутворення найскладніші, оскільки предмет спорів знаходиться на межі юриспруденції та економіки. Їх складність підсилюється тим, що трансфертні ціни формуються між пов'язаними компаніями з різних податкових юрисдикцій. Незважаючи на це, держава не може перекладати тягар доказування на платників податків і, як наслідок, не може встановити для них презумпцію винуватості, оскільки останнє буде мати негативний вплив на розвиток бізнесу в країні. ОЕСР у своїх Настановах також зазначила, що суб'єкти податкового контролю трансфертного ціноутворення не повинні автоматично вважати, що афілійовані компанії намагаються маніпулювати своїми прибутками [18, с. 33]. Тому єдиним правовим рішенням у цій ситуації може бути тільки професійна робота контролюючих податкових органів, які встановлюватимуть і доведуть факти порушення податкового закону.

Незважаючи на те, що тягар доказування покладено на контролюючі органи, це не звільняє платників податків від подання річної звітності про контрольовані операції, а також від зберігання та надання документації про трансфертне ціноутворення, яка на вимогу контролюючого органу повинна бути негайно надана платниками податків. В протилежному випадку, якщо до закінчення перевірки платник податків не надає посадовим особам контролюючого органу документів, що підтверджують показники, відображені ним у податковій звітності, вважається, що такі документи були відсутні у такого платника податків на час складення такої звітності (п. 6 ст. 44 ПК України). Тобто, якщо платники податків не надають контролюючому органу належної документації з трансфертного ціноутворення, то фактично на таких платників податків переходить тягар доказування правомірності своїх дій.

Невід'ємною складовою компетенції суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення є їх відповідальність перед платниками податків, які зобов'язані виконувати виключно правомірні дії контролюючих органів, а при зловживанні останніх – повинні мати право вимагати притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування шкоди. Останній принцип життєво необхідний у правовій державі, бо контролюючі органи не можуть розглядатися як інструмент «пресингу» олігархами своїх бізнес-конкурентів, перерозподілу ринків збуту, утискування економічної конкуренції на внутрішньому ринку і т. п. Зазначене особливо актуальне для трансфертного ціноутворення, оскільки ця сфера охоплює великих платників податків, які здійснюють транснаціональну діяльність з високими фінансовими показниками.

У ст. 56 Основного Закону держави закріплена гарантія того, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [9]. Це конституційне положення передбачає позитивну та ретроспективну відповідальність держави перед фізичними та юридичними особами за діяльність уповноважених державних органів.

ПК України теж закріплює загальні положення відповідальності контролюючих осіб. Шкода, завдана неправомірними діями посадових осіб контролюючих органів, підлягає відшкодуванню за рахунок коштів державного бюджету, передбачених таким контролюючим органам. При цьому податковими правопорушеннями слід вважати протиправні діяння (дію чи бездіяльність) посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, визначених податковим законодавством. Вчинення посадовими особами контролюючих органів порушень законів з питань оподаткування тягне за собою відповідальність, передбачену ПК України (п. 21.3 ст. 21, 109) [10].

Між наведеними положеннями прослідковується суперечність – Конституція передбачає, що шкода відшкодовується «за рахунок держави», тоді як ПК України передбачає, що шкода відшкодовується «за рахунок коштів державного бюджету, передбачених таким контролюючим органам». Очевидним є висновок, що така примітка ПК України робить неефективним інститут відповідальності контролюючих органів перед платниками податків. Це обумовлюється тим, що навіть у випадках, коли платники податків виграють судові спори і отримують позитивні рішення, контролюючі податкові органи не будуть їх виконувати і відшкодовувати шкоду, мотивуючи тим, що ці видатки не передбачені коштами державного бюджету.

Прогалиною податкового законодавства України є те, що ні ПК України, ні будь-який інший законодавчий акт не передбачає способів притягнення до відповідальності посадових осіб контролюючих органів за неправомірні дії. Для вирішення цієї проблеми необхідно нормативно прописати чіткий механізм притягнення до відповідальності посадових осіб контролюючих органів.

Пропонується законодавцю зробити акцент саме на шкоді, яка завдається платникам податків неправомірними діями контролюючих органів. Справедливим є прийняття в ПК України норми про те, що при скасуванні судом податкового повідомлення-рішення контролюючого органу суд одночасно приймає рішення про відшкодування шкоди, завданій платнику податків із розрахунку 120 % річних облікової ставки Національного банку України, діючої на день фактичної сплати платником податків донарахованого податку та застосованої фінансової санкції.

Пропонована норма є цілком паритетною відносно держави, бо передбачає рівну відповідальність держави та платників за користування коштами один одного. Запропонований механізм відшкодування шкоди платникам податків аналогічний розміру пені, яка згідно з ПК України нараховується платникам податків на користь бюджету за неправомірне тимчасове користування його коштами. Фактично в цьому випадку йдеться про безпідставне користування державою коштами платників податків, яким неправомірно були донараховані податки або штрафи.

Висновки. ДФС України, відповідно до покладених на неї завдань, контролює дотримання податкового і митного законодавства, законодавства щодо трансфертного ціноутворення, оскільки є центральним органом виконавчої влади. Його діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів, що реалізує державну податкову політику у сфері трансфертного ціноутворення.

Основна мета суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення – попередження розмивання платниками податків своєї

податкової бази за рахунок використання трансфертних цін з уникненням при цьому підстав для подвійного оподаткування. Результатом діяльності контролюючих органів є розширення бази оподаткування, а також викорінення «тіньових» схем транснаціональних корпорацій з ухилення від оподаткування.

Для досягнення цієї мети контролюючі органи повинні виконувати конкретні завдання. Аналіз податкового законодавства України, а також доктринальних джерел свідчить, що податковий контроль трансфертного ціноутворення передбачає виконання контролюючими органами України низки завдань.

Серед них аналіз кон'юнктури ринку у відповідній галузі (сфері) та встановлення цінової політики відповідного товару (робіт, послуг) на ринку експорту або імпорту при здійсненні платниками податків зовнішньоекономічних операцій, які є контрольованими.

Актуальним є встановлення індикаторів підозрілих операцій (ризикові операції) платників податків, а також оцінювання наявних критеріїв ризику невідповідності ціни в контрольованих операціях принципу «витагнутої руки».

Важливий також порівняльний аналіз цін у контрольованих операціях з ринковими цінами за конкретними товарними позиціями з урахуванням кон'юнктури внутрішнього ринку (країни походження) та зовнішнього ринку (країни призначення або країни торгівлі).

Необхідним є отримання інформації від податкових органів іноземної країни щодо обсягів сплати пов'язаною компанією податків в іноземній юрисдикції.

Доречне сегментування платників податків на групи з високим, середнім та низьким рівнем ризику та своєчасне проведення позапланової документальної перевірки (податкового аудиту) платників податків щодо дотримання ними правил трансфертного ціноутворення.

Слушне донарахування податкових зобов'язань у разі, якщо в ході перевірки буде встановлено, що платник податків порушив принцип «витагнутої руки» і штучно зменшив свою податкову базу за рахунок інструментів трансфертного ціноутворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гетманцев Д. О. Про розподіл тягаря доказування в податкових спорах і якість податкового законодавства. Наук. вісн. публіч. та приват. права. 2016. № 3. С. 132–135.
2. Кругляк В. Аспекти податкового контролю за визначенням цін у контрольованих операціях. Вісн. Право знати все про податки і збори. 2015. № 13. С. 18–23.
3. Лукашов О. А. Теоретичні проблеми системи фінансового права : монографія. Харків : Право, 2010. 301 с.
4. Марченко В. Б. Адміністративно-правове регулювання у сфері справляння податків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право

- і процес; фінансове право; інформаційне право. Нац. ун-т Держ. подат. служби України. Ірпінь, 2009. 20 с.
5. Олійник Н. Р. Проблеми та напрями вдосконалення організаційно-інституційного забезпечення фіскального регулювання трансфертного ціноутворення в Україні. Облік і фінанси. 2015. № 1 (67). С. 88–93.
  6. Перепелиця М. О. Правове регулювання статусу платників податків і зборів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 184 с.
  7. Сараскіна Т. В. Організаційно-правові засади діяльності податкової міліції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2000. 206 с.
  8. Угровецький О. П. Система оподаткування в Україні: становлення, реформування, адміністрування. Харків : Золота миля, 2008. 328 с.
  9. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
  10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відом. Верховної Ради України. 2011. № 13–17.
  11. Про Державну фіскальну службу України : постанова від 21.05.2014 № 236. Офіц. вісн. України. 2014. № 55. С. 31.
  12. Про затвердження форми та Порядку складання Звіту про контрольовані операції : Наказ від 18.01.2016 № 8. Офіц. вісн. України від 04.03.2016 № 16. Ст. 665. С. 369.
  13. Neutralising the Effects of Hybrid Mismatch Arrangements. Action 2: 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015. 458 p.
  14. Типовая конвенция Организации Объединенных Наций об избежании двойного налогообложения в отношениях между развитыми и развивающимися странами. Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 2013. 562 с.
  15. Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах (ETS 127) : Конвенція, Міжнародний документ від 25.01.1988 № ETS № 127. Офіц. вісн. України. 2009. № 52. Ст. 3288 ; 2008. № 100. Ст. 1817.
  16. Transfer Pricing Documentation and Country-by-Country Reportin. Action 13: 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015. 74 p.
  17. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відом. Верховної Ради України. 2005. № 35–37.
  18. Настанови ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних корпорацій та податкових служб 22 лип. 2010 р. URL : <http://sfs.gov.ua/data/material/000/021/80820/0.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2017.

Melnichenko R. Administrative-legal regulation of transfer pricing.

Background. *In Ukraine, the Institute of the tax control of transfer pricing was introduced only in 2013. Since that time the gradual establishment of the system of state bodies was initiated in the state, which should prevent tax evasion through transfer pricing. We can state that by now there is no comprehensive research of administrative-legal status of subjects of tax control of transfer pricing in legal doctrine of Ukraine. The problem is that without a deep analysis of outlined issue the further comprehensive development of the domestic tax system of Ukraine is impossible.*

Analysis of recent researches and publications. *D. Getmantsev, V. Krugliak, O. Lukashov, V. Marchenko, N. Oliynyk, M. Perepelytsya, T. Saraskina, O. Ugrovetskyi etc.*

partly considered the analysis of problems of administrative-legal status of subjects of tax control of transfer pricing in Ukraine in their scientific works.

The purpose of this article is to analyze administrative-legal status of subjects of tax control of transfer pricing.

Materials and methods. The theoretical basis of the article comprises scientific works of scientists of various branches of law, which have studied in one or another way the implementation issues of tax control of transfer pricing in Ukraine by state bodies. Also the philosophical methods of cognition (dialectic, hermeneutical) were used, General scientific methods of cognition (analysis and synthesis, systemic-structural, modeling, abstraction, formal logical, historical) and specific methods used in science of law (methods of interpretation of law, legal dogmatic, comparative legal).

Results. The article studies administrative and legal status of subjects of tax control of transfer pricing, defined the aims, objectives, directions and content of their activities. There were analyzed the main doctrinal approaches concerning the administrative-legal regulation of tax relations. There were outlined the legislative gaps regarding the making accountable of officials of regulatory authorities to transfer pricing.

Conclusion. According to its tasks SFS of Ukraine performs the monitoring of compliance with tax and customs legislation, legislation on transfer pricing, as it is the Central Executive authority, whose work is directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the Minister of Finance, who implements state tax policy in the sphere of transfer pricing.

The main purpose of the subjects of tax control of transfer pricing is to prevent the dilution of their tax base by taxpayers on account of transfer prices using with evasion thus the reason for double taxation. The end result of regulatory authorities is the broadening of the tax base and the elimination of «shadow» schemes of transnational corporations on tax evasion.

Keywords: tax control, tax control entities, transfer pricing, transfer pricing, tax administration and fees.

REFERENCES

1. Getmancev D. O. Pro rozpodil tjararja dokazuvannja v podatkovyh sporah i jakist' podatkovogo zakonodavstva. Nauk. visn. publich. ta pryvat. prava. 2016. № 3. S. 132–135.
2. Krugljak V. Aspekty podatkovogo kontrolju za vyznachennjam cin u kontrol'ovanyh operacijah. Visn. Pravo znaty vse pro podatky i zbory. 2015. № 13. S.18–23.
3. Lukashov O. A. Teoretychni problemy systemy finansovogo prava : monografija. Harkiv : Pravo, 2010. 301 s.
4. Marchenko V. B. Administratyvno-pravove reguljuvannja u sferi spravljannja podatkov : avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo. Nac. un-t Derzh. podat. sluzhby Ukrai'ny. Irpin', 2009. 20 s.
5. Olijnyk N. R. Problemy ta naprjamy vdoskonalennja organizacijno-instytucijnogo zabezpechennja fiskal'nogo reguljuvannja transfertnogo cinoutvorennja v Ukrai'ni. Oblik i finansy. 2015. № 1 (67). S. 88–93.
6. Perepelycja M. O. Pravove reguljuvannja statusu platnykiv podatkov i zboriv v Ukrai'ni : dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo. Nac. juryd. akad. Ukrai'ny im. Jaroslava Mudrogo. Harkiv, 2001. 184 s.

7. Saraskina T. V. Organizacijno-pravovi zasady dijalnosti podatkovoi' milicii' v Ukraini : dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.07. – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo. Harkiv, 2000. 206 s.
8. Ugrovec'kyj O. P. Systema opodatkuvannja v Ukraini: stanovlennja, reformuvannja, administruvannja. Xarkiv : Zolota mylja, 2008. 328 s.
9. Konstytucija Ukrainy : Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.
10. Podatkovyj kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrainy. 2011. № 13–17.
11. Pro Derzhavnu fiskal'nu sluzhbu Ukrainy : Postanova vid 21.05.2014 № 236. Ofic. visn. Ukrainy. 2014. № 55. S. 31.
12. Pro zatverdzhennja formy ta Porjadku skladannja Zvitu pro kontrol'ovani operacii' : Nakaz vid 18.01.2016 № 8. Ofic. visn. Ukrainy vid 04.03.2016 № 16. St. 665. S. 369.
13. Neutralising the Effects of Hybrid Mismatch Arrangements. Action 2: 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015. 458 p.
14. Tipovaja konvencija Organizacii Ob'edinennyh Nacij ob izbezhanii dvojnogo nalogooblozhenija v otnoshenijah mezhdru razvitymi i razvivajushhimisja stranami. Organizacija Ob'edinennyh Nacij. N'ju-Jork, 2013. 562 s.
15. Konvencija pro vzajemnu administratyvnu dopomogu v podatkovyh spravah (ETS 127) : Konvencija, Mizhnarodnyj dokument vid 25.01.1988 № ETS № 127. Ofic. visn. Ukrainy. 2009. № 52. St. 3288; 2008. № 100. St. 1817.
16. Transfer Pricing Documentation and Country-by-Country Reportin. Action 13: 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015. 74 p.
17. Kodeks administratyvnogo sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV. Vidom. Verhovnoi' Rady Ukrainy. 2005. № 35–37.
18. Nastanovy OESR shhodo transfertnogo cinoutvorennya dlja transnacional'nyh korporacij ta podatkovyh sluzhb 22 lyp. 2010 r. URL : <http://sfs.gov.ua/data/material/000/021/80820/0.pdf>.